

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA OKOLJE IN PROSTOR

NACIONALNO POROČILO O URBANEM RAZVOJU

HABITAT III

NACIONALNO POROČILO O URBANEM RAZVOJU – HABITAT III

Izdalo in založilo:	Ministrstvo za okolje in prostor, Direktorat za prostor, graditev in stanovanja
Uredili:	mag. Ina Šuklje Erjavec mag. Tomaž Miklavčič mag. Aša Rogelj Zala Jerman
Avtorji posameznih vsebin:	dr. Vlasta Vodeb dr. Luka Mladenovič dr. Matej Nikšič Boštjan Cotič mag. Ina Šuklje Erjavec Sergeja Praper mag. Andrej Gulič dr. Richard Sendi Urbanistični inštitut Republike Slovenije mag. Tomaž Miklavčič Gregor Robič Nina Uršič Ministrstvo za okolje in prostor, Direktorat za prostor, graditev in stanovanja
Lektoriranje:	Simona Vidic, Amidas d.o.o.
Oblikovanje, prelom, priprava za tisk in tisk:	K2 PLUS d.o.o.
Naklada:	500 izvodov

Ljubljana, september 2016

V besedilu izražena stališča ne predstavljajo nujno uradnih stališč Ministrstva za okolje in prostor.

Meja med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško ni dokončno določena in je predmet arbitražnega postopka. Vsebine in prikazi v Nacionalnem poročilu o urbanem razvoju – HABITAT III prikazujejo različne evidence, ki pa ne predstavljajo državne meje in zato tudi v ničemer ne prejudicirajo njene določitve ali označitve.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

711.1(497.4)(047)

NACIONALNO poročilo o urbanem razvoju - Habitat III / [avtorji Vlasta Vodeb ... [et al.] ; uredili Ina Šuklje Erjavec ... et al.]. - Ljubljana : Ministrstvo za okolje in prostor, Direktorat za prostor, graditev in stanovanja, 2016

ISBN 978-961-6392-73-0
1. Vodeb, Vlasta 2. Šuklje Erjavec, Ina
286496768

Predgovor

Danes je na svetovni in evropski ravni večji del prebivalstva, gospodarskih dejavnosti, socialnih in kulturnih interakcij, okoljskih in socialnih problemov osredinjenih v mestih. Zato se vse bolj poudarja pomen ustreznega razvoja mest za doseganje trajnostnega razvoja, zmanjšanja vplivov na okolje in blaginje za vse.

Da bi se lahko primerno odzvali na izzive mest, jih je treba najprej prepoznati. Slovenija ima nekatere značilnosti – majhna stopnja urbanizacije in majhnost mest v primerjavi z drugimi državami – ki jih je treba posebej upoštevati pri usmerjanju urbanega razvoja. To poročilo podaja pregled stanja urbanega razvoja v Sloveniji v zadnjih dveh desetletjih, opredeli ključne značilnosti in izzive slovenskih mest, razvojne trende urbanih območij in izpostavi primere dobrih praks.

Pripravo tega poročila je spodbudila prihajajoča svetovna konferenca Združenih narodov o stanovanjih in trajnostnem urbanem razvoju – Habitat III (Quito, oktober 2016). Glavni namen konference je oživitev svetovne zaveze za trajnostni urbani razvoj in sprejetje novega razvojnega dokumenta, t. i. Nove urbane agende. Ključni poudarki agende so odprava revščine, zagotavljanje enakih možnosti za vse, zagotovitev kakovostnega bivalnega in delovnega okolja v mestih, spodbujanje pametne gospodarske rasti in prilagajanje podnebnim spremembam.

Poročilo bo prispevek Slovenije na konferenci Habitat III, v nadaljevanju pa se bo uporabilo tudi kot podlaga za oblikovanje in vodenje urbane politike na nacionalni ravni.

Barbara Radovan

Generalna direktorica Direktorata za prostor, graditev in stanovanja

Kazalo

Seznam pogosto uporabljenih kratic	5
Seznam slik, grafiknov in preglednic	5
1 UVOD	6
2 PREGLED URBANEGA RAZVOJA SLOVENIJE	10
2.1 Demografske razmere in izzivi	10
I. Staranje prebivalstva	16
II. Mladi	21
III. Migracije	23
2.2 Načrtovanje prostorskega razvoja mest	25
I. Trajnostna mobilnost	25
II. Urbana prenova	30
III. Zelena infrastruktura mesta	36
2.3 Okolje in razvoj mest	44
I. Zrak v mestih	44
II. Onesnaženost tal na nekdanjih industrijskih območjih	46
III. Načrtovanje rabe energije v lokalnih skupnostih	46
IV. Izgube pitne vode in varčna raba	48
V. Odzivanje na podnebne spremembe – blaženje	49
VI. Odzivanje na podnebne spremembe – prilagajanje	50
2.4 Upravljanje mest in pravni okvir	52
I. Decentralizacija in krepitev lokalnih skupnosti	52
II. Položaj mest	53
III. Vidik finančne (ne)odvisnosti občin	54
IV. Lokalna demokracija in vključevanje javnosti	54
2.5 Urbana ekonomija	56
I. Stanje in trendi gospodarskega razvoja mest	57
II. Strateški okvir za spodbujanje gospodarskega razvoja občin	58
III. Spodbujanje razvoja in umeščanje gospodarskih con v prostor	61
2.6 Stanovanja in storitve na urbanih območjih	65
I. Stanovanjski standard in kakovost bivalnega okolja	66
II. Dostopnost do stanovanj	70
3 PREGLED IZBRANIH KAZALNIKOV URBANEGA RAZVOJA	73
4 VIRI IN LITERATURA	87

Seznam pogosto uporabljenih kratic

ARSO	Agencija Republike Slovenije za okolje
CPS	celostna prometna strategija, angl. sustainable urban mobility plan ali SUMP
EK	Evropska komisija, angl. European commission ali EC
EU	Evropska unija
LUR	Ljubljanska urbana regija
MO	mestna občina
MOP	Ministrstvo za okolje in prostor
MOL	Mestna občina Ljubljana
NUTS	Statistične regije Slovenije, angl. Nomenclature of Territorial Units for Statistics
OECD	Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj
PRS	Prostorski red Slovenije
ReNSP	Resolucija o nacionalnem stanovanjskem programu RS – Republika Slovenija
RS	Republika Slovenija
SPRS	Strategija prostorskega razvoja Slovenije
SRST	Strategija razvoja slovenskega turizma
SSPS	Slovenska strategija pametne specializacije
SURS	Statistični urad Republike Slovenije
TUS	trajnostna urbana strategija
UIRS	Urbanistični inštitut Republike Slovenije
ZI	zelena infrastruktura, angl. green infrastructure ali GI

Seznam slik, grafikonov in preglednic

Seznam slik

Slika 1:	Gostota prebivalstva, Občine, Slovenija, 2014 (vir: SURS, 2016)
Slika 2:	Stopnja urbanizacije, Občine, Slovenija, 2014 (vir: SURS, 2016)
Slika 3:	Indeks staranja, Občine, Slovenija, 2014 (vir: SURS, 2016)
Slika 4:	Shema procesa priprave CPS (vir: Bührmann et al., 2012)
Slika 5:	Cilji Ljubljane na področju potovalnih navad prebivalcev (vir: Prometna politika MOL)
Slika 6:	Izzivi v majhnih občinah so podobni izzivom v velikih mestih, primer Ljutomer, nevarna pot v šolo (vir: UIRS)
Slika 7:	Delo z deležniki v občini Ljutomer – ogled stanja na področju hoje (vir: UIRS)
Slika 8:	Urbano-ruralni kontrast območja Goriške regije (vir: UIRS)
Slika 9:	Dejavnosti projekta Humana mesta za participativno iskanje možnih rešitev prenove javnega prostora v soseski Ruski car v Ljubljani (foto: B. Jamšek)
Slika 10:	Tolmin 2012 (foto: Ina Šuklje Erjavec)
Slika 11:	Ilustracija različnih vidikov načrtovanja zelenega sistema mestne občine Ljubljana (vir: UIRS, gradivo iz predstavitev)
Slika 12:	Scenariji razvoja gospodarskih con v Gorenjski regiji (vir: Gulič in Bizjak, 2006)

Seznam grafikonov

Grafikon 1:	Starostni piramidi, 1996 in 2015 (vir: SURS, 2016)
Grafikon 2:	Starostni piramidi, 1935 in 2065 (vir: SURS, 2016)
Grafikon 3:	Javnofinančni izdatki zaradi staranja prebivalstva Slovenije, 2007–2060 (vir: ADAPT2DC, 2013)
Grafikon 4:	Izdatki za socialne prejemke programov socialne zaščite (mio EUR), 1996–2014 (vir: SURS, 2016)
Grafikon 5:	Prirast prebivalstva od leta 1996 do 2015, 2016 (vir: SURS, 2016)
Grafikon 6:	Stopnja prenaseljenosti stanovanj po državah EU (vir: Housing Statistics, Eurostat, nov. 2015)

Seznam preglednic

Preglednica 1:	Prebivalstvo po velikostnih razredih naselij, 2015 (vir: SURS, 2016)
Preglednica 2:	Velike starostne skupine, indeks staranja, koeficient starostne odvisnosti, 1999–2016, Slovenija, preračun avtorjev (vir: SURS, 2016)
Preglednica 3:	Gospodarske cone na območju središč nacionalnega pomena (Gulič in Bizjak, 2007–2012)
Preglednica 4:	Naseljenost stanovanj – uporabna površina na osebo leta 2011 (vir: SURS)

1 UVOD

V svetu predstavlja urbanizacija enega glavnih fenomenov 21. stoletja, saj se ocenjuje, da bo do leta 2040 v mestih živel 70 % ljudi, vendar pa je stanje v Sloveniji nekoliko drugačno. Za razliko od drugih držav, v katerih poteka hitra urbanizacija, sta za Slovenijo značilni suburbanizacija in primerjalno nizka stopnja urbanizacije, saj delež prebivalcev, ki živijo v mestih, že od osemdesetih let prejšnjega stoletja ni presegel 50 %, po najnovejših predvidevanjih Združenih narodov pa naj bi se do leta 2050 stopnja urbanizacije zvišala le na 61 % (UN, 2014: 23).

Pomembno izhodišče za obravnavo urbanega razvoja v Sloveniji je značilna prostorska razpršenost in redka poseljenost slovenskega prostora. Kar 81 % slovenskih občin se uvršča med redko poseljena območja, med gosto poseljena območja spadata le Ljubljana in Maribor, preostalih 18 % občin pa se uvršča med srednje gosto poseljena območja. V Ljubljani in Mariboru ter srednje gosto poseljenih območjih živi več kot 80 % prebivalstva (Prostorske tipologije, 2011).

Druga, prav tako pomembna značilnost je izrazita majhnost slovenskih mest. Kar 95 % naselij ima manj kot 1.000 prebivalcev, 47 % naselij manj kot 100 prebivalcev, 59 naselij pa je brez prebivalcev. To stanje se izraža tudi v različnosti obravnave mest oziroma mestnih naselij v Sloveniji in Evropski uniji. Eurostat tako ugotavlja, da imamo v Sloveniji le dve mesti: Ljubljano kot srednje veliko mesto in Maribor kot majhno mesto. V kategorijo »pretežno urbanih« regij po urbano-ruralni tipologiji EU (Urban-rural typology, 2011), se v Sloveniji uvršča samo Osrednjeslovenska regija. Projekt ESPON 1.1.1 pa Ljubljano kot prestolnico države uvršča med 23 funkcionalno najšibkejših metropolitanskih območij (manjših, manj konkurenčnih, bolj perifernih, z manjšim obsegom človeškega kapitala) (Nordregio et al., 2005: 117). Po drugi strani imamo po opredelitvi Statističnega urada Republike Slovenije (SURS) v državi kar 156 mestnih naselij in naselij mestnih območij.

V upravljalškem in načrtovalškem pogledu ima Slovenija opredeljenih 11 mestnih občin, katerih administrativne meje ne sledijo urbanosti prostora, ampak v večini primerov, poleg osrednjega mesta, vključujejo tudi številna druga, pogosto nemestna naselja in obširna območja podeželja, kar močno vpliva na vrednosti statističnih podatkov. Vendar pa območja, ki upravno spadajo pod mestne občine, ne izražajo meja funkcionalnega območja dnevnih migracij. Posledica tega stanja je tudi, da so tudi urbana območja, ki se obravnavajo v sklopu različnih prostorskih razvojnih dokumentov, pogosto zarisana različno, kar je dobro razvidno iz Trajnostnih urbanih strategij (TUS), ki so jih do konca leta 2015 pripravile vse slovenske mestne občine.

Poročilo orisuje aktualno stanje in prihodnje izzive urejanja urbanega prostora v Sloveniji. Čeprav so slovenska urbana središča in druga naselja urbanega značaja v svetovnem merilu srednje velika in majhna, je tudi zanje značilna kompleksnost načrtovanja in upravljanja, deloma zaradi horizontalne prepletenosti posameznih vidikov urejanja mestnega prostora (t. i. sektorjev), deloma zaradi vertikalne strukture upravljanja prostora in prepletenosti pristojnosti med različnimi akterji.

Obravnavo urbanega razvoja v Sloveniji nekoliko otežujejo tudi nejasne oziroma zelo različne opredelitve »urbanega prostora« ter vprašanja neposredne povezanosti različnih tematskih vsebin in izzivov z vidiki razvoja mest. Številni izzivi tako sicer predstavljajo zelo pomembne vidike za usmerjanje in izboljšanje urbanega razvoja, vendar so bolj sistemskega in splošnega značaja ter se ne nanašajo neposredno ali izključno na urbani prostor kot tak niti se nanje ne da vplivati le v okviru obravnave urbanih območij. Tako so na primer vsi izzivi

povezani s spremembami zakonodaje in politik, upravno-politične organiziranosti ter tudi samih načrtovalskih pristopov v smeri izboljšanja celovitosti, medsebojnega usklajevanja in povezovanja sektorjev in lokalne samouprave. »Nadmestni« značaj imajo večinoma tudi okoljski izzivi.

V poročilu so izpostavljene predvsem najbolj relevantne vsebine, ki bistveno opredeljujejo urbaniziran prostor v Sloveniji ter predstavljajo njegove ključne razvojne izzive in priložnosti, s končnim in glavnim ciljem ohraniti in dvigniti bivalno kakovost in ekonomsko uspešnost urbanih središč. Glavni poudarek je na izzivih in dobrih praksah na ravni teh središč ter ne na načrtovanju na nacionalni ravni. Splošnemu opisu stanja na posameznih vsebinskih področjih sledi opis ključnih izzivov oziroma usmeritev za prihodnje urejanje, predstavljeni so tudi primeri iz prakse oziroma relevantni pristopi, ki lahko pripomorejo k uspešnemu naslavljanju izpostavljenih izzivov.

V prvem delu so izpostavljena demografska gibanja, ki bodo v bližnji prihodnosti pomembno vplivala na življenje v slovenskih mestih, njihovo delovanje in prostorski ustroj. Večje spremembe se obetajo v povezavi s staranjem prebivalstva, kar zahteva nove organizacijske in prostorske rešitve, kot so zagotavljanje alternativnih oblik varstva starejših in ukrepi za aktivno staranje. Hkrati je poudarjena neposredna povezanost te problematike z vprašanji aktivnega vključevanja mladih v odločanje o prihodnosti mest, predvsem pa glede zagotavljanja pogojev za njihovo sistemsko in enakovredno vključevanje v družbene podsisteme (politika zaposlovanja, stanovanjska problematika), kar lahko ključno prispeva k prihodnji vitalnosti slovenskih mest. V tem pogledu so izzivi povezani tudi z vprašanji dostopnosti do javnih storitev, javnih stavb in uveljavljanja načela »Oblikovanje za vse« ter tudi pomenom prenove in oživljanja mestnih jeder za izboljšanje privlačnosti mest za bivanje. V povezavi s prostorskim razvojem je pomemben izziv upoštevanje demografskih trendov pri načrtovanju mest, poudarjena pa je tudi za Slovenijo značilna policentrična struktura s suburbanizacijskimi procesi, ki močno vplivajo na vzorce notranjih migracij, se povezujejo z vprašanji trajnostne mobilnosti ter tudi kakovosti bivanja in spremenjene razporeditve zaposlitvenih centrov.

V okviru tematskega sklopa Načrtovanje prostorskega razvoja mest so kot fokusne teme izpostavljene »trajnostna mobilnost«, »urbana prenova« in »zelena infrastruktura mesta«, ki imajo še poseben pomen za zagotavljanje vitalnosti in bivalne kakovosti urbaniziranih območij, neposredno pa se povezujejo tudi z izzivi okolja v okviru 3. poglavja in izzivi kakovosti bivalnega okolja v okviru 6. poglavja. V okviru izzivov vseh fokusnih tem je poudarjen pomen izboljšanja načrtovalskih pristopov v smislu zagotavljanja celovitosti in medsektorskega povezovanja ter tudi vključevanja novih razvojnih paradig, metod in orodij za zagotavljanje trajnostnega razvoja mest, odpornosti mest in sonaravnih rešitev ter kakovosti bivalnega okolja.

Eden glavnih izzivov pri načrtovanju urbanega prostora v Sloveniji je razvoj trajnostnih oblik mobilnosti, ne le z razvojem podporne infrastrukture in instrumentov za spreminjanje potovalnih navad, temveč tudi s celostnim in usklajenim načrtovanjem urbane strukture in prometnih tokov.

Čeprav so izzivi opredeljeni po posameznih tematskih poglavjih, se mnogi med njimi v resnici medsebojno prepletajo in podpirajo. Tako na primer se na vidike policentričnega urbanega razvoja, poleg vidikov trajnostne mobilnosti (vključujejo razvoj alternativnih oblik javnega prometa, prilagojenih nizki gostoti poselitve in krepitev potencialov za kolesarjenje kot oblike dnevnih migracij v naseljih in večjih razdaljah), vežejo tudi izzivi zagotavljanja enakovredne dostopnosti javnih storitev, delovnih mest, znanja in kakovosti bivanja, priprava strategij zelene infrastrukture mest kot povezovalnega sistema ekosistemskih storitev za kakovost

okolja, blaženje vplivov in posledic klimatskih sprememb po eni strani ter vidiki zagotavljanja privlačnosti prostora za hojo in kolesarjenje in bivanja v okviru širših urbanih območij po drugi strani. V ta sklop spadajo tudi izzivi: spodbujanje povezovanja med mestnimi občinami za doseganje ciljev preseganja ozkih teritorialnih pogledov in omilitve teženj po medsebojni tekmovalnosti, ki lahko zmanjšuje individualni urbani gospodarski razvoj in gospodarski razvoj države kot celote.

Zgodovinski razvoj slovenskih mest je odločilno vplival na njihovo današnjo prostorsko strukturo, kar pogojuje glavne trende v načrtovanju prostorskega razvoja mest. Večina naselij urbanega značaja ima ohranjena zgodovinska središča, obkrožena s povojnimi proizvodnimi in stanovanjskimi območji. Zgodovinska jedra mest so le delno revitalizirana, velik urbanistični izziv pa sta tudi celovita prenova stanovanjskih sosesk iz obdobja povojne socialistične stanovanjske gradnje in prenova degradiranih urbanih območij, katerih število se je zelo povečalo s spremembo socio-ekonomskega sistema v devetdesetih letih prejšnjega stoletja.

Sorazmerna majhnost slovenskih mest je prispevala k ohranitvi neposredne povezanosti mest z zelenim zaledjem, kar je danes ena od razvojnih prednosti oziroma potencialov (npr. oskrba mest iz neposrednega zaledja, povezovanje urbaniziranih območij z zelenim zaledjem prek zelenih sistemov, vzpostavljanje zelene infrastrukture). Zelene površine, ki so v planskih dokumentih opredeljene kot namenska raba, v strukturi pomembno dopolnjujejo območja gozdov, kmetijskih zemljišč in voda, ki skupaj ustvarjajo pomembno ogroodje za vzpostavitev zelene infrastrukture mest in širših območij. Zelene površine kot sistem pomembno vplivajo na blaženje klimatskih ekstremov, upravljanje z vodami, biotsko raznovrstnost ter tudi na splošno odpornost mest in kakovost bivanja v njih. Vse pomembnejša vsebina razvoja mest postajajo tudi vidiki urbane pridelave hrane. Da zelene površine pomembno vplivajo na kakovost urbanega okolja v Sloveniji, dokazuje glavno mesto Ljubljana, ki je v letu 2016 dobila naziv Zelena prestolnica Evrope.

Kakovost urbanega bivanja je neposredno pogojena tudi s stanjem okolja. Čeprav je pravica do zdravega življenjskega okolja v Sloveniji zagotovljena z ustavo, se v praksi predvsem naselja urbanega značaja in naselja s poudarjenimi zaposlitvenimi, proizvodnimi in logističnimi dejavnostmi srečujejo z izzivi zagotavljanja primernih okoljskih standardov. V besedilu so predvsem izpostavljeni izzivi, ki so povezani z izboljšanjem zraka v manjših mestnih naseljih in za katere so potrebni različni ukrepi, med drugim tudi priprava celostnih prometnih strategij, celostno načrtovanje rabe energije v lokalnih skupnostih in sanacija tal na nekdanjih industrijskih območjih. Pritisk na kakovost urbanega okolja predstavljajo tudi podnebne spremembe, zaradi katerih se lahko poveča nihanje zalog pitne vode, hkrati pa intenzivnejše padavine povečujejo tveganje poplav, zlasti za izpostavljena naselja in dele naselij (naselja v ozkih dolinah, deli naselij ob vodotokih). Pomemben izziv predstavlja tudi izboljšanje upravljanja z vodami, tako v smislu zmanjševanja vodnih izgub v javnih vodovodih kot tudi spodbujanja uporabnikov k varčni ponovni uporabi. Pričakovane podnebne spremembe zahtevajo prilagoditve in ukrepe na različnih področjih, ki jih je treba celovito vključiti v načrtovanje in upravljanje urbanih okolij.

Večje spremembe so v prihodnje potrebne tudi pri upravljanju prostora, če naj se zagotavljata smiseln razvoj in raba virov. Trenutna ureditev z razdrobljeno lokalno ravno na eni strani in centralizacijo pristojnosti na državni ravni na drugi strani ne pripomore k optimalnemu razvoju. Čeprav imajo razdrobljene lokalne skupnosti v veljavni zakonodaji predvidene različne možnosti povezovanja za smotrnejšo skupno izvajanje nalog, se v praksi to redko izvaja. Potreben je akcijski načrt, ki bo pripeljal k večjemu sodelovanju in hkrati mestom priznal njihovo posebno vlogo v sistemu. Poleg tega je treba izpostaviti mesta kot specifične

prostorske in funkcionalne oblike organizacije prostora, ki imajo posebne značilnosti in razvojne potrebe, ki jih je treba upoštevati, ne le v smislu poudarjenega razvoja njihovega urbanega značaja, ampak tudi vloge, ki jo imajo v sistemu policentričnega poselitvenega sistema Slovenije. Aktualni suburbanizacijski procesi še dodatno izpostavljajo to potrebo. V tem smislu je treba urediti tudi vprašanja financiranja mest ter razvoja njihovega urbanega značaja in funkcij. Za kvalitativen razvoj slovenskih mest je ključno nadgraditi obstoječi sistem formalizirane participacije v urejanju mest z dejavnimi oblikami vključevanja znanj, spretnosti in ne nazadnje pripravljenosti lokalnega prebivalstva pri urejanju in upravljanju lokalnega prostora. Prava moč lokalne skupnosti in njen prispevek k razvoju slovenskih mest tvori trenutno neizkoriščen potencial. Tak pristop v povezavi z razvojem kreativnega sektorja in razvojem novih ekonomskih oblik, ki temeljijo na lokalnem znanju in virih, lahko prinaša pomembno primerjalno prednost slovenskih mest.

Poseben izziv za slovenski urbani razvoj predstavlja celotna tematika urbane ekonomije, ki v Sloveniji še ni uveljavljena kot stroka, ki bi dejansko vplivala na razvojne odločitve in usmeritve. Da so spremembe na tem področju potrebne, kaže tudi dejstvo, da je kar 45 % vseh mestnih občin finančno odvisnih od države, kar postavlja pod vprašaj tudi njihovo sposobnost za samostojno spodbujanje, usmerjanje in podpiranje lokalnega urbanega gospodarskega razvoja. Poleg stanja in trendov ter strateškega okvira za spodbujanje gospodarskega razvoja mest v Sloveniji je v poglavju poudarjena predvsem problematika spodbujanja razvoja in prostorske umestitve gospodarskih con, ki je bila v zadnjih petnajstih letih zelo aktualna ter se je v različnih državnih in lokalnih strateških dokumentih vključevala kot ukrep spodbujanja gospodarskega razvoja mestnih občin. Drugi, za urbano ekonomijo relevantni pojavi in procesi, povezani s tematiko razvoja pametnih mest, ustvarjalnih industrij ter mestnih krožnih in neformalnih gospodarstev, so v Sloveniji šele v zametkih in se v državnih in lokalnih strateških dokumentih pojavljajo predvsem na deklarativni ravni, manjka pa poglobljenih raziskav in znanja glede tega, kateri izzivi in razvojne možnosti so dejansko pomembni za ekonomski razvoj slovenskih mest. Kot pri drugih obravnavanih tematikah je tudi pri tej pomemben izziv izboljšanje celovitosti pristopa ter medsebojno usklajevanje in povezovanje različnih sektorskih strategij, na primer povezava Strategije pametne specializacije s Strategijo prostorskega razvoja Slovenije (v nadaljnjem besedilu: SPRS).

V slovenskem urbanem kontekstu je izpostavljena tudi stanovanjska problematika, v kateri se stika več že omenjenih vidikov urejanja mestnega prostora. Celovit in premišljen pristop k urejanju stanovanjske problematike mora zato biti ena ključnih nalog prihodnjega razvoja slovenskih naselij urbanega značaja. (Ne)uspešnost teh prizadevanj bo v prihodnje odločilno vplivala na kakovost bivanja v slovenskih mestih. V prostorskem smislu si je treba še naprej prizadevati za kvalitativne izboljšave stanovanjskih okolij (prenova stavbnega fonda, urejanje kakovostnih javnih prostorov, umeščanje dnevno oskrbnih programov v stanovanjska območja) v sodelovanju z lokalnimi prebivalci in ekonomskimi akterji, v upravnem smislu pa sprejeti in izvajati celovito stanovanjsko politiko, ki bo zagotavljala raznolikost in dostopnost stanovanjskega fonda različnim socio-ekonomskim skupinam prebivalcev ter bo usklajena z drugimi na prostor vezanimi politikami (demografija, mobilnost, smotrna raba virov).

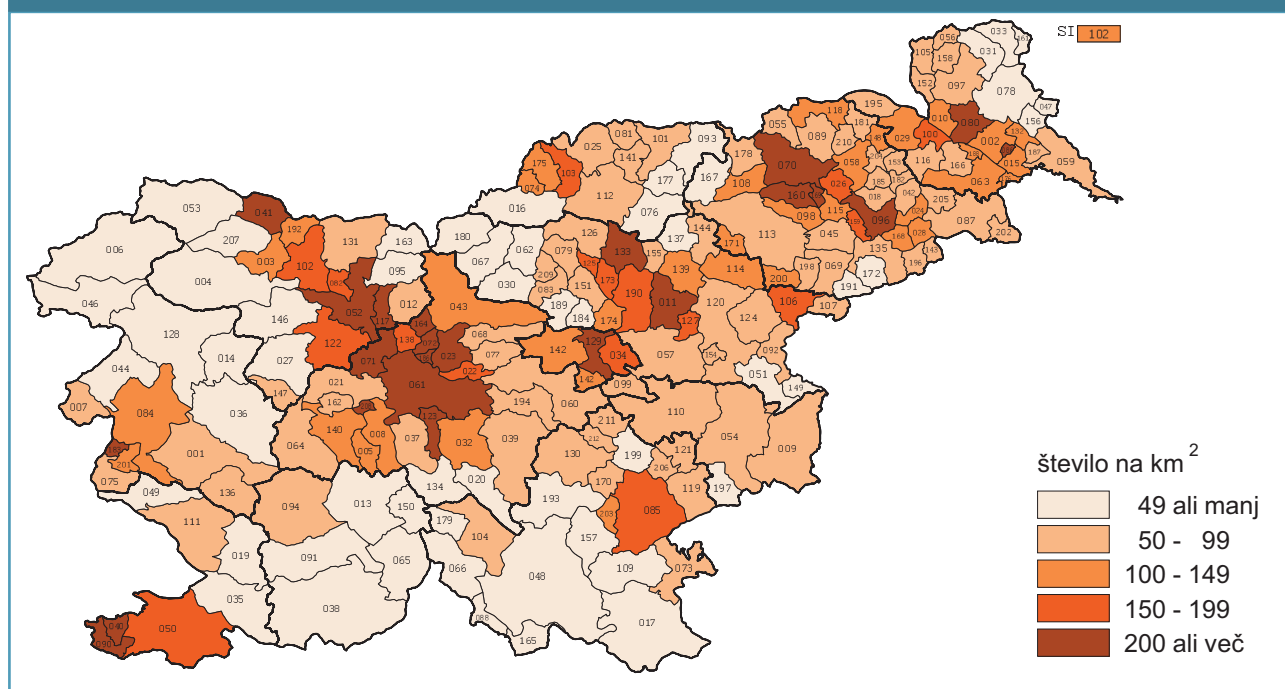
2 PREGLED URBANEGA RAZVOJA SLOVENIJE

2.1 Demografske razmere in izzivi

Demografske značilnosti vplivajo na vzorce poselitve ter sooblikujejo prostorski razvoj in njegovo rabo. Analiza in projekcije demografskih trendov, kot so spreminjanje števila prebivalcev, njihove starostne in izobrazbene strukture, selitve, struktura gospodinjstev, tvorijo nepogrešljivo osnovo za načrtovanje racionalnega in vzdržnega prostorskega razvoja mest in države. S ključnim fenomenom 20. stoletja – staranjem prebivalstva stare celine – se ukvarjamo tudi v Sloveniji. Staranje prebivalstva postaja iz leta v leto pomembnejši izziv. Razmere v Sloveniji še niso alarmantne kot v drugih zahodnoevropskih državah, vendar pa demografske projekcije in trendi za Slovenijo kažejo, da se bodo morala slovenska mesta v prihodnjih desetletjih spopasti s posledicami demografskih sprememb, ki jih prinašajo zmanjševanje števila rojstev, podaljševanje življenjske dobe in upadanje števila prebivalcev na manj razvitih in slabše dostopnih območjih. Slovenska mesta se bodo morala v prihodnjih desetletjih ukvarjati s pripravo ukrepov za blaženje pritiskov na javne finance in z zmanjševanjem rasti življenjskega standarda. Problematika staranja prebivalstva se neposredno povezuje z mladimi, saj posledice staranja družbe najbolj občutijo prav delovno aktivni prebivalci in mladi. Poročilo povzema tudi trende na področju migracij. Negativne posledice demografskih sprememb lahko blažimo s pozitivnimi ukrepi na tem področju.

Slovenija meri 2.027.300 ha in ima izrazito policentrično poselitveno strukturo. V Sloveniji je bila leta 2014 gostota prebivalcev 101,7 preb./km². Samo 5,4 % celotnega ozemlja Slovenije je pozidanih (Ministrstvo za kmetijstvo in okolje, 2014). V Sloveniji je 212 občin, ki so razdeljene na 6.035 naselij, v katerih živi 2.062.874 prebivalcev (SURS, na dan 1. 1. 2015).

Slika 1: Gostota prebivalstva, Občine, Slovenija, 2014 (vir: SURS, 2016)

Glavno mesto Slovenije je **Ljubljana**, ki je hkrati upravno in gospodarsko središče. V Ljubljani živi 13 % prebivalcev Slovenije. Mestna občina Ljubljana po gostoti prebivalcev s 14.871 preb./km² močno izstopa. Ljubljana je tudi največje zaposlitveno središče Slovenije in se spopada s problemi dnevnih migracij. V regiji se povečuje suburbanizacija, ki zajema naselja do 25-kilometrske razdalje od Ljubljane. Primestna naselja v okolici Ljubljane (Grosuplje, Kamnik, Mengeš, Vrhnika, Vnanje Gorice, Vodice, Ig, Domžale) beležijo najvišje odstotke rasti prebivalstva v Sloveniji. **Maribor** je drugo največje mesto v Sloveniji s 112.325 prebivalci. Tudi Maribor obkrožajo suburbana naselja z visoko rastjo prebivalstva. Po številu prebivalcev in velikosti sledijo Kranj, Koper in Celje z okoli 50.000 prebivalci, Novo mesto in Velenje imata nekaj nad 20.000 prebivalcev. Najgostejše naseljeno naselje je obalno mesto Piran s 17.857 prebivalci (v letu 2015).

V svetu predstavlja urbanizacija enega glavnih fenomenov 21. stoletja, saj se ocenjuje, da bo do leta 2040 v mestih živelo 70 % ljudi. Pomembno dejstvo pri obravnavi tematike v Sloveniji je stopnja urbanizacije v državi, ki je med najnižjimi v EU in znaša 50 %. Delež prebivalcev, ki živijo v mestih, ostaja enak že od osemdesetih let prejšnjega stoletja. Po najnovejših predvidevanjih Združenih narodov naj bi se do leta 2050 zvišala le na 61 % (UN, 2014: 23). Za Slovenijo sta, za razliko od drugih držav, kjer poteka hitra urbanizacija, značilni suburbanizacija in nizka stopnja urbanizacije. Izrazita majhnost slovenskih mest se ne nazadnje izraža v različnosti obravnave mest oziroma mestnih naselij v Sloveniji in EU. Eurostat ugotavlja, da imamo v Sloveniji le dve mesti: Ljubljano kot srednje veliko mesto in Maribor kot majhno mesto. Po stopnji urbanizacije spada kar 81 % slovenskih občin med redko poseljena območja, le Ljubljana in Maribor spadata med gosto poseljena območja, preostalih 18 % občin pa se uvršča med srednje gosto poseljena območja (Prostorske tipologije, 2011). Naslednja značilnost slovenskih naselij je prostorska razpršenost in redka poseljenost; kar 95 % naselij ima manj kot 1.000 prebivalcev, 47 % naselij manj kot 100 prebivalcev in 59 naselij nima prebivalcev. V Ljubljani in Mariboru ter srednje poseljenih območjih, ki predstavljajo 19 % naselij, živi več kot 80 % prebivalstva. Sorazmerno šibkost slovenskih mest v sistemu evropskih urbanih središč dopolnjuje tudi urbano-ruralna tipologija EU, ki opredeli tri kategorije regij NUTS 3: »pretežno ruralne«, »vmesne« in »pretežno urbane« regije (Urban-rural typology, 2011). V Sloveniji se edino Osrednjeslovenska regija uvršča v kategorijo »pretežno urbanih« regij. Na to se smiselno navezujejo ugotovitve projekta ESPON 1.1.1, ki je Ljubljano kot prestolnico države uvrstil v t. i. kategorijo MEGA 4, v katero je bilo vključenih 23 funkcionalno najšibkejših (manjših, manj konkurenčnih, bolj perifernih, z manjšim obsegom človeškega kapitala) metropolitanskih območij (Nordregio et al., 2005: 117).

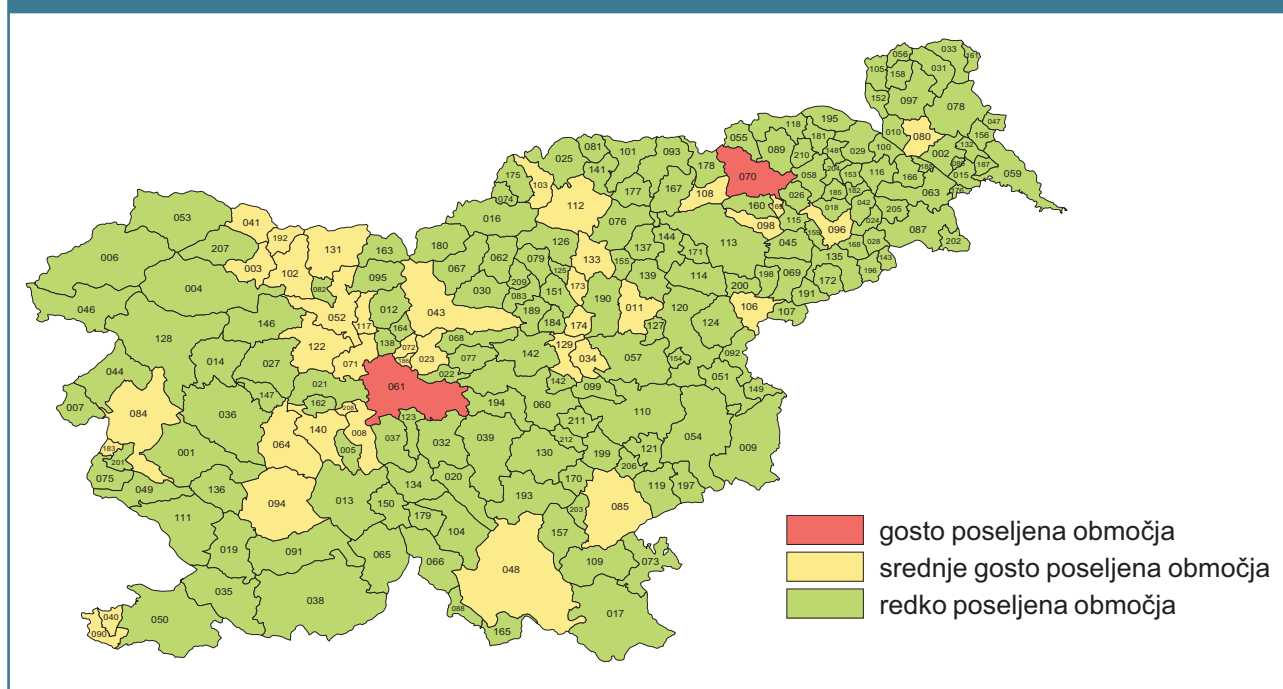
SURS za potrebe statističnih izkazovanj opredeljuje »mestna območja«, ki jih definira kot »območje, na katerem se nahaja centralno mestno naselje, ki daje mestnemu območju ime, vključuje pa tudi sosednja naselja, ki mejijo na centralno naselje in se vanj postopno prostorsko vraščajo ter so s centralnim naseljem povezana s sklenjenim nizom zgrajenih površin (stavb, ulic, trgov), prometnicami, javnimi parki in drugimi elementi urbane strukture«. Pri opredeljevanju mestnih naselij in naselij mestnega območja je SURS uporabil štiri merila: (1) mestna naselja so vsa naselja v Sloveniji, ki imajo več kot 3.000 prebivalcev, (2) mestna naselja so tudi tista naselja, ki imajo od 2.000 do 2.999 prebivalcev ter presežek delovnih mest nad številom delovno aktivnega prebivalstva, (3) mestna naselja so občinska središča z najmanj 1.400 prebivalci in hkrati s presežkom delovnih mest nad številom delovno aktivnega prebivalstva, (4) mestna naselja so tudi naselja mestnega območja, opredeljenega na podlagi kombiniranja več meril (SURS, 2004: 19). Ob upoštevanju vseh štirih meril je bilo leta 2003 v Sloveniji kar 156 mestnih naselij in naselij mestnih občin (SURS, 2004: 33). 104 naselja so opredeljena kot mestna, 52 pa je naselij mestnega območja. Status mesta ima 67

naselij, 51 na podlagi sklepa Državnega zbora in 16 z odločitvijo Vlade Republike Slovenije. Strategija prostorskega razvoja Slovenije (SPRS, 2004) je statistično opredelitev mestnih naselij nadgradila. Po opredelitvi v SPRS sta v kategoriji mestnih naselij kot središč mestnih občin dve veliki mesti s 100.000 ali več prebivalci (Ljubljana in Maribor). V kategoriji srednje velikih mestnih naselij z 10.000 ali več prebivalci je še devet naselij. Pri tem je treba poudariti, da mesta oziroma mestna naselja v Sloveniji nimajo upravnih funkcij in samostojne vloge v sistemu lokalne samouprave ter se razvijajo v okviru pristojnosti občin in mestnih občin. V Sloveniji ima od 212 občin 11 občin status mestne občine.

Preglednica 1: Prebivalstvo po velikostnih razredih naselij, 2015 (vir: SURS, 2016).

Velikostni razredi naselij po številu prebivalcev	Naselja		Prebivalstvo	
	število	%	število	%
Skupaj	6.035	100,0	2.062.874	100,0
0	59	1,0	0	0,0
1–24	738	12,2	10.089	0,5
25–49	869	14,4	32.101	1,6
50–99	1.276	21,1	92.549	4,5
100–199	1.425	23,6	201.629	9,8
200–499	1.096	18,2	332.753	16,1
500–999	351	5,8	240.100	11,6
1.000–4.999	182	3,0	357.017	17,3
5.000–9.999	23	0,4	154.335	7,5
10.000–49.999	14	0,2	267.631	13,0
50.000 +	2	0,0	374.670	18,2

Slika 2: Stopnja urbanizacije, Občine, Slovenija, 2014 (vir: SURS, 2016)

V Sloveniji se od leta 1996 prebivalstvo počasi stara. V nadaljevanju predstavljamo **projekcije prebivalstva in analize dosedanjih demografskih trendov**, ki dokazujejo, da se bodo morala slovenska mesta v prihodnjih desetletjih spopasti s posledicami demografskih sprememb, ki jih prinašajo zmanjševanje števila rojstev, podaljševanje življenjske dobe in

upadanje števila prebivalcev na določenih območjih (Vodeb et al., 2014).

Spreminjanje števila in starostne strukture prebivalcev je eden ključnih podatkov za načrtovanje prostorskega razvoja. **Naravni prirast prebivalstva** je bil v Sloveniji po negativnem trendu od leta 1997 do 2005 ponovno pozitiven od leta 2006 do 2012, vendar je začel potem znova padati.¹ Stopnja rodnosti se sicer po letu 2003 rahlo povečuje in se od leta 2008 giblje nekoliko nad 1,5 otroka na žensko v rodni dobi. Povečuje se povprečna starost matere ob rojstvu vseh otrok (30,5 leta) in starost ob rojstvu prvega otroka (29,0 leta), kar je enako povprečju EU. Hkrati se v Sloveniji podaljšuje življenjska doba, kar je eden od vzrokov za staranje prebivalstva. Pričakovano trajanje življenja se v Sloveniji podaljšuje od leta 1994 (74,7 leta), v letu 2014 se je podaljšalo na 80,8 leta.

Starostna struktura prebivalstva v Sloveniji se je od zadnjega poročila za Agendo Habitat II iz leta 1996 spremenila. Delež starejših od 65 let in starejših od 80 let se zvišuje, hkrati pa se zmanjšuje delež otrok do 14 let.

Preglednica 2: Velike starostne skupine, indeks staranja, koeficient starostne odvisnosti, 1999–2016, Slovenija, preračun avtorjev (vir podatkov: SURS, 2016)

LETO	0–14 let	15–64 let	65 + let	Indeks staranja	Koeficient starostne odvisnosti mladih	Koeficient starostne odvisnosti starih
1999	16,38	69,91	13,71	83,66	23,44	19,61
2000	16,12	70,03	13,85	85,96	23,02	19,78
2001	15,75	70,11	14,14	89,79	22,46	20,17
2002	15,38	70,15	14,47	94,08	21,93	20,63
2003	14,99	70,24	14,77	98,51	21,35	21,03
2004	14,60	70,36	15,03	102,97	20,75	21,37
2005	14,35	70,31	15,34	106,91	20,41	21,82
2006	14,14	70,25	15,62	110,47	20,13	22,23
2007	13,98	70,12	15,90	113,72	19,94	22,67
2008	13,87	69,99	16,13	116,28	19,82	23,05
2009	13,98	69,59	16,44	117,59	20,08	23,62
2010	14,03	69,44	16,53	117,75	20,21	23,80
2011	14,19	69,28	16,53	116,53	20,48	23,86
2012	14,31	68,91	16,78	117,29	20,77	24,36
2013	14,48	68,42	17,10	118,13	21,16	25,00
2014	14,61	67,92	17,47	119,62	21,50	25,72
2015	14,75	67,34	17,91	121,38	21,91	26,59
2016	14,84	66,74	18,41	124,06	22,24	27,59

Poleg staranja družbe se v Sloveniji beleži tudi **sprememba sestave gospodinjstva**. Upadlo je število porok, povečalo se je število enočlanskih gospodinjstev in enostarševskih družin. V devetih od desetih družinskih gospodinjstev sobivajo tri zaporedne generacije. Povprečna velikost gospodinjstva je 2,47 člana. Po številu članov so se povečala dvočlanska gospodinjstva. Upada število gospodinjstev, ki imajo štiri in več članov.

¹ Po letu 2007 je SURS uvedel novo opredelitev prebivalstva. Po 1. 1. 2008 je definicija usklajena z definicijo prebivalstva in selitev iz Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o statistikah Skupnosti o selitvah in mednarodni zaščiti. Podatki do leta 1995 se nanašajo na državljane Slovenije s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji. Prebivalci Slovenije so osebe s prijavljenim stalnim in/ali začasnim prebivališčem v Sloveniji, ki v Sloveniji prebivajo ali imajo namen prebivati eno leto ali več ter niso začasno odsotne iz Republike Slovenije eno leto ali več.

IZZIVI

► Upoštevanje demografskih trendov pri načrtovanju mest

Pri načrtovanju mest je treba upoštevati demografske trende, ki neposredno vplivajo na spremembe na trgu dela, ustvarjajo drugačna medgeneracijska razmerja in predstavljajo pritiske na javne finance.

Pri prostorskem načrtovanju je nujno treba upoštevati spreminjanje števila in starostne strukture prebivalcev. Mesta morajo zagotavljati ustrezne in dostopne javne storitve ter prilagoditi planiranje izdatkov za dolgotrajno oskrbo, izobraževanje, nadomestilo za brezposelnost, zdravstveno varstvo in pokojnine.

► Ohranjanje policentričnega urbanega sistema

V Sloveniji moramo ohranяти policentrični urbani sistem, v katerem so vsem prebivalcem dostopne javne storitve, delovna mesta, storitve in znanje.

Krepitev srednje velikih in majhnih mest lahko predstavlja primerjalno prednost v smislu kakovosti bivanja zaradi prepleta naravnega in urbanega okolja ter oskrbe iz podeželskega zaledja.

► Prenova in oživljanje mestnih jeder majhnih in srednje velikih mest

Mestna središča zaradi selitev storitvenih dejavnosti in delovnih mest na obrobja izgubljajo privlačnost in tudi propadajo. Podpirati je treba projekte in investicije za ohranjanje in vzpostavljanje stanovanjskih in oskrbnih funkcij v mestnih središčih. Pri prenovi urbanih območij je treba upoštevati demografske trende staranja prebivalstva.

► Zagotavljanje dostopnosti javnih stavb in storitev

Zagotavljanje dostopnosti javnih stavb in storitev za vse prebivalce na horizontalnih in vertikalnih ravneh prostorskega načrtovanja.

► Uvajanje načela »Oblikovanje za vse« v prakso slovenskega načrtovanja.

Prebivalstvo Slovenije lahko pričakuje nekaj več kot 56 let zdravega življenja (OECD, 2013). Glede na prenizke kapacitete institucij za dolgotrajno oskrbo in trende oskrbe na domu ter dnevnega varstva starejših mora Slovenija upoštevati načelo »Oblikovanja za vse«. Ideja načela je, da ustvarjamo grajeno bivalno in delovno okolje ter ponujamo storitve, dostopne najširšemu krogu uporabnikov, tudi ljudem z oviranostmi. Stavbe in storitve, grajene in opremljene po tem načelu, omogočajo uporabnikom in ponudnikom storitev preproste prilagoditve v primeru oviranosti (tudi) zaradi staranja.

► Dostopnost do javnih storitev

V Sloveniji so še vedno območja, kjer imajo ljudje bistveno slabši dostop do javnih storitev kot drugod po Sloveniji (Pomurje, Slovenske gorice, Goriška Brda ...). V teh odročnih krajih se zapirajo trgovine in ostale storitvene dejavnosti. Starejši prebivalci so pogosto odvisni od redkega javnega prevoza in lokalne skupnosti. Nujni so ukrepi za revitalizacijo redko naseljenih odročnih krajev v smislu zagotavljanja ustreznih javnih storitev.

PRIMERI DOBRIH PRAKS IN MEDNARODNI PROJEKTI

► Mostovi za Evropo (Ältere bauen mit Jüngeren Brücken für Europa)

V projektu se ustvarja dialog s politiki v državah partnerjev glede oblikovanja primerne

okvira za medgeneracijsko sodelovanje. Projekt naslavlja nacionalne in lokalne mestne politike. V projektu se spodbujata dialog in izmenjava izkušenj med mlajšimi in starejšimi ljudmi na poklicni ravni in v vsakdanjem življenju (vir: <http://www.bruecken-fuer-europa.eu/>).

► **Inovativne rešitve za prilagoditev upravljanja javne infrastrukture demografskim spremembam v Centralni Evropi (ADAPT2DC)**

Program EU Srednja Evropa, 2011–2014

Projekt ADAPT2DC je obravnaval izzive oziroma procese demografskih sprememb v regijah in mestih Centralne Evrope. Oblasti na državni in lokalni ravni se morajo na področju upravljanja ter financiranja javne infrastrukture in storitev prilagoditi tem procesom in stanju zaradi migracij in staranja prebivalstva. Glavni cilj projekta je bil vpeljati inovativne modele trajnostnega upravljanja infrastrukture z namenom ublažitve finančnega bremena občinskih proračunov v demografsko ogroženih regijah in mestih. Cilj projekta je bil hkrati tudi identifikacija ukrepov za izboljšanje privlačnosti mesta, ustvarjanje enakomernega socialnega in lokalnega razvoja.

Urbanistični inštitut Republike Slovenije je za pilotno območje Mestne občine Maribor izdelal strateška priporočila za racionalno upravljanje infrastrukture občine in izvedel prostorsko analizo središča mesta z identifikacijo potencialov za razvoj (vir: <http://www.adapt2dc.eu/>).

► **European Rural Futures, Nove priložnosti za zagotavljanje javnih storitev na podeželju (EURUFU)**

Program EU Srednja Evropa, 2011–2014

EURUFU se je ukvarjal s problematiko uravnotežene ekonomske rasti z zagotavljanjem zadostne javne oskrbe in vzdrževanjem socialne in tehnične infrastrukture s spodbujanjem vloge manjših krajev in podeželja ter s krepitvijo trga dela na podeželju. V projektu so se analizirali izzivi demografskih sprememb na podeželju ter možnosti za ohranitev javnih storitev in infrastrukture. Izpostavlja nujnost razvoja novih strategij za zdravstveno in socialno varstvo, izobraževanje, lokalno gospodarstvo, zaposlovanje in mobilnost z namenom, da bi podprli lokalno in regionalno konkurenčnost. V Sloveniji je bilo pilotno območje Gorenjske (vir: <http://www.eurufu.eu>).

► **Demografske spremembe v Alpah (DEMOCHANGE)**

Program Interreg – Alpski prostor, 2009–2012

Projekt DEMOCHANGE je izhajal iz predpostavke, da so demografske spremembe gonilna sila prostorskega razvoja v alpskem prostoru. Pripravljeni so bili ukrepi za čim hitrejši in čim učinkovitejši odziv družb s starajočim se prebivalstvom na potencialno negativne posledice demografskega razvoja tako, da družbe teh ne bodo samo omilile, ampak jih bodo tudi obrnile v svojo korist. Ti ukrepi so bili skupaj z usmeritvami zapisani v prilagoditvenih strategijah za izbrana območja. Vzporedno so potekale dejavnosti ozaveščanja o demografskih spremembah in izdelava priporočil za odločevalce na področju prostorskega načrtovanja in regionalnega razvoja v alpskih regijah in mestih (vir: <http://www.demochange.org/>).

► Upadanje, staranje in regionalna transformacija (DART)

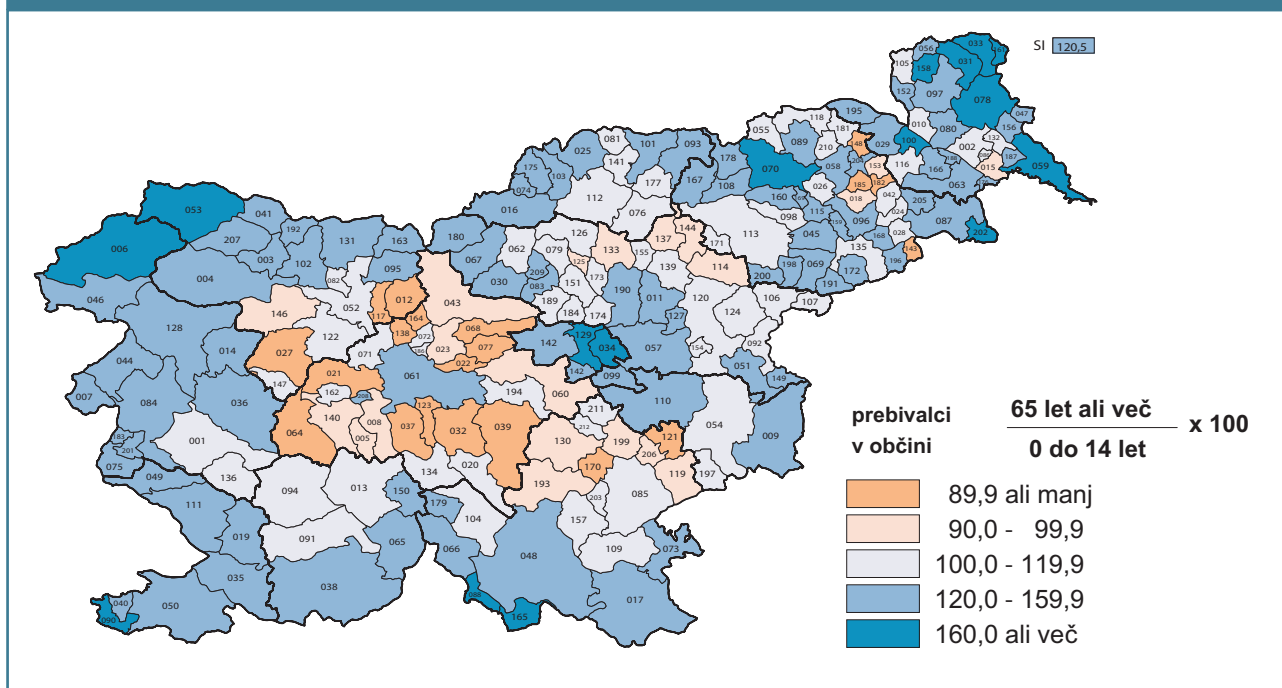
Program: INTERREG IVC, 2010–2012

Cilj projekta je bil preučiti izzive upadanja, staranja in regionalne transformacije na določenih obravnavanih območjih v Evropi. Določili so se skupni kazalniki za merjenje demografskega upadanja in drugih simptomov demografskih sprememb v evropskih regijah, ki omogočajo primerjavo podatkov med različnimi regijami. V Sloveniji sta bila predmet analize Kranj in Gorenjska regija. Glavni rezultati projekta DART so priporočila za regionalne in evropske deležnike za oblikovanje regionalnih politik (vir: <http://www.dart-project.eu/>).

I. STARANJE PREBIVALSTVA

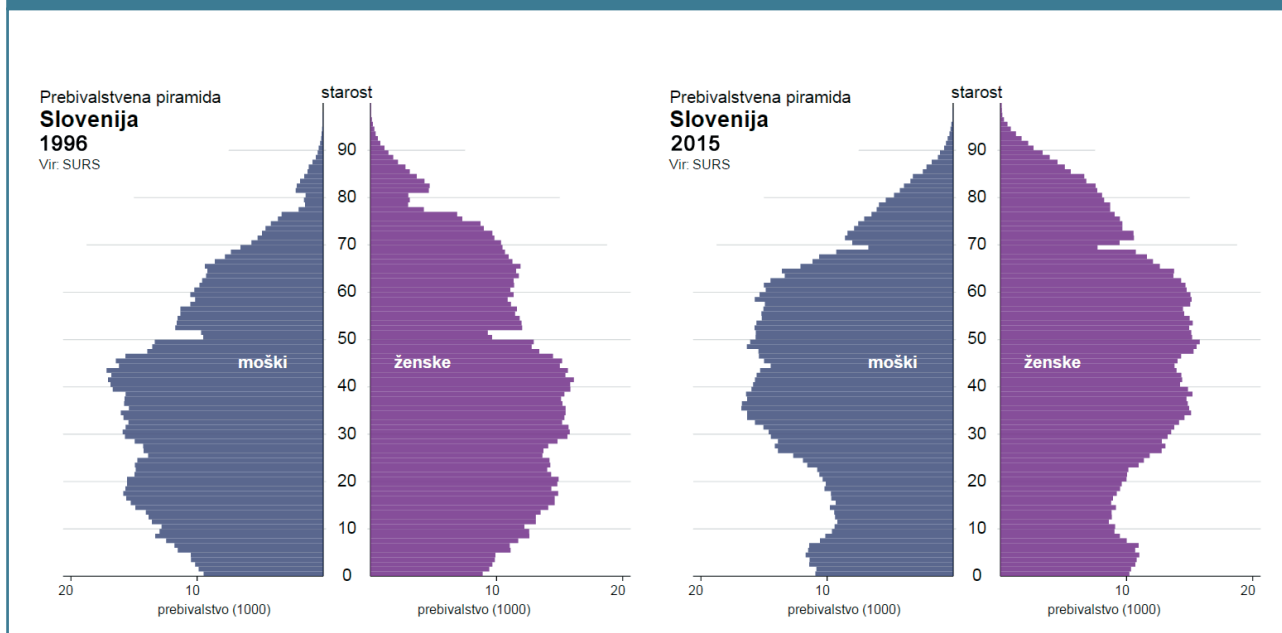
Staranje prebivalstva je značilno za vse evropske države in pomeni enega pomembnejših izzivov v prihodnosti. Koeficient starostne odvisnosti v Sloveniji je v letu 2014 še vedno nižji, kot je povprečje v EU, vendar narašča in kaže, da bo čedalje več otrok in starejših odvisnih od delovno sposobnih prebivalcev.

Slika 3: Indeks staranja, Občine, Slovenija, 2014 (vir: SURS, 2016)

Glede na demografske kazalnike ni dvoma, da se bodo tudi slovenska mesta v prihodnjih desetletjih morala spopasti s pripravo **ukrepov za blaženje pritiskov na javne finance in z zmanjševanjem rasti življenjskega standarda**. Koeficient starostne odvisnosti je bil v letu 2015 kar 48,5; 21,9 otrok in 26,6 ljudi starejših od 65 let je bilo odvisnih od 100 delovno sposobnih prebivalcev. Število delovno sposobnih, starih od 20 do 64 let, se že od leta 2012 postopoma zmanjšuje. Med starejše vstopajo vse večje generacije, številčno vse manjše generacije pa vstopajo med delovno sposobne.

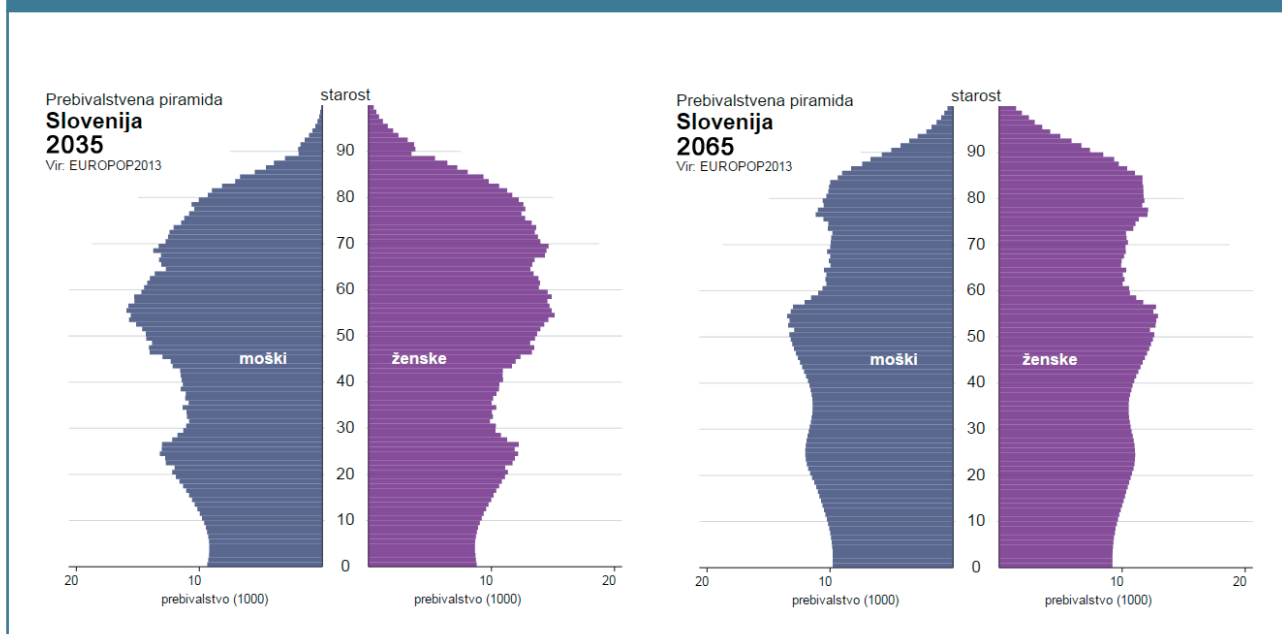
Grafikon 1: Starostni piramidi, 1996 in 2015 (vir: SURS, 2016)

Da Slovenija nujno potrebuje ukrepe za soočanje s starajočo se družbo, pove tudi podatek, da narašča število starejših od 80 let. V letu 2015 imamo kar 4,8 % prebivalcev, starejših od 80 let.

Eurostat projekcija prebivalstva EUROPOP2013 predvideva, da bo 23 % prebivalcev starejših od 65 let do leta 2030, do leta 2060 pa se bo povečal na 28 % ocenjene populacije Slovenije. Delež mladih do 24 let pa se bo do leta 2030 znižal pod 25 %, delež potencialno delovno aktivnega prebivalstva bo od leta 2015 upadel za 7 % na 51 % (SURS, 2016). Kraigher in Ferk pravita, da projekcije EUROPOP2013 ne ustrezajo v celoti razmeram v Sloveniji.

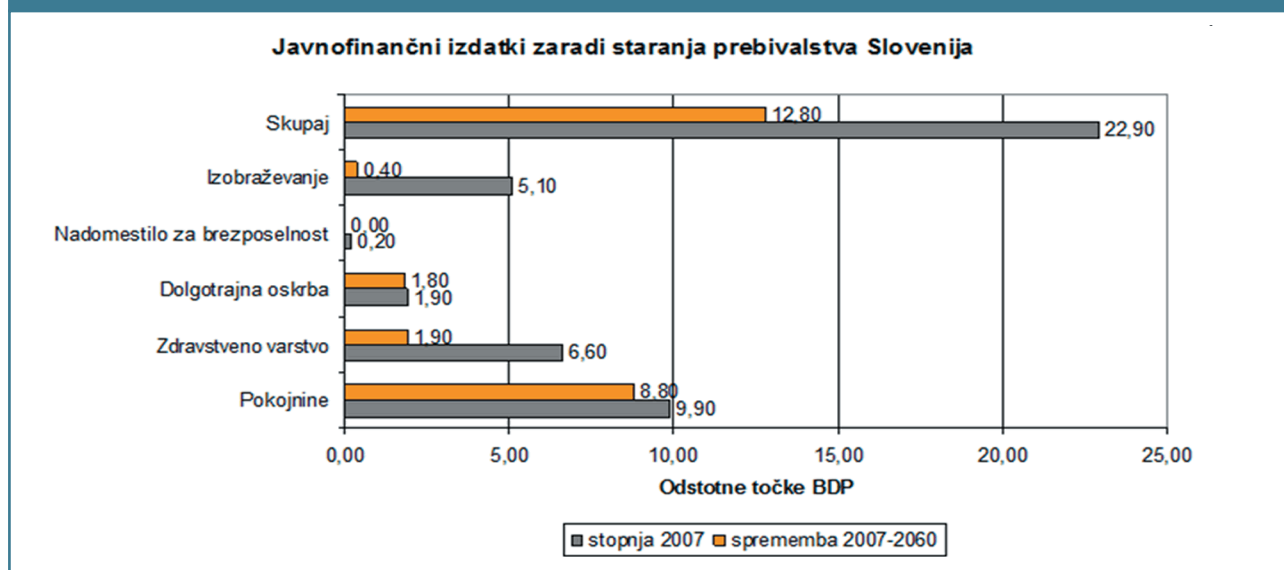
Grafikon 2: Starostni piramidi, 1935 in 2065 (vir: SURS, 2016)

EUROPOP2013 upošteva visok selitven prirast za tujino, ki za Slovenijo glede na dejanska selitvena gibanja do leta 2011 ni verjeten. Avtorja ugotavljata, da se bo umrljivost zmanjševala, stopnja rodnosti ostala na današnji ravni, selitveni prirast pa naj bi se povečal le za 3.000 na leto. Po tej projekciji bi število prebivalcev naraščalo samo do leta 2021, nato pa bi do leta 2060 upadlo na 240.000 manj kot leta 2013 (po Kraigher in Ferk, 2013).

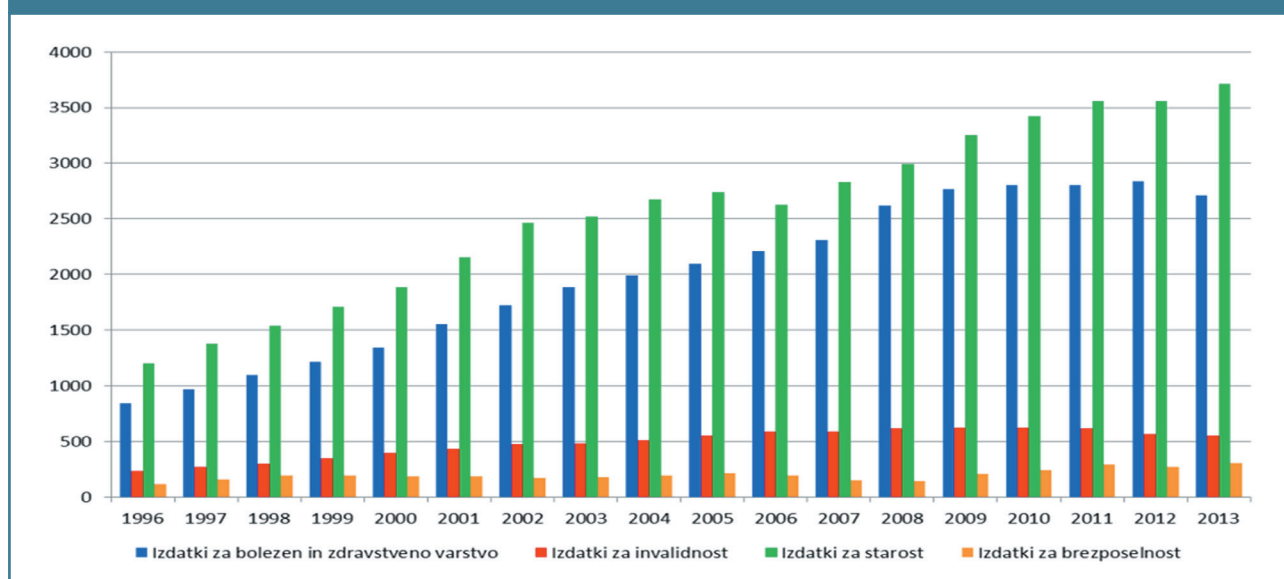
Na ravni slovenskih mest se problem staranja prebivalstva pokaže na ravni izdatkov, povezanih s staranjem: dolgotrajna oskrba, izobraževanje, nadomestilo za brezposelnost, zdravstveno varstvo in pokojnine.

Grafikon 3: Javnofinančni izdatki zaradi staranja prebivalstva Slovenije, 2007–2060
(vir: ADAPT2DC, 2013)

V Sloveniji od leta 1996 naraščajo izdatki za zdravstveno varstvo (boleznine, zdravstveno varstvo in zdravila) ter za izdatki za starost, ki vključujejo predvsem pokojnine. Izdatki za invalidnost in brezposelnost se ne povečujejo v taki meri.

Grafikon 4: Izdatki za socialne prejemke programov socialne zaščite (mio EUR), 1996–2014
(vir: SURS, 2016)

IZZIVI

► Načrtovanje in zagotavljanje alternativnih oblik varstva starejših

Slovenija bi morala uskladiti razmerje izdatkov ter pospešiti vlaganja javnih sredstev v razvoj patronažnega varstva, pomoči na domu, denarnih prejemkov in manj v institucionalno oskrbo.

Izdatki za dolgotrajno oskrbo se v Sloveniji s staranjem prebivalstva povečujejo, vendar so v razmerju do BDP še vedno manjši od povprečja OECD, znašali so 1,33 % BDP. Po virih financiranja se je delež izdatkov za storitve dolgotrajne socialne oskrbe povečal na 32,1 %. V Sloveniji se zaostanek v razvitosti dolgotrajne oskrbe na domu še povečuje. Še vedno je več kot tri četrtine izdatkov namenjenih dolgotrajni oskrbi v domovih za starejše, socialnovarstvenih zavodih in bolnišnicah ter le tretjina oskrbi na domu (Poročilo o razvoju, 2015). Hkrati pa kapacitete v domovih za starejše zadoščajo za namestitev le 4,62 % populacije, starejše od 65 let.

► Zagotavljanje dnevnega institucionalnega varstva starejših oseb v dnevni centrih in medgeneracijskih središčih

Ustrezno je treba locirati storitve dnevnega varstva za starejše na dostopnih lokacijah.

Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva 2013–2020 predvideva močno krepitev obsega storitev dnevnega varstva, in sicer z obstoječih 350 mest na okvirno 3.000 mest za starejše od 65 let ter okvirno 500 mest za specializirane oblike dnevnega varstva za posebne skupine starejših od 55 let. Skupaj v javni mreži dnevno varstvo ponuja 43 domov za starejše oziroma posebnih socialnovarstvenih zavodov, skupaj pa je dnevnemu varstvu namenjenih 390 mest. Podatkov o uporabnikih storitev ne beležijo.

► Podpora ukrepom za aktivno staranje

Upoštevati in preučiti je treba ukrepe za aktivno staranje ter zagotavljati pogoje za njihovo uresničevanje.

Slovenija ima med državami EU eno najnižjih stopenj zaposlenosti starejših oseb v starostni skupini 55–64 let, in sicer 35,4 % (Eurostat). Pokojninska ureditev iz leta 2013 ne zagotavlja dolgoročne javnofinančne vzdržnosti (Poročilo o razvoju, 2015).

Ukrepi za soočanje s problematiko staranja prebivalstva so že vključeni v nacionalne politike Slovenije, predvsem od leta 2009 naprej, ko je Slovenija na priporočilo Evropske komisije izdelala strategije aktivnega staranja z ukrepi za dvig zaposlenosti starejših in poznejšega izhoda iz delovnega življenja. Ukrepi so bili načrtovani v okviru časovnega obdobja 2009–2013 in pomenijo nadgradnjo »Strategije varstva starejših do leta 2010« (solidarnost, sožitje in kakovostno staranje prebivalstva) iz leta 2006. Namen ukrepov spodbujanja aktivnega staranja je izboljšanje situacije starejših na trgu dela v Sloveniji, v smislu dviga stopnje zaposlenosti starejših. Osnovni cilj ukrepov je dvigniti povprečno stopnjo zaposlenosti starejših oseb v starostni skupini 55–64 let v letu 2013 na 43,5 %.

PRIMERI DOBRIH PRAKS IN MEDNARODNI PROJEKTI

► **Hiše Sadeži družbe**

Hiše Sadeži družbe so medgeneracijski skupnostni centri v Murski Soboti, Vipavi, Črnomlju in Žalcu in Metliki. Program od leta 2006 izvaja Slovenska filantropija. Medgeneracijski skupnostni centri Hiše Sadeži družbe so namenjeni vsem prebivalcem, ciljno pa se v njih izvajajo dejavnosti, ki povezujejo med seboj različne generacije. V projektu se spodbuja povezovanje osnovnih in srednjih šol z društvi upokojencev ter drugimi prostovoljskimi organizacijami in društvi, ki vključujejo starejše (vir: <http://www.filantropija.org/>).

► **AOBIS (alternativne oblike bivanja seniorjev)**

Namen projekta AOBIS je identificirati primerne rešitve in oblike reševanja stanovanjskih vprašanj starejših ter s tem posredno rešiti stanovanjsko vprašanje mlajše generacije. V Sloveniji je 79,2 % oseb, starejših od 69 let, lastnikov stanovanj ali hiš, v katerih živijo. Te bivalne površine so za starejše prevelike, težje dostopne in predrage za vzdrževanje. Projekt išče načine za reševanje te problematike s selitvijo v ustreznejše bivališče, primerno novemu statusu in potrebam (vir: <http://www.zdus-zveza.si/aobis>).

► **Razvoj IKT platforme za neformalne oskrbovalce starejših, iCarer**

V današnji starajoči se družbi se pojavlja potreba po specializirani oskrbi za tiste starejše, ki želijo izboljšati kakovost življenja doma. Projekt iCarer razvija platformo t. i. virtualni skrbnik, ki bo nudil podporo starostnikom, nadziral aktivnosti dnevne oskrbe na domu in predlagal načine za izboljšanje teh oblik oskrbe (vir: <http://icarer-project.eu/>).

► **Starejši za višjo kakovost življenja doma**

Upokojene strokovnjakinje Slovenske filantropije in Zveze društev upokojencev Slovenije so leta 1995 začele razvijati projekt medsebojne pomoči starejših, da bi lahko čim dlje ostali v domači oskrbi. Program v sedanji obliki teče v nekaterih slovenskih mestih od leta 2004. Njegovo bistvo je v tem, da starejši prostovoljci obiskujejo občane, starejše od 69 let, v svoji soseski in jim poskušajo organizirati pomoč, če jo potrebujejo (vir: <http://www.zdus-zveza.si/starejsi-za-visjo-kakovost-zivljenja-doma>).

► **Fostering Care Cooperatives in Europe by Building an Innovative Platform with ICT Based and AAL Driven Services (iCareCoops)**

Program Evropske komisije, AAL, 2015–2017

Projekt se na inovativen način loteva reševanja težav starajoče se družbe in razvijanja podpore starejšim, ki bivajo doma. Namen projekta je vzpostavitev računalniške podpore delovanju obstoječih in/ali prihodnjih kooperativ za oskrbo starejših. Vse večje povpraševanje po oskrbnih storitvah, pomanjkanje virov in ustrezne infrastrukture ter strokovnega zdravstvenega varstva kar kličejo po rešitvah, ki podpirajo samoorganiziranje starejših ter omogočajo samostojno in varno bivanje starejših na domu (vir: <http://project.icarecoops.eu/>).

► **Aktivna vključenost starejših v urbane prenove (Active A.G.E.)**

Program URBACT, 2008–2011

Active A.G.E. je mreža v okviru programa URBACT II, ki povezuje mesta z namenom ustvariti pogoje za aktivnejše vključevanje starajoče se populacije v projekte urbane prenove mestnih jeder. Za izvedbo tega projekta je bila v vsakem od partnerskih mest ustanovljena lokalna podporna skupina, ki je z izmenjavo izkušenj in podporo

strokovnjakov EU pripravila lokalni akcijski načrt na področju staranja prebivalstva. Maribor se je lotil problematike zastopanosti starejših na trgu dela. Glavna izziva Mestne občine Maribor sta bila predvsem dva: kako obdržati starejše zaposlene na trgu dela ter kako najbolj ranljive skupine prebivalstva (starejše od 50 let) s pomočjo usposabljanja in razvojem novih znanj ter spretnosti spodbuditi k ponovnemu vstopu na trg dela (vir: <http://urbact.eu/active-age>).

II. MLADI

Problematika staranja prebivalstva se povezuje z mladimi. Posledice staranja družbe najbolj občutijo ravno delovno aktivni prebivalci in mladi. V Sloveniji se prostorska problematika izraža na področju stanovanj in posredneje zaposlovanja.

V Sloveniji je bila v letu 2015 četrtnina vsega prebivalstva mladih do 29 let. Največ mladih je v starostni skupini 25–29 let (132.790), sledi ji skupina 20–24 let (107.718), najmanjšo starostno skupino mladih pa predstavlja skupina 15–19 let (94.991).

V študijskem letu 2014/2015 je bilo 47,7 % mladih vključenih v višješolsko in visokošolsko izobraževanje. V terciarno izobraževanje je bilo vključenih 21,9 % mladih. 74 % visoko in višje izobraženih živi v mestih in predstavlja 14 % mestne populacije. V srednješolsko izobraževanje je bilo vključenih kar 99,8 % mladih. Mladi so vse bolj izobraženi, vendar stopnja registrirane brezposelnosti ne pada, in je bila v letu 2014 kar 20 %. Stopnja brezposelnosti med mladimi je v primerjavi z drugimi starostnimi skupinami najvišja in so torej ena najranljivejših skupin na trgu dela.

Državni zbor Republike Slovenije je na podlagi Strategije EU za mlade 2010–2018 sprejel Strategijo EU za mlade – vlaganje v mlade in krepitev njihove vloge in položaja (2013). Temeljni strateški akt države na področju razvoja mladinskega sektorja se nanaša na izobraževanje, zaposlovanje in podjetništvo, bivanjske razmere mladih, zdravje in dobro počutje, mlade in družbo ter pomen mladinskega sektorja, kulture, ustvarjalnosti, dediščine in medijev. V skladu s strategijo je tematika mladih vključena v strategije slovenskih mest (npr. TUS). Pomemben ukrep Vlade RS na področju zaposlovanja mladih je Jamstvo za mlade za obdobje 2016–2020, ki uvaja ukrepe za lažji prehod iz izobraževanja v zaposlitev. Izvedbeni načrt vsebuje tudi ukrepe za mlade, ki so dolgotrajno brezposelni.

Stanovanjsko področje, na katerem so mladi še posebno ranljiva skupina, saj v Sloveniji kar 85% mladih v starosti 18–29 let živi pri starših (Urban-rural typology, 2011), je obravnavano v 6. poglavju poročila.

IZZIVI

► Izboljšanje zaposlitvenih možnosti za mlade

Mesta morajo spodbujati in podpirati zaposlovanje mladih. V Sloveniji so mladi najštevilčnejša skupina brezposelnih. Izvajajo se številni primeri dobrih praks, ki ponujajo zanimive in uresničljive ideje. Mesta lahko zagotavljajo zemljišča za investitorje, ki ponujajo nova delovna mesta, spodbujajo kadrovske štipendiranje, podpirajo neformalno dodatno izobraževanje mladih, ustanovijo sodelovne prostore za start-upe mladih podjetnikov ipd.

PRIMERI DOBRIH PRAKS IN MEDNARODNI PROJEKTI

► **Certifikat Mladim prijazna občina**

Certifikat Mladim prijazna občina letno podeljuje Inštitut za mladinsko politiko v sodelovanju s Skupnostjo občin Slovenije in pod častnim pokroviteljstvom predsednika Republike Slovenije. V letu 2016 je imelo certifikat 24 občin. Certifikat Mladim prijazna občina velja kot priznanje občinam, ki uspešno izvajajo ukrepe s področja vertikalnih in horizontalnih mladinskih politik, in ima štiriletno veljavnost. Pri oceni uspešnosti izvajanja ukrepov je poseben poudarek namenjen naslednjim področjem: načrtno obravnavanje področja mladine, participacija, organiziranje, informiranje mladih, zaposlovanje, izobraževanje, stanovanjska politika in mobilnost mladih (vir: <http://www.mladi-in-obcina.si/>).

► **Strategija Mestne občine Ljubljana za mlade 2016–2025**

Mestna občina Ljubljana je v letu 2016 sprejela Strategijo Mestne občine Ljubljana za mlade 2016–2025. Prednostna področja so vzpostavitev mreže mladinskih centrov in infrastrukture za mlade, povečanje zaposlenosti, podpora dejavnosti mladinskih organizacij, reševanje stanovanjske problematike, urejanje javnih površin na način, da bodo kar najbolj ustrezale potrebam mladih, vzpostavitev redne komunikacije med vsemi deležniki s področja mladinskega sektorja, spodbujanje neformalnega izobraževanja in večje kadrovske štipendiranje, spodbujanje rekreativnega športa med mladimi, vzpostavitev neodvisnega kulturnega dogajanja in varovanje narave. Strategija predvideva štipendije, podporo Javnemu zavodu Mladi zmaji in četrtnim mladinskim centrom. Po programu strategije naj bi občina letno finančno podprla približno 80 projektov za najrazličnejše potrebe in želje mladih (vir: <http://www.ljubljana.si/si/zivljenje-v-ljubljani/druzine-otroci-mladi/urad-za-mladino/>).

► **Projekt zaposlovanja težje zaposljivih Kul služba!**

Mestna občina Ljubljana, Javni zavod Cene Štupar in Zavod RS za zaposlovanje vodijo projekt zaposlovanja težje zaposljivih mladih Kul služba!. Projekt je proces, ki bo mladim lahko omogočil zaposlitev v enem od 17 javnih zavodov ali podjetjih, katerih ustanoviteljica je MOL. V prvi izvedbi projekta bo vanj vključenih okoli 60 mladih, ki se bodo usposabljali za 26 delovnih mest. Projekt se bo izvajal v treh fazah: usposabljanje mentorjev, usposabljanje težje zaposljivih mladih in potencialna zaposlitev v podjetju (vir: <http://www.ljubljana.si/>).

► **My Generation At Work – Zaposlovanje mladih (MyGen at Work)**

Program: URBACT II, 2013–2015

Maribor je bil v okviru projekta Evropska prestolnica mladih Maribor partner projekta My Generation at Work (MG@Work), katerega glavni cilj je spodbujanje in rast zaposljivosti mladih na spreminjajočem se trgu delovne sile, s posebnim poudarkom na razvoju podjetniških spretnosti, znanj, veščin, pristopov in pogledov. Neuspešno osamosvajanje mladih zaradi nizke stopnje zaposljivosti je izjemno kompleksen izziv za evropska mesta. Mesta se tega problema lotevajo na različne načine. Glavno orodje, ki ga priporoča evropska politika, so t. i. socialne inovacije, ki predstavljajo eklektično zvrst ukrepov, kot so oblikovanje politik in storitev v sodelovanju z uporabniki, vzpostavljanje partnerstev z vključevanjem širokega spektra družbenih akterjev itd. V Mariboru so v okviru projekta pripravili vrsto dejavnosti, ki jih pri projektu imenujejo »Go for it! – GFI«. Konkretno so v občini uvedli manjše podporne ukrepe: Sodelovni prostor, M-Generation, Aktivna mladina in Start-up nadstropje (vir: <http://urbact.eu/my-generation-work>).

III. MIGRACIJE

Slovenija beleži nizek in celo negativen selitveni prirast. Migracije s tujino ne predstavljajo potenciala za izboljšanje demografske slike. Največ slovenskih državljanov se seli v Nemčijo in Avstrijo, večinoma se selijo mladi med 15. in 29. letom starosti zaradi visoke stopnje brezposelnosti.

Grafikon 5: Prirast prebivalstva od leta 1996 do 2015, 2016 (vir: SURS, 2016)

V Sloveniji je bilo v letu 2015 za 3,7 % manj notranjih selitev. Najintenzivnejše so notranje selitve v Ljubljani in Mariboru, povezane z izobraževanjem. Znotraj naselja Ljubljana se je najmanj enkrat preselilo 15.005, znotraj naselja Maribor pa 5.183 prebivalcev. Največ prebivalcev se priseljuje v Ljubljansko funkcionalno regijo, v obalne občine in občine v okolici Maribora in Novega mesta. Ministrstvo za okolje in prostor ugotavlja, da se demografsko krepijo suburbana in periurbana območja v bližini večjih središč, ki so z nacionalnimi in regionalnimi središči dobro prometno povezana. Starostna struktura migrantov in prebivalstva na teh območjih je nižja od državnega povprečja. Vzorec pospešene gradnje stanovanj sledi vzorcu avtocestnega križa, po katerem je mogoča hitra in učinkovita (avto)mobilnost do lokacij delovnih mest, srednješolskega in univerzitetnega izobraževanja ter oskrbe (Poročilo o prostorskem razvoju, 2016).

Delovno aktivnih prebivalcev, ki imajo delovno mesto v občini prebivališča, je iz leta v leto manj. V Sloveniji se 58 % vseh zaposlenih dnevno vozi v drugo naselje na delo, 48,9 % delovno aktivnega prebivalstva je migrantov. V Osrednjeslovenski, Podravski in Savinjski regiji je več kot polovica delovnih mest. Osrednjeslovenska regija ima kar za četrtno več delovnih mest kot na tem območju živi delovno aktivnega prebivalstva in ima posledično najvišji indeks delovne migracije. Trzin je mesto z zgolj 3.858 prebivalci in velja za zaposlitveno najprivlačnejše mesto. Po statističnih podatkih ima skoraj štirikrat več delovnih mest, kot je zaposlenih in samozaposlenih oseb s prebivališčem v tej občini.

IZZIVI

► Načrtovanje lokacij za delovna mesta izven obstoječih zaposlitvenih središč

Mesta morajo ponuditi ustrezna zemljišča in/ali objekte, kjer se lahko ustvarjajo nova delovna mesta. Več kot polovica delovno aktivnega prebivalstva v Sloveniji se dnevno vozi na delo. Podpreti je treba regije in mesta, ki izkažejo potencialne in iniciative gospodarskega razvoja.

PRIMERI DOBRIH PRAKS IN MEDNARODNI PROJEKTI

► Projekt Re-Turn (Regions benefitting from returning migrants)

Program EU Srednja Evropa, 2011–2014

Glavni cilj projekta Re-Turn je bil ustvariti pogoje za ohranitev človeškega kapitala in s tem preprečiti »beg možganov« iz regije. Projekt opisuje obseg vračanja migrantov, kompetence in potrebe povratnikov ter konkretne ukrepe za spodbujanje povratne migracije z namenom pospeševanja razvoja znanja. Ekonomsko motivirana migracija oseb iz novih držav članic Evropske unije v države z visokim dohodkom trenutno obvladuje mednarodne migracijske tokove v Evropi. Glavne dejavnosti projekta so bile vezane na razvoj in opravljanje storitev, potrebnih, da bi lahko podprli migrante v njihovi želji po vrnitvi in spodbujali vračanje migrantov z namenom inovativnega razvoja podjetništva (vir: <http://www.re-migrants.eu/>).

2.2 Načrtovanje prostorskega razvoja mest

Slovenska mesta imajo razmeroma dobro razvita osnovna orodja za prostorsko načrtovanje. Večina jih je v zadnjih letih pripravila nove prostorske akte, ki vsebujejo strateške in izvedbene načrte za njihov razvoj. Poleg tega mesta razvijajo vrsto drugih podpornih strategij, ki se ukvarjajo s specifičnimi področji razvoja, kot so na primer trajnostne urbane strategije, strategije razvoja turizma in celostne prometne strategije. Kljub temu se mesta ukvarjajo z vrsto izzivov pri zagotavljanju skladnega razvoja urbanih delov mesta, zaledja in podeželja ter pri zagotavljanju vitalnosti urbaniziranih območij. Delno je to povezano s težavami pri spremembah načrtovalske paradigme, saj se načela trajnostnega razvoja pri razvoju mest, ki so obvezni sestavni del strateških dokumentov, pogosto izgubijo v bolj operativnih dokumentih občine.

V mestnih upravah se kot težava pogosto izpostavlja pomanjkljiva komunikacija med različnimi sektorji. Usmeritve za pripravo novejših strategij sicer poudarjajo pomen medsektorskega povezovanja in stalno vključevanje različnih deležnikov v proces priprave dokumentov. Toda na operativni ravni je sodelovanje med njimi vseeno težavno in pogosto zelo omejeno.

Težave se pojavljajo tudi pri učinkovitem vključevanju sodobnih konceptov in spoznanj v urbanistično načrtovanje. Prenos konceptov, kot so prehrabna in energetska samozadostnost, prilagajanje podnebnim spremembam, ekosistemske storitve, pametna mesta v slovenski zakonodajni in načrtovalski okvir, je pogosto zahteven. Zato je smiselno vključevanje mest in podpornih ustanov v evropske projekte, ki pogosto zagotavljajo sredstva za pilotne projekte in testiranje metodologij. Te mehanizme uporablja že vrsta slovenskih mest. Bo pa v prihodnje treba zagotoviti tudi učinkovitejšo izmenjavo izkušenj in znanj, ki jih mesta v teh projektih pridobijo, s preostalimi mesti, ki se ukvarjajo s podobnimi izzivi.

I. TRAJNOSTNA MOBILNOST

Za Slovenijo je značilna visoka stopnja motorizacije. Po podatkih SURS je bilo v letu 2015 registriranih kar 523 osebnih avtomobilov na 1.000 prebivalcev. Slovenska mesta, v katerih je umeščena večina delovnih mest, so zato pod velikim pritiskom dnevnih delovnih migracij, ki so večinoma vezane na osebni avtomobil. V Ljubljano se po podatkih Direkcije RS za ceste dnevno pripelje več kot 130.000 osebnih avtomobilov. Zato mesta v zadnjem obdobju razmišljajo o omejevanju vloge osebnega avtomobila v prometnem sistemu v primerjavi z drugimi prometnimi načini. Različni ukrepi, ki jih na tem področju izvajajo, spadajo pod okrilje trajnostne mobilnosti.

Na ravni EU že več kot 10 let potekajo dejavnosti za bolj sistematično načrtovanje prometa in mobilnosti v mestih. Evropska komisija je izdala vrsto direktiv, smernic in drugih dokumentov, ki spodbujajo razvoj celostnih prometnih strategij ali CPS (angl. Sustainable Urban Mobility Plans ali SUMP). Koncept priprave teh dokumentov je bil razvit na podlagi dobrih izkušenj držav, kot so Francija, Velika Britanija, Nemčija, Danska in druge, ki že imajo razvit sistem načrtovanja mobilnosti z uporabo ločenih, a integriranih prometnih strategij.

Zaradi različnih kontekstov, načrtovalskih in administrativnih specifik v državah EU je v zadnjih letih potekala vrsta projektov EU, ki so podpirali razvoj specifičnih elementov CPS in pristopov ter pomagali pri premagovanju ključnih ovir, o katerih so poročali strokovnjaki in predstavniki mest.

Gibanje, ki se je razvilo okrog tematike, že več kot desetletje zbira dobre izkušnje ter pripravlja usmeritve za načrtovanje tudi v preostalih evropskih in drugih državah. Aktivni so tudi procesi za izmenjavo izkušenj med mesti in državami ter prenosi dobrih praks.

V Sloveniji kljub temu, da dejavnosti na tem področju potekajo že več kot 10 let, priprava CPS formalno s stališča zakonodaje ni opredeljena ali zahtevana. Je pa ministrstvo, pristojno za infrastrukturo, zelo dejavno na tem področju in spodbuja mesta, da se odločijo za pripravo teh dokumentov. Zagotavlja tudi sredstva za njihovo pripravo in izvajanje ukrepov, predvidenih v njih.

IZZIVI

► **Celostno in uravnoteženo načrtovanje, ki vključuje različne prometne načine od hoje, kolesarjenja, uporabe javnega potniškega prometa in motornih vozil**

V zadnjih letih se v slovenskih mestih povečuje zavedanje o pomenu močnejše integracije med prostorskim in prometnim načrtovanjem, z več poudarka na zagotavljanju dobrih pogojev za dostopnost s t. i. trajnostnimi prometnimi načini. Kljub načelnemu soglasju o pomenu teh načinov za vitalna in dobro dostopna mesta se pri financiranju in izvajanju teh ukrepov pojavlja vrsta ovir.

► **Načrtovanje, ki omogoča varno in prijetno hojo v naseljih**

Hoja je bila še pred nekaj desetletji eden pomembnejših načinov za opravljanje vsakodnevnih poti v naseljih. To se je s povečano rastjo uporabe osebnega avtomobila spremenilo. Zaradi poudarka na dobrih prometnih cestah in zagotavljanju velikih parkirnih površin so se pogoji za hojo v naseljih bistveno poslabšali. Povečal se je tudi občutek ogroženosti pešcev s strani motornega prometa.

► **Potenciali kolesarjenja kot oblike dnevnih migracij v naseljih in na večjih razdaljah**

Kolesarjenje kot oblika dnevnega načina opravljanja poti je bilo pred razrastom uporabe osebnega avtomobila razširjeno v vseh slovenskih mestih. Kolesarjenje v zadnjih letih sicer ponovno pridobiva pomen, vendar bolj kot oblika rekreacije. Le nekaj mest zagotavlja primerno kolesarsko omrežje, uporabno za vsakodnevne poti na delo in po nakupih. Tudi rekreacijske oziroma daljinske kolesarske povezave se gradijo počasi in ne zagotavljajo sklenjenega omrežja, ki bi ustrezno služilo vse večjemu številu kolesarjev.

► **Razvoj alternativnih oblik javnega prometa, prilagojenih nizki gostoti poselitve**

Ponudba javnega prometa je predvsem v zaledju mest v zadnjih desetletjih upadala. Ukinjale so se povezave, ki niso dosegale ekonomske učinkovitosti. To je zaradi razpršenosti poselitve težko doseči. V zadnjih letih se pod vplivom dobrih praks iz tujine začena v več občinah razmišljati o alternativnih oblikah ponudbe javnega prometa, kot so prevozi na klic, portali za dogovarjanje o skupnih vožnjah in souporaba avtomobilov. Te oblike so bolj prilagodljive kot klasični linijski avtobusni prevoz in lahko zato dosežejo ekonomsko vzdržnost tudi pri manj gosto poseljenih območjih.

► **Celovito upravljanje parkiranja (raven občine, naselja, območja oz. lokacije)**

Parkiranje je velik izziv tako v večjih kot v majhnih naseljih. Če parkiranje ni primerno regulirano, zaseda kakovosten javni prostor trgov in ulic. Naselja, ki šele začenjajo omejevati te površine, se ukvarjajo z izzivi ohranjanja dobre dostopnosti do mestnih storitev, saj imajo večja nakupovalna središča na robu naselja več ponudbe brezplačnih parkirnih mest.

► **Prilagajanje novim energentom (stisnjen zemeljski plin, hibridni motorji in električna vozila) in tehnologijam (avtonomna vozila, skupna raba vozil)**

Novi energenti in tehnološke inovacije na področju mobilnosti zahtevajo velike začetne investicije. Te so pogosto velik izziv za manjša naselja. Posebej problematične so tehnologije, ki se šele razvijajo in se šele po uvedbi izkažejo kot neprimerne ali neučinkovite. Vseeno lahko uvajanje teh tehnologij pozitivno vpliva na trajnostno naravnost naselij in porabo energije za področje mobilnosti.

► **Učinkovito upravljanje obstoječe infrastrukture in usmerjanje uporabnikov k uporabi čistejših oblik prometa**

Zavedanje o pomenu aktivnega upravljanja prometnega sistema z jasno zastavljenimi cilji se v mestnih upravah uveljavlja počasi. Večinoma mesta skrbijo za gradnjo infrastrukture za promet, ko pa je ta zaključena in predana uporabi, je vzpostavitev režimov upravljanja prepuščena lokalnim ali ozkim interesom. Zato je pomembno, da se v mestih okrepi zavedanje o medsebojni povezanosti vplivov.

PRIMERI DOBRIH PRAKS IN MEDNARODNI PROJEKTI

► **Celostne prometne strategije – orodje za učinkovito načrtovanje mobilnosti v mestih**

Prvi primer priprave CPS na podlagi smernic EU v Sloveniji je bil opravljen v okviru projekta EU CIVITAS ELAN na primeru **Ljubljane** med letoma 2008 in 2012. V mestu so se že pred tem začele pojavljati pobude, ki so parcialno uvajale posamezne ukrepe trajnostne mobilnosti, ki pa med seboj niso bili usklajeni in povezani. Pod okriljem projekta in s pomočjo evropskih sredstev je bil velik poudarek na procesu priprave, predvsem na soočenju pogledov različnih strok in intenzivnem vključevanju javnosti. Veliko podporo procesu so nudili tudi tuji strokovnjaki, ki so prihajali na dogodke, posvečene posamezni problematiki, s svežim pogledom in znanji.

Vendar pa primer Ljubljane, mesta s skoraj 300.000 prebivalci, s kompleksno administrativno strukturo ni specifičen za Slovenijo. Evropske smernice predvidevajo pripravo CPS za vsa urbana območja z več kot 100.000 prebivalci, na ravni občin pa imamo samo dve taki območji. Tipična občina je v Sloveniji bistveno manjša. Ker se je metodologija izkazala za uporabno, je bila v naslednjem koraku testirana na manjši občini.

V okviru nacionalnega projekta Trajnostno načrtovanje prometa na lokalni ravni je bila v letih 2011 in 2012 pripravljena CPS za **Občino Ljutomer**. Občina ima 12.000 prebivalcev, naselje Ljutomer pa 3.400. Po ugotovitvah analize stanja se prebivalci srečujejo s podobnimi izzivi kot tisti v večjih mestih: prometni sistem je razvit tako, da spodbuja uporabo osebne avtomobila, infrastruktura za hojo in kolesarjenje je pomanjkljiva ali je ni, razmere za hojo v šolo niso dobre, s selitvijo trgovine v trgovske centre na obrobje naselja je za vsakodnevne nakupe potreben osebni avtomobil. Javni promet je redek ali ga ni, zato so starejši prebivalci, ki ne vozijo, pogosto odvisni od prevozov družinskih članov.

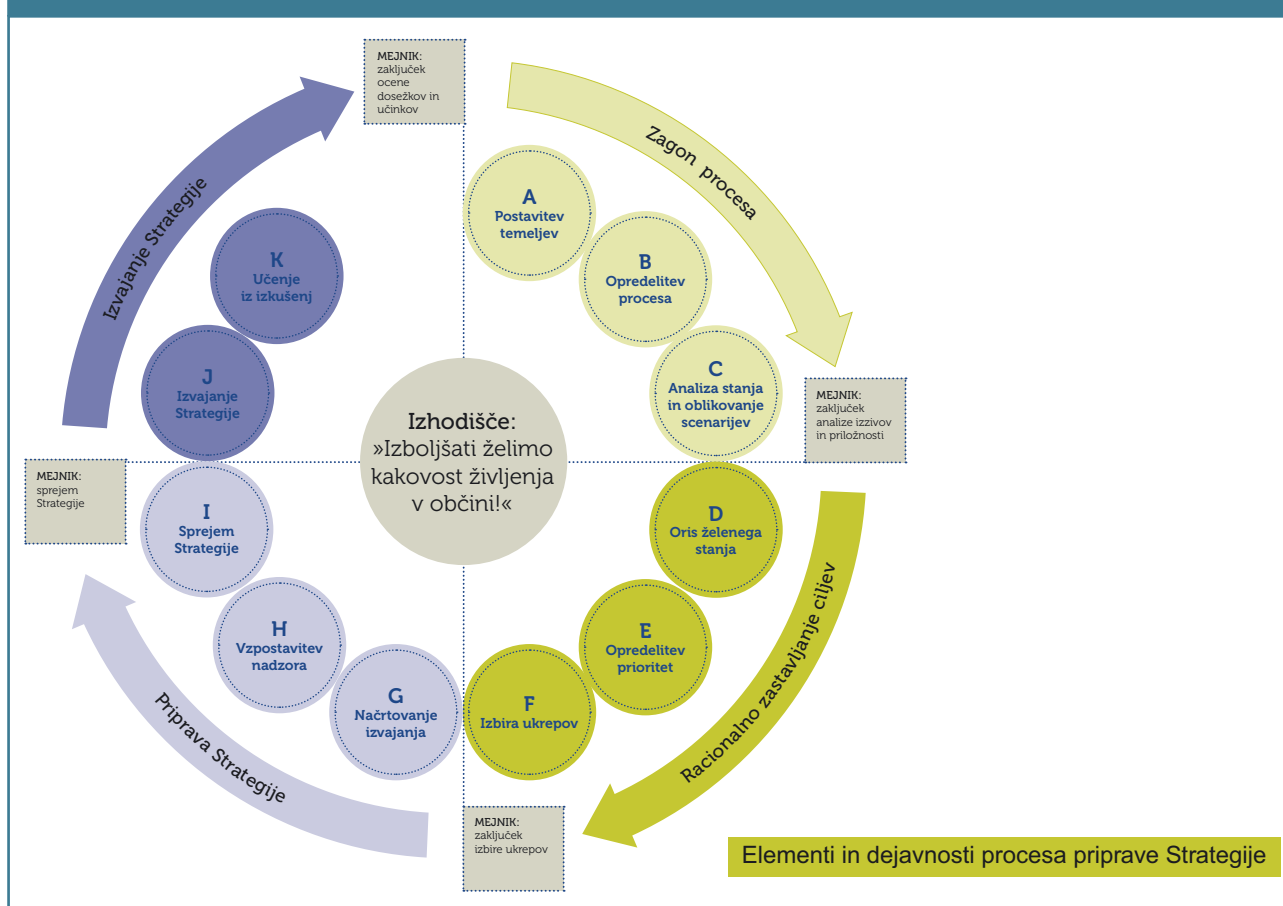
Delo na merilu manjše občine se je zaradi manjše administrativne strukture izkazalo kot bistveno učinkovitejše. Preprostejše je bilo vključevanje političnih struktur in deležnikov v proces priprave dokumenta. Po drugi strani je bilo zaradi manj razpoložljivih kadrov težje zagotoviti določena specifična znanja in strokovne prispevke. Tudi moč manjše občine pri komunikaciji z višjimi upravnimi strukturami je bistveno manjša. Zato se je kot smiselni naslednji korak ponujala ideja povezovanja manjših občin pri pripravi podobnih strategij v okviru medobčinskega sodelovanja na ravni funkcionalnih regij.

Primer take CPS je bil razvit v okviru projekta EU PUMAS med letoma 2012 in 2015. Obravnavana je bila **čezmejna regija Nova Gorica–Gorica**, ki poleg dveh urbanih centralnih občin obsega tudi njuno zaledje, okoliške občine Šempeter-Vrtojba, Renče-Vogrsko, Miren-Kostanjevica, Kanal ob Soči, Brda. Med občinami je že bilo močno prisotno zavedanje o potrebi po skupnem nastopanju. Obstaja tudi tradicija sodelovanja in posvetovanja med občinami o pomembnih temah. To v zadnjem času še spodbuja skupno nastopanje za pridobivanje projektov in sredstev EU.

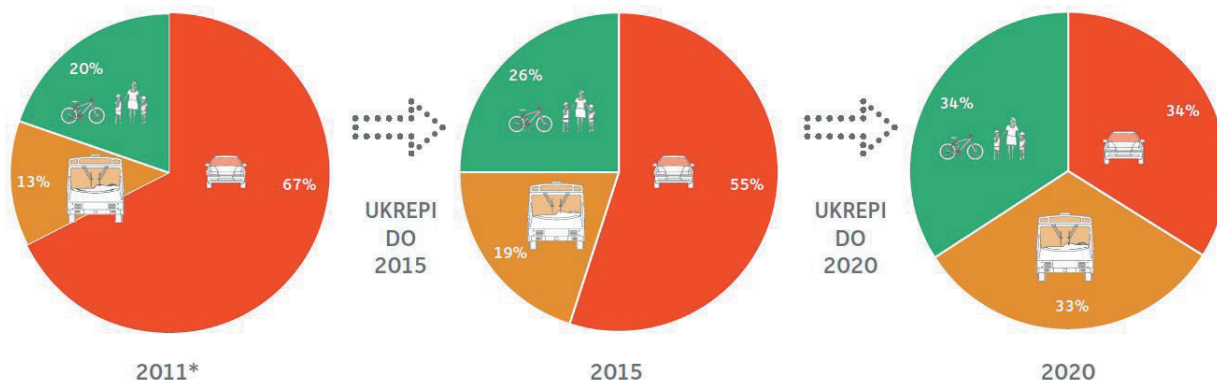
Priprava CPS je bila izredno zahtevna zaradi velikega števila vključenih administrativnih enot. Prav tako je bilo zaradi elementa čezmejnega načrtovanja treba upoštevati dva pravna sistema, dva uradna jezika, različne načrtovalske kulture in administrativne strukture. Te se razlikujejo že med občinami v Sloveniji, še zlasti pa na vsaki strani meje.

Poseben izziv je bilo delo na ravni dveh tipov občin: urbanih in ruralnih. Čeprav območje deluje kot funkcionalna regija, torej da znotraj potekajo dnevne migracije na delo, v šolo in po opravkih, večinoma po vzorcu bivanje v zaledju in funkcije v središču regije, je pripravljenost za skupne ukrepe na ravni regije majhna.

Slika 4: Shema procesa priprave CPS (vir: Bührmann et al., 2012)

Slika 5: Cilji Ljubljane na področju potovalnih navad prebivalcev (vir: Prometna politika MOL)

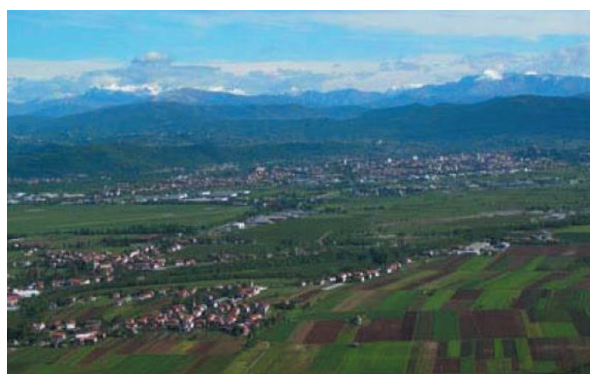
Slika 6: Izzivi v majhnih občinah so podobni izzivom v velikih mestih, primer Ljutomer, nevarna pot v šolo (vir: UIRS)

Slika 7: Delo z deležniki v občini Ljutomer – ogled stanja na področju hoje (vir: UIRS)

Slika 8: Urbano ruralni kontrast območja Goriške regije (vir: UIRS)

► CIVITAS ELAN

Projekt, ki je potekal med letoma 2008 in 2012, je poleg mestne uprave Ljubljane povezal več kot 10 podjetij in institucij, ki so izvajale 17 medsebojno povezanih ukrepov s področja trajnostne mobilnosti. Projekt je prikazal pomen vzporednega izvajanja več medsebojno povezanih dejavnosti s skupnim ciljem, pomen dobre promocije dejavnosti in intenzivnega vključevanja javnosti v sprejemanje odločitev o mestni prihodnosti (vir: <http://www.civitasljubljana.si/>).

► PUMAS

Projekt se je ukvarjal z izzivi priprave celostnih prometnih strategij. V pilotnem projektu, v katerega je bila vključena Nova Gorica, je bil postavljen izziv načrtovanja prek administrativnih meja tako občin kot tudi države. Pripravljena je bila celostna prometna strategija funkcionalne regije, ki je obsegala Novo Gorico in pet manjših zalednih občin ter italijansko Gorico (vir: <http://www.pumasproject.eu/>).

► Bike To Work

Projekt se ukvarja s promocijo kolesarjenja na delo. Vzporedno poteka v 10 evropskih državah, med njimi tudi v Sloveniji. V okviru kampanje, ki traja en mesec, se udeleženci zavežejo, da bodo vsaj polovico poti na delo opravili s kolesom. S tem se uvrstijo v žrebanje za nagrade (vir: <http://www.bike2work-project.eu/>; <http://www.pripeljisrecovsluzbo.si/>).

► Push&Pull

Projekt EU se ukvarja z upravljanjem parkiranja ter testira učinkovitost vzporednega izvajanja spodbujevalnih in omejevalnih ukrepov na ravni mest, občin in posameznih lokacij. V Ljubljani se izvaja na primeru novih fakultet pod Rožnikom. Vodstvo fakultet je pripravilo nabor ukrepov, ki hkrati omejujejo parkiranje na lokaciji in izboljšujejo dostop z drugimi prometnimi načini (vir: <http://push-pull-parking.eu/>).

II. URBANA PRENOVA

Za slovensko urbano omrežje je značilno veliko število srednje velikih in manjših zgodovinskih mest in trgov. Zgodovinski deli mest so s pospešeno industrializacijo v drugi polovici prejšnjega stoletja začeli izgubljati svoj pomen, saj je povojna urbanizacija rast mest razumela predvsem v njihovi fizični širitvi v obliki industrijskih con in spremljajočih stanovanjskih sosesk, historičnim delom mest pa ni namenjala posebne pozornosti.

Tako so bili na prelomu tisočletja zgodovinski deli slovenskih mest, v katerih je zgoščena stavbna in druga kulturna dediščina, potrebni celovite prenove. Hkrati se je v nekaj desetletjih pomanjkljivega vzdrževanja postarala tudi večina po vojni zgrajenih stanovanjskih sosesk, ki so danes potrebne celovite prenove. Dodatno so ekonomske in družbene spremembe, ki so se zgodile z osamosvojitvijo Slovenije leta 1991, razmeroma hitro in hkrati dolgoročno vplivale tudi na rabo zemljišč v mestih. Zaradi selitve delovno intenzivne proizvodnje v tretje države in posledično propada podjetij v Sloveniji je bil za devetdeseta leta značilno intenzivno nastajanje degradiranih urbanih območij. Poleg tega je nova demokratično izvoljena oblast opustila vse vojašnice v mestnih središčih in jih preselila na obrobja naselij, kar je bil drug velik vzrok za nastanek degradiranih urbanih območij.

Leta 2004 je strateški prostorski dokument države (SPRS) prenovu opredelil kot prednostno razvojno usmeritev slovenskih mest in naselij. Izvajala naj bi se v morfološko in funkcionalno zaokroženih območjih za zagotavljanje bolj kakovostnega bivanja z uresničevanjem prostorskih, gospodarskih in socialnih ciljev. S tem je v temelju spremenjen tudi koncept mestne rasti, pri katerem je rast razumljena v kvalitativnem in ne več samo v kvantitativnem smislu.

V slovenskih mestih se v praksi pojavljajo predvsem naslednje oblike prenove:

- prenova kulturne in druge stavbne dediščine: izvaja se predvsem v starih jedrih naselij, večinoma obsega prenovu posameznih objektov ali sklopov objektov, redkeje širših urbanih sestavov kot celote;

- prenova sosesk: po desetletjih slabega oziroma pomanjkljivega vzdrževanja so stavbni fond in grajena infrastruktura sosesk dotrajani. Celoviti pristopi k prenovi so redki, večinoma vezani na energetska sanacijo, obnovo infrastrukturnih vodov in urejanje prometa;
- prenova degradiranih urbanih območij: večinoma se izvaja na območjih opuščeni proizvodnih in industrijskih dejavnosti ter opuščeni območjih za posebne namene (npr. vojašnice). Zaradi infrastrukturne opremljenosti, razmeroma majhne onesnaženosti in praviloma manjšega števila deležnikov, ki jih je treba usklajevati, so degradirana območja privlačna za investitorje, ki želijo na že urbaniziranih območjih razvijati nove dejavnosti. Kljub nesistematičnemu pristopu k prenovi degradiranih območij smo bili v Sloveniji v zadnjih 25 letih priča uspešni prenovi mnogih degradiranih območij. Najbolj je na tak razvoj vplivala rast na nepremičninskem trgu, saj je neprestana rast cen nepremičnin (ki je trajala vse do začetka gospodarske in finančne krize leta 2008) omogočala investitorjem uspešno prebroditi tudi večje napake v zasnovi in vodenju projektov. Večina degradiranih območij se je v Sloveniji regenerirala v stanovanjska in trgovska območja.

Aktualni pristopi k prenovi v slovenskih mestih obsegajo predvsem prenovi fizičnega fonda, revitalizacijo odprtega mestnega prostora, funkcionalne nadgradnje prostora, izboljševanje socio-ekonomskih in demografskih značilnosti prostora ter tudi vključevanje javnosti v procese prenove. Splošni izzivi v prihodnje so vezani na razvoj celovitih pristopov k prenovi in na razvoj metodologij, prilagojenih značilnostim slovenskega prostora, za posamezne vidike prenove pa je treba nasloviti tudi specifične izzive.

IZZIVI

► Razvoj celovitih in kontinuiranih pristopov k urbani prenovi

Za dolgoročno uspešnost je ključno celovito pristopanje k urbani prenovi, ki hkrati obravnava več vidikov (prenova fizičnih struktur, izboljševanje funkcionalne zasnove, socio-ekonomski vidiki, demografska vprašanja, energetska učinkovitost, ekonomska vzdržnost prenove in finančnih mehanizmov izvajanja prenove) ter hkrati vključuje različne bistvene deležnike – poleg strokovnjakov tudi uporabnike in upravnike prostorov. Le tako je mogoče doseči dolgoročni dvig kakovosti bivanja v prenovljenih območjih in zagotoviti novo vitalnost prenovljenih območij. Celovit pristop je kontinuiran proces, ki obsega tudi stalno spremljanje stanja v prostoru in odzivanje na potrebe, ki se pojavljajo.

Celovite pristope k prenovi je treba okrepiti tudi metodološko z razvojem novih metod in orodij, kar med drugim obsega:

a) vzpostavitev ažurne podatkovne baze, ki omogoča sprotno spremljanje problematike na terenu;

b) določitev standardov prenove:

- za zagotovitev minimalne kakovosti bivanja: infrastrukturna opremljenost, tehnični parametri (voda, kanalizacija, ogrevanje);
- za zagotovitev energetske učinkovitosti;
- za zagotovitev potresne varnosti;
- za ohranjanje urbanistično-arhitekturnih kvalitete karakterističnih območij;
- za ohranjanje spomeniško-varstvenih kvalitete območij in arhitekture;

c) razvoj mehanizmov za dejavno vključevanje prebivalcev v prenovi;

d) razvijanje instrumentov za spodbujanje prenove stavbnega fonda s strani lastnikov in najemnikov, vključno s finančnimi spodbudami in strokovno podporo pri načrtovanju in izvajanju prenove.

► **Preseganje prakse prenove posameznega objekta**

Tehnična in energetska sanacija je v trenutni slovenski praksi večinoma vezana na posamezne objekte ter se nanaša na prenovo stavbnega ovoja, zunanjega stavbnega pohištva in kurilnih naprav. S temi ukrepi se dosegajo večja energetska in ekonomska učinkovitost pri rabi posameznih objektov, zaradi parcialnega pristopa, ki obravnava le posamezen objekt, pa se pogosto slabša vidna podoba prostora. Treba je uvesti prakso enotnega pristopa za več objektov hkrati oziroma zaključene prostorske enote, tako da se skozi prenovo ohranjajo in nadgrajujejo kvalitetne arhitekturne in urbanistične značilnosti območja, s tem pa krepi pozitivna vidna podoba prostora.

► **Dopolnjevanje funkcionalne zasnove prostora**

Nekdanje plansko umeščanje oskrbnih in storitvenih dejavnosti v prostor, praviloma v območjih peš dostopnosti v poselitvenih območjih večjih gostot, je zamenjal koncept tržnega gospodarstva, v katerem nekateri lokalno pomembni programi težko tekmujejo z novimi oblikami ponudbe (kot so denimo trgovski in servisni centri na mestnih obrobjih). Celovite prenovitvene strategije si morajo prizadevati za ponovno vzpostavitev oziroma dopolnitev omrežja oskrbnih in storitvenih dejavnosti, tudi v navezavi s spodbujanjem lokalne pridelave in lokalnega kroženja dobrin ter trajnostnimi oblikami mobilnosti.

► **Prenova odprtega prostora: ustvarjanje povezanega omrežja za različne uporabniške skupine**

S privatizacijskimi postopki po letu 1990 je v odprtem prostoru sosesk prišlo do nejasnih lastniških razmerij, kar negativno vpliva na urejenost in kakovost odprtih prostorov sosesk. Zaradi hitre motorizacije in pomanjkljivega urejanja parkiranja se je zelo povečala količina motornega in mirujočega prometa, individualizacija življenjskega sloga pa še dodatno odvrča ljudi od uporabe odprtih prostorov sosesk. Prenovitvene strategije morajo v prihodnje bolj poudarjati vzpostavljati kakovostno oblikovano omrežje javnega prostora v lokalnih urbanih okoljih, ki bo hkrati dobro vpeto v širši sistem javnega prostora mesta, vključno z urejanjem zelenih površin in opremljanjem z ulično opremo. Pomembno vodilo mora biti zagotavljanje prostorov za vse uporabniške skupine, tudi uporabnike s posebnimi potrebami, in ustvarjanje prostorov za srečevanje lokalnih prebivalcev kot pomembnega elementa socialne kohezivnosti.

► **Sistemiški pristop k prenovi degradiranih urbanih območij na področju celotne države**

Degradirana urbana območja v slovenskih mestih imajo poseben potencial za prihodnji trajnostni razvoj, vendar je za večjo uspešnost in dodano vrednost k prenovi takih območij treba pristopiti sistematično. Med drugim je treba vzpostaviti:

a) trženje degradiranih urbanih območij s poudarkom na spodbujanju razvojnih projektov na »brownfield« območjih in ne na »greenfield«² območjih, in sicer z orodji, kot so denimo davčne olajšave (manjši komunalni prispevek), subvencionirano zavarovanje v primeru poznejše najdbe onesnaženja območja in drugi mehanizmi, ki spodbujajo investitorje, da svoje investicije usmerijo na degradirana urbana območja;

b) neprestano osvežen kataster degradiranih urbanih območij s podatki o onesnaženosti, dopustnih rabah, izrabi, ceni, infrastrukturi;

² »Brownfield« območje – degradirano urbano območje;
»Greenfield« območje – nepozidane površine.

c) nove strokovne profile – za odločanje o tem, ali je določeno območje degradirano ali ne, ter za upravljanje degradiranih urbanih območij na ravni občin in države (regije).

► **Vključevanje socio-ekonomskih in demografskih vidikov**

Prenove potrebna območja pogosto kažejo specifično socialno, ekonomsko in demografsko sliko. Celovita prenova mora v prihodnje dejavneje vključevati konkretne rešitve za specifične socio-ekonomske in demografske značilnosti posameznih mestnih območij (npr. naslavljanje stanovanjske problematike s prenovo in zagotavljanje dostopnih najemniških stanovanj v prenovljenem stavbnem fondu). Predvidene demografske spremembe zahtevajo aktivnejšo politiko prenove na tem področju.

► **Razvoj participativnega pristopa**

Lokalni prebivalci in upravniki dobro poznajo probleme in priložnosti svojih lokalnih okolij, hkrati pa imajo pogosto specifična znanja ali čas, ki so jih pripravljeni deliti za izboljšanje pogojev bivanja v soseskah. Vključevanje in upoštevanje prebivalcev in drugih deležnikov (npr. lastnikov lokalov, ponudnikov storitev) pomembno prispeva k dolgoročnemu uspehu prenove. Treba je podpreti pobudo, ki jo na tem področju večinoma prevzemajo civilne iniciative, ter razviti konkretna orodja in instrumente institucionalne podpore.

PRIMERI DOBRIH PRAKS IN MEDNARODNI PROJEKTI

► **Regeneracija Stare Ljubljane in širšega mestnega središča glavnega mesta**

Prenova mestnega središča Ljubljane je primer celovite urbane prenove, kjer je s prepletom prostorske, ekonomske in prometne politike doseženih več ciljev hkrati. Prvi koraki so bili vezani predvsem na ovrednotenje bogate stavbne dediščine in promocijo neizkoriščenih ambientalnih kvalitete starega mestnega jedra. V začetnih fazah sta imela pomembno vlogo kulturniška sfera in civilna iniciativa, ki sta s prirejanjem kulturnih dogodkov in umetniških intervencij opozorili na potencialne prostora. Za končni uspeh je bil ključen pristop mestne uprave, ki je z jasno vizijo razvoja dejavnosti v tem prostoru (butična trgovina, turizem) in nanjo vezanih sektorskih strategij (usmerjanje investicij v prenavo stavbnega fonda, urejanje prometa, dvig kakovosti javnega prostora, urejanje okoljskih izzivov, kot so zagotavljanje kopalnih voda in čistega zraka) uspelo izboljšati fizično urejenost, programsko ponudbo in posledično urbano vitalnost prostora. Pomemben del teh dejavnosti je vezan na koordinacijo akterjev v prostoru, skupno in usmerjeno delovanje pa je pripeljalo do revitaliziranega mestnega središča. Za dolgoročno uspešnost pristopa bo potrebno preprečevanje možnih deviacij, ki se že nakazujejo na primer v obliki prekomernega prilagajanja ponudbe potrebam turistov, gentrifikacije itd. Hkrati bo pomembno okrepiti zavedanje, da je treba podobne procese izvajati tudi v predmestjih, kjer živi večina prebivalcev (vzpostavitev vitalnih lokalnih centrov).

► **Smernice za prenavo stanovanjske soseske Savsko naselje v Ljubljani (UIRS 2004 in 2013; drugi akterji)**

Pristop k prenavi Savskega naselja je dober primer celovite obravnave kakovostno zasnovanega, a prenavo potrebnega urbanega prostora. Obsega tehnične in konstrukcijske preveritve stavb, morfološke značilnosti soseske, prometno ureditev, urejenost odprtih prostorov, izboljšanje energetskih in ekonomskih kazalnikov, hkrati pa obravnava tudi demografske značilnosti soseske ter prek delavnic in anketiranja v proces prenove dejavno vključuje lokalne akterje. K uspešnosti revitalizacije Savskega naselja pomembno prispevajo dejavnosti lokalnih iniciativ, ki si prizadevajo predvsem oživiti javne prostore in socialne stike v soseski. Za dolgoročno uspešnost celovitega pristopa je pomembno zagotavljanje finančnih in človeških virov za sprotno vzdrževanje in izvajanje urbanih dejavnosti v soseski.

► **Smernice za prenovu stanovanjske soseske Litostrojsko naselje v Ljubljani (UIRS 2013)**

Pristop obravnava sosesko kot karakteristično mestno območje in pristop k prenovi temelji na identificirani arhitekturni in urbanistični dediščini. Z njenim ohranjanjem in nadgrajevanjem krepi prostorsko identiteto območja. Poudarek je na izpostavljanju obstoječih kakovosti območja z namenom, da se te ohranijo in ozavešijo med lokalnimi stanovalci, s tem pa krepi tudi pozitivna podoba in pripadnost soseski. Da bi prebivalci prepoznali kakovosti svoje soseske in jih v samoorganiziranih prenovah upoštevali in nadgrajevali, so uporabljena različna komunikacijska orodja, na primer letaki, časopisne objave v lokalnem glasilu, internetne objave. Prihodnji izziv je dejanska koordinacija in vodenje procesov prenove, ki jo izvajajo prebivalci sami, da bi se ohranile in nadgradile kakovosti prostora.

► **Participativni pristopi k prenovi javnega prostora – pristop Humana mesta**

Pristop evropskega projekta Humana mesta (program Ustvarjalna Evropa) spodbuja obstoječe prakse oživljanja lokalnih javnih prostorov s strani samoorganiziranih skupin prebivalcev, ki lahko sčasoma preidejo v različne oblike formaliziranega delovanja. Za uspešen dolgoročni prispevek lokalnih iniciativ k prenovi urbanega prostora je ključno poznavanje mehanizmov, s katerimi pobude v konkretnem lokalnem okolju nastanejo in delujejo, motivacije njihovih članov, organizacijske in finančne izzive, s katerimi se srečujejo, ter prepoznavanje potencialnih sprememb, ki jih take dejavnosti lahko povzročijo. Pristop Humana mesta kaže, da je treba uspešne lokalne iniciative tudi institucionalno podpreti, npr. z različnimi izobraževanji članov iniciativ (na področju dela v skupini, vodenja projektov, upravnih postopkov ipd.), finančnimi spodbudami in poenostavitvami pravno-formalnih postopkov za izvajanje njihovih dejavnosti v prostoru.

Slika 9: Dejavnosti projekta Humana mesta za participativno iskanje možnih rešitev prenove javnega prostora v soseski Ruski car v Ljubljani (foto: B. Jamšek)

► **Pristop k prenovi degradiranih območij s projekti EU**

S svetovno gospodarsko in finančno krizo leta 2008 so se pogoji, ki so omogočali razmeroma uspešno prenovu degradiranih območij v slovenskih mestih, spremenili. Vsaj do leta 2015 smo bili priča počasnemu in konstantnemu padanju vrednosti nepremičnin, propadu velikih investorjev ter propadu mnogih pomembnih gradbenih podjetij. Poleg tega so bile najboljše lokacije, ki so najbližje mestnih središč oziroma drugih privlačnih točk, do takrat že regenerirane. Ostale so manj privlačne lokacije, ki tudi brez krize ne bi omogočale takih donosov, da bi investitorjem oproščale vse napake v procesu prenove takšnih območij. Hkrati se je močno zmanjšala dostopnost do kreditov za tovrstne naložbe.

V Evropi se je zaradi mnogo razlogov, predvsem velike količine degradiranih območij in omejenih sredstev za njihovo prenovu, že precej pred gospodarsko in finančno krizo pokazala potreba po učinkovitejšemu procesu prenove degradiranih območij. Te težave se je še zlasti zavedala Evropska komisija, saj je bilo mnogo denarja iz strukturnih in kohezijskih skladov bolj ali manj uspešno porabljenih prav za reševanje težav, vezanih na degradirana območja, v te procese pa se z vključevanjem v evropske projekte vključuje tudi Slovenija. V tem času je bilo financiranih nekaj temeljnih projektov s tega področja, kot so CABERNET – Concerted Action on Brownfield and Economic Regeneration Network, CLARINET – Contaminated Land Rehabilitation Network for Environmental Technologies, CARACAS – Concerted Action for Risk Assessment for Contaminated Sites in Europe, REVIT – Towards more effective and sustainable brownfield revitalisation policies in COBRAMAN – Manager Coordinating Brownfield Redevelopment Activities.

Čeprav se zadnja dva projekta bolj osredotočata na optimizacijo procesov v procesu urbane regeneracije na strani javne uprave, pa vsebujeta veliko učinkovitih orodij tudi za investitorje v tovrstnih projektih v Sloveniji. Projekt COBRAMAN je nastal kot posledica ugotovitev predhodnih projektov, da je revitalizacija degradiranih območij dolgoročen in kompleksen postopek, ki vključuje širok razpon strokovnjakov, političnih akterjev in

različnih zainteresiranih skupin, ki jih je treba ves čas razvoja in izvedbe investicijskega projekta učinkovito koordinirati. Predlaga nov poklic, t. i. menedžerja degradiranih območij, ki vodi in usmerja proces revitalizacije degradiranih območij ter tako omogoči hitrejšo, bolj trajnostno in ekonomsko učinkovitejšo izvedbo projekta.

III. ZELENA INFRASTRUKTURA IN MESTA

Razvoj kakovosti življenja ter z njo povezane potrebe in pričakovanja ljudi, s tem pa tudi skrb za zdravo okolje in uravnotežen razvoj mest in naselij, je tudi v Sloveniji vedno bolj poudarjena tema načrtovanja prostora. Strokovna spoznanja, da je izboljšanje kakovosti bivanja in urbanega okolja neposredno povezano s celovitim načrtovanjem zelenih površin, se izražajo že v starejših prostorskih razvojnih dokumentih na državni ravni, kot sta veljavna Strategija prostorskega razvoja Slovenije (SPRS, 2004) in Prostorski red Slovenije (PRS, 2004). SPRS kot temeljni prostorski akt države vsebuje pomembna in dobra izhodišča za zagotavljanje kakovostnega urejanja zelenih površin v mestih in naseljih ter dobro in mestoma podrobno opredeli pomen celovitega načrtovanja zelenih površin. V poglavju o Vitalnih in urejenih mestih poudarja pomen naravnih sestavin in kakovostnega grajenega javnega dobra ter opredeljuje: »Za kvaliteto življenja v mestih so ključnega pomena naravne sestavine in kvalitetno grajeno javno dobro, kot so prometne površine, trgi, tržnice, igrišča, parki, zelenice ipd., zato se jih v čim večji meri vključuje v urbane strukture. Vodni in obvodni prostor, gozdove, naravne vrednote in posamezne sestavine biotske raznovrstnosti se vključuje v zeleni sistem mesta,« kar predstavlja zelo dobro izhodišče za ustrezni nadaljnji razvoj tematike.

V definiciji prostorske celovitosti je pristop »Zelenega sistema mest in naselij« zelo podoben pristopu »Zelene infrastrukture«, in sicer kot: »celovitost krajinskih sestavin na območju mesta ali naselja. Mestno krajino tvorijo naravne in grajene prvine, ki zadovoljujejo človekove posebne potrebe in pomembno prispevajo k zgradbi mesta in njegovega doživljanja. Sestavine zelenega sistema mesta ali naselja so posamezni deli odprtega prostora, ki se med seboj razlikujejo po namembnosti, zgradbi, stopnji naravnosti, vendar so v medsebojnem povezovalnem odnosu. To so lahko parki, otroška igrišča, šolski vrtovi, trgi, zelenje ob ulicah, cestah, vodotokih, zelenje v stanovanjskih naseljih, primestni travniki, primestni in mestni gozdovi itd.« (SPRS, 2004). Vendar pa se pozneje v dokumentu same usmeritve za načrtovanje zelenih površin nanašajo le na javne površine ter so vključene v poglavje Razvoj prostorskih sistemov, in sicer v podpoglavje Javne površine naselja.

Slovenska mesta bi tako lahko izkušnje z načrtovanjem zelenih sistemov neposredno prenesla tudi na načrtovanje »Zelene infrastrukture« (ZI), ki je nov prednostni cilj evropskih strateških programov in razvojnih politik za obdobje 2014–2020. Evropska komisija jo v dokumentu COM(2013) 249 final³ opredeljuje kot eno ključnih in preverjeno uspešnih orodij za razumevanje vrednosti ekoloških, ekonomskih in socialnih koristi, ki jih (lahko) ima človeška družba od naravnega okolja in za ustrezno uveljavljanje teh koristi (ekosistemske storitve⁴).

³ Zelena infrastruktura ali angl. Green Infrastructure (GI) v (COM(2013) 249 final)

⁴ Kot ekosistemske storitve (ES) so v dokumentih EU opredeljene štiri različne kategorije možnih koristi, ki jih omogočajo naravne značilnosti in kakovosti prostora:

- oskrbovalne ES, ki so koristi, vezane na vire, ki jih neposredno izkoriščamo za pridobivanje hrane, vlaken, vode, surovin in zdravilnih snovi;
- podporne ES, ki so koristi, vezane na procese, ki posredno omogočajo izkoriščanje naravnih virov, kot so na primer primarna proizvodnja ali opravevanje;
- uravnavne ES, ki so koristi, vezane na naravne mehanizme, ki skrbijo za uravnavanje podnebja in blaženje ekstremov, blaženje vplivov na okolje, kroženje vode in hranil, uravnavanje stanja voda, preprečevanje poplav, toplotnih otokov v urbanih območjih ipd.;
- kulturne ES, ki so koristi, ki jih imamo ljudje od naravnega okolja, in sicer za zadovoljitev socialnih, rekreacijskih, kulturnih ter duhovnih in drugih potreb, povezanih z zadovoljstvom, zdravjem in dobrim počutjem.

Čeprav so poudarki pri obravnavanju zelene infrastrukture pogosto povezani z vidiki regeneracije in povezovanja obstoječih naravnih območij, varovanja stanja biotske raznovrstnosti ter stanja in izboljšanja delovanja ekosistemov, je razumevanje njenega pomena in vloge mnogo širše in neposredno povezano z zagotavljanjem kakovostnega življenjskega okolja v mestih in naseljih. Ob tem je pomembno poudariti, da zeleno infrastrukturo v kontekstu načrtovanja mest in naselij lahko razumemo tudi kot celovit pristop načrtovanja, urejanja in upravljanja različnih vidikov krajine, odprtih prostorov in zelenih površin mesta za doseganje kakovosti življenjskega okolja ter kot podporo trajnostni mobilnosti (kakovosten odprt prostor spodbuja hojo in kolesarjenje) in v mestih blaži učinek urbanih toplotnih otokov⁵.

V poročilu *The Multifunctionality of Green Infrastructure* (EK, Environment 2012) so kot osnovne funkcije in naloge ZI opredeljene:

- varovanje stanja biotske raznovrstnosti;
- varovanje stanja in izboljšanje delovanja ekosistemov;
- omogočanje in spodbujanje »ekosistemskih storitev«;
- spodbujanje družbene blaginje in zdravja ljudi;
- podpiranje razvoja zelenega gospodarstva in trajnostnega upravljanja z zemljišči in vodo.

Za prihodnje načrtovanje mest in območij mestnega značaja je še zlasti pomembna prepoznava pozitivnega vpliva zelenih površin na kakovost okolja ter njihovih zmožnosti za uravnavanje klimatskih razmer, blaženje učinkov toplotnega otoka in zmanjševanje obremenjevanja okolja z onesnaženji, hrupom ali vodnimi viški padavinskih voda, ki se opredeljujejo kot **uravnalne ekosistemske storitve**. V povezavi z načrtovanjem zelene infrastrukture se vse bolj poudarjajo tudi pomen in možnosti urbane pridelave hrane, z vidika zagotavljanja kakovosti bivanja, zdravja, zadovoljstva in dobrega počutja ljudi pa so poudarjene tudi nematerialnih koristi ekosistemov v povezavi s kakovostjo prostora in krajine (**kulturne ekosistemske storitve**). Te ljudem nudijo možnosti za rekreacijo in kakovostno preživljanje prostega časa, spodbujajo hojo, kolesarjenje in dejavnosti v zunanem okolju, omogočajo razvoj socialnih odnosov in medgeneracijskega povezovanja, nudijo izobraževanje in učenje ter kulturne izkušnje ter intelektualni in duhovni navdih za razvoj vrednot in odnosov, izboljšujejo ambientalne in doživljajske kakovosti, podpirajo razvoj pozitivne identitete in podobe kraja, spodbujajo vključenost in odgovornost prebivalcev kot skupnosti in posameznikov ter zdrave navade in način življenja, zadovoljstvo in dobro počutje.

V prostorskem smislu so kot pomembni elementi zelene infrastrukture načelno opredeljena vsa območja odprtega prostora z določenimi naravnimi značilnostmi; od naravnih do polnaravnih območij do poustvarjenih/saniranih naravnih območij in oblikovanih zelenih površin in drugih odprtih prostorov pomembnih za kakovost bivanja in stanja okolja. Mednje uvrščamo ekološke koridorje, kmetijske in gozdne površine, mestne zelene površine in tudi zelene strehe in zelene stene. Hkrati se poudarja pomen povezovanja in zagotavljanja multifunkcionalnosti teh prostorov ter razvoja v smeri naravnih rešitev (angl. *nature based solutions*). Tako pristop načrtovanja zelene infrastrukture povezuje različne sektorske pristope in politike ter omogoča preseganje parcialnega reševanja problemov, hkrati pa se tudi jasno odmika od načrtovalske prakse določanja namenske rabe površin.

⁵ Mestni toplotni otok – Urban Heat Island (UHI) je mikroklimatski pojav, ki se pojavlja v mestnih območjih - obsega veliko povečanje temperature v mestih v primerjavi z okoliškimi primestnimi in podeželskimi območji (vir: <http://eu-uhi.eu/si/>).

Slovenska mesta imajo na splošno dobre potenciale za ureditev zelenih površin v smislu razpoložljivega prostora ter tudi obstoječih naravnih in krajinskih kakovosti v okviru gozdov, vodnih območij in kmetijskih zemljišč. Ta so pogosto del urbanega tkiva mestnih občin in naselij v Sloveniji, predvsem pa so zelo pomemben del njihovega ekosistemskega in tudi potencialno rekreacijskega zaledja.

Območja gozdov so v mnogih slovenskih mestih načrtovalsko in razvojno že prepoznana kot pomemben del odprtega prostora urbanega območja, ki so po navadi opredeljena s kategorijo »gozd s posebnim namenom« oziroma kot urbani gozdovi. Njihova vloga in pomen sta sicer opredeljena s širokim spektrom različnih gozdnih funkcij, hkrati pa so območja popolnoma v domeni sektorskega razvoja ter tako načrtovalsko in upravljavsko nepovezana s samim urbanim razvojem. Dober primer prakse prepoznavanja pomena in obravnavanja urbanih gozdov predstavlja Mestna občina Celje, ki za vzpostavitev javnega mestnega gozda s poudarjenimi socialnimi funkcijami tudi načrtno odkupuje zasebne gozdove (Šuklje Erjavec in Erjavec, 2006).

Vse pomembnejša vsebina razvoja mest postajajo tudi vidiki urbane pridelave hrane. Vključujejo urbano kmetijstvo, ki v slovenskih mestih za zdaj predstavlja predvsem zatečeno stanje kmetijske rabe prostora ujete v okviru urbane in suburbane strukture mest kot tudi različne oblike urbanega vrtnarjenja. Lastna pridelava vrtnin za delno ali celo popolno samooskrbo v Sloveniji že tradicionalno predstavlja pomembno vrednost in se odraža tako v tradicionalno poudarjeni kulturi urbanega vrtičkarstva kot v strukturi stanovanjskega fonda, v kateri prevladujejo dvo- in enostanovanjske hiše z vrtom. Tej potrebi je ponekod sledila celo starejša večstanovanjska gradnja sosesk. Primer takega pristopa je na primer soseska iz sedemdesetih let prejšnjega stoletja v manjšem urbanem naselju Tolmin, v katero je bil že pri načrtovanju vključen koncept, da vsakemu stanovanju pripada tudi parcela pridelovalnega vrta v izmeri okoli 30 m². Očitno je bil pristop zelo ustrezen za dano okolje, saj prebivalci blokov te vrtove na enak način uporabljajo še danes (slika 10).

Slika 10: Tolmin 2012 (foto: Ina Šuklje Erjavec)

S prehodom zemljišč iz družbene v zasebno lastnino je vrtničkarstvo v večjih mestih v Sloveniji doživelo začasni zaton in predvsem premik v pogosto nelegalno rabo prostora, v zadnjih letih pa je ponovno postalo izjemno priljubljena prostočasna dejavnost urbanih prebivalcev. Danes se, poleg tradicionalnega vrtničkarstva, pri katerem ima vsak uporabnik v najemu točno določeno parcelo za vrtnarjenje, v številnih mestih pojavljajo tudi nove oblike urbanih vrtov, ki imajo bolj poudarjene socialne funkcije medsebojnega sodelovanja in povezovanja lokalnih skupnosti, izobraževanja in ozaveščanja javnosti, kot so skupnostni, študentski, strešni in šolski vrtovi ipd. (Urbano vrtničkarstvo, 2016).

IZZIVI

► Priprava strategij zelene infrastrukture mest in širših urbanih območij

Strategija EU za zeleno infrastrukturo ugotavlja, da lahko zelena infrastruktura prispeva k številnim politikam EU, katerih cilje je mogoče doseči z naravnimi rešitvami, in postavlja njeno uporabo v okvir strategije za rast Evropa 2020 ter se zavzema, da bi postala običajni sestavni del prostorskega razvoja po vsej EU. V bližnji prihodnosti tako tudi slovenska mesta čaka priprava celovitih strategij razvoja zelene infrastrukture, s katerimi bodo nadgradila in dopolnila obstoječe dokumente načrtovanja urbanih zelenih površin in javnih odprtih prostorov, še zlasti v smeri zagotavljanja njihove dostopnosti in povezanosti multifunkcionalnosti, celovitega upravljanja, in tudi vključevanja naravnih rešitev za povečevanje odpornosti mest, ter kakovosti bivanja v njih.

► **Prenos načrtovanja in vzpostavljanja zelene infrastrukture v urbana okolja manjšega merila**

V Sloveniji so bile do zdaj kakovosti odprtega prostora in zelenih površin vidno izboljšane le v središčih večjih mest ali v okviru prenov historičnih mestnih jeder. Veliko slabši je položaj v okviru lokalnih urbanih območij izven mestnih središč, območij stanovanjskih sosesk in na splošno v manjših urbanih naseljih. Velik izziv zato predstavlja splošni dvig zavesti, da vključevanje pristopov in ukrepov »zelene infrastrukture« lahko pomembno prispeva h kakovosti in celovitosti načrtovanja novih posegov in ureditev ter k sanaciji obstoječih problemov tudi v lokalnem merilu in v majhnih mestih in naseljih, ki so značilna za Slovenijo. V okviru širših območij in lokalnih skupnosti je treba uveljaviti enakovrednejšo preskrbo z ustrezno urejenimi, dobro dostopnimi in raznolikimi zelenimi površinami in javnimi odprtimi prostori. Tovrstne dejavnosti je treba smiselno povezati z urbano prenovo, vzpostavljanjem vitalnih lokalnih centrov in širše zelene infrastrukture na regionalni ravni. Pomembno je tudi zagotoviti načrtovalske pristope, ki bodo odločitve na strateški ravni učinkovito prenašali v prakso.

► **Urbani gozdovi kot del zelene infrastrukture**

Urbani gozdovi v slovenskih mestih so pomemben del potencialov za vzpostavitev zelene infrastrukture. V sektorskem okviru ima gozd kot namenska raba prostora že učinkovito uveljavljen in razvit sistem načrtovanja in upravljanja območij, ki imajo, poleg gospodarskih, opredeljene zelo številne in raznolike funkcije: od ekoloških, varovalnih pa do rekreacijskih in socialnih. V mestnih območjih so gozdovi večinoma opredeljeni s kategorijo »gozd s posebnim namenom« ali »urbani gozd« s poudarjenimi rekreacijskimi in socialnimi funkcijami, v skladu z mednarodnimi trendi pa so prepoznane tudi funkcije gozdov za blaženje klimatskih sprememb, sonaravno upravljanje z vodami, zaščito pred plazovi in zagotavljanje različnih ekosistemskih storitev. Pri upravljanju urbanega gozda se sektor srečuje s številnimi težavami, povezanimi s specifičnostjo urbane rabe zelenih površin, kot so množičen obisk in intenzivna in zelo raznolika vsakdanja raba, različnost pričakovanj in percepcije obiskovalcev glede varnosti in dostopnosti ipd., kar vse močno povečuje ranljivost urbanega gozda ter na teh območjih ustvarja konflikte med varstvom narave in rabo. Pomemben izziv je zato preseči sicer izjemno razvit sektorski in sonaravno naravnan pristop gozdarstva ter tematike urbanih gozdov ustrezno vključiti v načrtovanje in upravljanje zelene infrastrukture.

► **Razvoj urbanega kmetijstva**

Urbano kmetijstvo je na evropski ravni že prepoznano kot posebna oblika kmetijstva, ki ga opredeljujejo njegova lokacija in tudi vse omejitve, problemi, potenciali in priložnosti, ki iz nje izhajajo. V tem pogledu je še zlasti pomembno opozoriti na dejstvo, da so območja urbanega kmetijstva, podobno kot območja urbanih gozdov, zelo pomemben del urbanih zelenih sistemov/zelene infrastrukture ter v tem pogledu potrebujejo razvoj v smeri zagotavljanja različnih funkcij in javne dostopnosti za prebivalce mest. V Sloveniji so sicer novi trendi že prepoznani, a za zdaj ostajajo le na ravni stroke. Obravnava vprašanj je za zdaj tudi bolj usmerjena v pomen in potenciale mestnih zelenih površin za lokalno pridelavo hrane in samooskrbo ter zagotavljanje multifunkcionalnosti na območjih poplavalne varnosti, kmetijstvo kot planska namenska raba prostora, pa je za zdaj izrazito sektorsko obravnavano, ne glede na lokacijo. Poseben izziv za prihodnost je zato načrtovalska opredelitev območij urbanih kmetijskih zemljišč kot območij zelene infrastrukture ter usmerjanje njihovega razvoja v smer multifunkcionalnosti in souporabe.

► **Medsektorsko povezovanje za razvoj naravnih rešitev ter sinergijo koristi in pozitivnih učinkov**

Dosedanja praksa kaže, da bo ohranjanje ločevanja namenskih rab območij, ki se navezujejo na značaj zelenih površin, močno omejevalo možnosti razvoja celovite zelene infrastrukture in njeno učinkovito implementacijo na konkretni ravni prostorskega razvoja. Za preseganje te situacije je treba zagotoviti učinkovito povezovanje različnih sektorskih pristopov v celovito in integralno načrtovanje, ki ga utemeljuje koncept zelene infrastrukture. Tako, na primer, je nujno treba, vzporedno z načrtovanjem in izvajanjem trajnostne mobilnosti in energetske učinkovitosti, ustrezno načrtovati in urejati tudi zelene površine in druge odprte prostore, ki bodo v realnem prostoru dejansko tudi zagotovili pogoje in spodbudno okolje za uresničevanje predvidenih sprememb. Okrepiti je treba zavedanje, da se z medsektorskim načrtovanjem in povezovanjem ukrepov v širšem okviru racionalizirajo investicije, z multifunkcionalnostjo ureditev pa okrepijo koristi in doseže sinergija pozitivnih učinkov posegov. To je še zlasti pomembno za okolja manjšega merila, ki je značilno za slovenska mesta, saj krepi učinkovitost podpore za doseganje zelenih ciljev.

► **Ustrezna vključitev zelene infrastrukture in z njo povezanih konceptov (zelene površine, ekosistemske storitve, sonaravne rešitve) v novo prostorsko zakonodajo**

Tematika načrtovanja, razvoja in upravljanja zelenih površin in odprtih prostorov v mestih in naseljih je v slovenski prostorski zakonodaji⁶ obravnavana precej obrobno in razdrobljeno ter trenutno ne pomeni dobrega izhodišča za pripravo ustreznih prostorskih in drugih razvojnih dokumentov za razvoj zelenih strategij mestnih in medmestnih območij. Manjkajo jasne pojmovne definicije glede zelenih površin na splošno ter tudi določitve in usmeritve v sklopu načrtovanja in upravljanja. Težava je tudi odsotnost medsebojne usklajenosti med posameznimi sektorskimi zakoni, pravilniki in prostorskimi akti. Definicija pojma zelene površine je v Prostorskem redu Slovenije (PRS, 2004, 5. člen: »zelenne površine naselja so vse površine, ki izkazujejo določeno mero naravnosti, in to ne glede na lastnino, funkcijo in lego v prostoru«) sicer strokovno popolnoma ustrezna ter jih definira po prostorski pojavnosti in ne po namenski rabi, ni pa vsebinsko naprej jasno navezana niti na usmeritve znotraj samega dokumenta niti na veljavno prostorsko zakonodajo. Za izboljšanje načrtovanja zelene infrastrukture, prenosa strateške ravni na nižje ravni načrtovanja in tudi implementacijo v prakso, bo to situacijo vsekakor treba popraviti. Zelena infrastruktura zelenih površin ne obravnava glede na namensko rabo, lastništvo in javno dostopnost, temveč z vidika njihovih ekosistemskih vrednosti in pomenov za splošno izboljšanje kakovosti urbanega okolja in bivanja v njem.

PRIMERI DOBRIH PRAKS IN MEDNARODNI PROJEKTI

► **Ljubljana – Zelena prestolnica Evrope 2016**

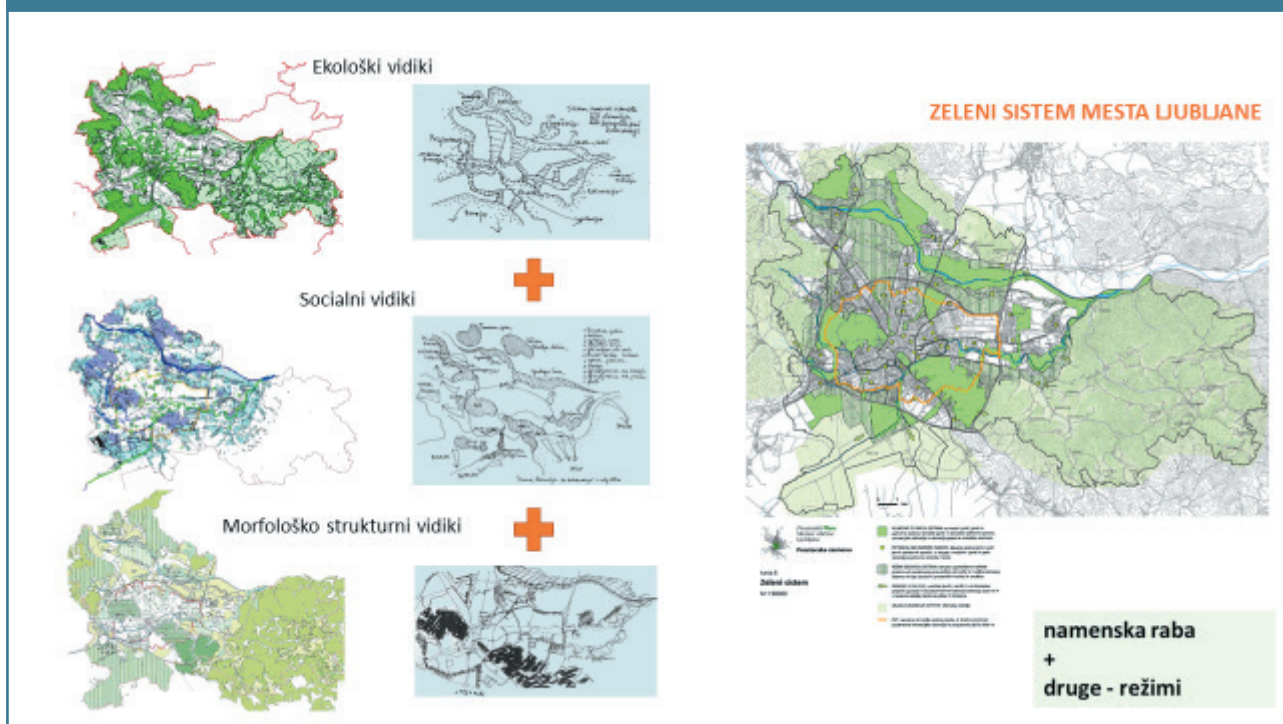
»Zelena prestolnica Evrope« je naziv, ki se na pobudo Evropske komisije od leta 2010 vsako leto podeljuje mestu z visokimi okoljskimi standardi ter z zavezo k ambicioznim ciljem za nadaljnje okoljske izboljšave in trajnostni razvoj. Cilj te pobude je izreči priznanje in nagraditi lokalna prizadevanja za izboljšanje okolja, gospodarstva in kakovosti življenja v mestih. Ljubljana je naziv prejela za trajnostni napredek, ki ga je naredila v zadnjih 10 do 15 letih na dvanajstih različnih področjih, med drugim tudi za celovito načrtovanje, ohranjanje in varovanje zelenih površin, značilnih za Ljubljano, ter za povečanje kakovosti javnega prostora v mestnem središču (vir: <http://www.zelenaljubljana.si/>).

⁶ Zakon o urejanju prostora (ZUreP-1), Ur. l. RS, št. 110/02 in spremembe; Zakon o graditvi objektov (ZGO-1-UPB1). Ur. l. RS, št. 102/04 in spremembe.

► Načrtovanje zelenih sistemov mest v Sloveniji

Kar nekaj mest v Sloveniji je v preteklosti že pristopilo k sistematičnemu načrtovanju zelenih površin v obliki zasnove zelenih površin v okviru prostorskih aktov in tudi samostojnih dokumentov zasnove zelenega sistema mesta. Nekateri uporabljeni pristopi načrtovanja zelenega sistema mesta so po celovitosti in tudi uvajanju koncepta multifunkcionalnosti primerljivi z evropskim konceptom zelene infrastrukture. Tak primer je na primer predstavlja načrtovanje zelenega sistema mesta Ljubljana (Šuklje Erjavec et al., 2001), ki je bilo vključeno kot pomembno izhodišče in vsebina prostorskih razvojnih dokumentov mesta. Obravnavane so bile vse dejanske zelene površine, vključno s potenciali, ne glede na njihovo plansko določeno namensko rabo, in sicer s treh osnovnih vidikov: socialno-funkcionalnega, ekološkega in morfološkega, ki so bili medsebojno povezani v celovit koncept zelenega sistema mesta. V območja zelenih površin, ki so tvorile zeleni sistem, so bila tako vključena tudi kmetijska zemljišča, vodna in obvodna območja, gozdovi in tudi številne druge površine, sicer »skrite« znotraj drugih namenskih rab. Za vsa ta območja so se opredelili varovalni in razvojni režimi zelenega sistema, namenjeni usmerjanju varovanja in razvoja zelenih površin, ki niso bile vključene v namensko rabo »zelenih površin«.

Slika 11: Ilustracija različnih vidikov načrtovanja zelenega sistema mestne občine Ljubljana (vir: UIRS, gradivo iz predstavitev)

► GREENKEYS – Mestne zelene površine kot osnova trajnostnih mest

Projekt Interreg IIB Cades EU, <http://www.greenkeys-project.net>

Vodilne teme projekta GreenKeys so bile pomen in vloga mestnih zelenih površin za izboljšanje kakovosti bivanja v mestih, vprašanja učinkovitosti njihovega načrtovanja in urejanja v smislu trajnostnega razvoja mest ter razvoj in priprava metod, konceptov in instrumentov za oblikovanje strategij mestnih zelenih površin. V projektu je sodelovalo 12 partnerskih mest, ki so izvedla 15 pilotnih projektov izboljšave ali ureditve manjše mestne zelene površine, hkrati pa ob pomoči strokovnjakov projekta GreenKeys tudi preverila, izboljšala ali pripravila osnutek strategije načrtovanja mestnih zelenih površin. Drug zelo pomemben del projekta je razvoj in priprava metod, konceptov in instrumentov

za oblikovanje zelenih strategij. Od slovenskih mest je v projektu sodelovala Nova Gorica, strokovno, raziskovalno in znanstveno podporo mestom za razvoj in oblikovanje različnih meril, orodij, konceptov in usmeritev za oblikovanje zelenih strategij mest pa je izvajal UIRS.

► **TURAS – Transitioning towards Urban Resilience and Sustainability/
Prehod k odpornosti urbanega prostora in trajnostnemu razvoju mest**

7. Okvirni program EU, <http://www.turas-cities.org/>

Cilj projekta je bil oblikovati nove strategije odpornosti in trajnostnega razvoja evropskih mest, z namenom zmanjšati njihov urbani ekološki odtis. Ključni izzivi projekta so bili razvoj ukrepov za ublažitev podnebnih sprememb, pomanjkanja naravnih virov in nenadzorovane rasti urbanih območij. S slovenske strani sta bila v projekt vključeni Ljubljanska urbana Regija (Regionalna razvojna agencija LUR) in Univerza v Ljubljani (Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo), ki sta dejavno sodelovali v delovnem paketu, ki je obravnaval prostorsko načrtovanje mest, infrastrukture in sistemov za izboljšanje odpornosti in odzivnosti na podnebne spremembe; natančneje s prilagajanjem na poplavno ogroženost in trajnostno prometno infrastrukturo. Fokus dejavnosti slovenskih partnerjev je bil razvoj multifunkcionalnih, sonaravnih protipoplavnih ureditev v okviru protipoplavnega vodnega zbiralnika Podutik v Ljubljani.

► **GREENSURGE – Green Infrastructure and Urban Biodiversity for
Sustainable Urban Development and the Green Economy**

7. Okvirni program EU, <http://greensurge.eu>

V okviru projekta so se razvijali modeli vključujočega načrtovanja in izvedbe urbane zelene infrastrukture. V Ljubljani je bil v okviru projekta vzpostavljen pilotni projekt »urbanega učnega laboratorija« na območju Livada, s poudarkom na vključevanju mladih v urejanje urbanih zelenih površin prek dejavnosti vrtičkarstva.

2.3 Okolje in razvoj mest

Kakovost okolja je pomemben dejavnik za kakovost bivanja in zdravje prebivalcev. V Sloveniji pravico do zdravega življenjskega okolja vsakomur zagotavlja Ustava Republike Slovenije, ki tudi zavezuje državo, da poskrbi za to. Temeljni zakon na tem področju je zakon o varstvu okolja, ki med drugim določa obveznosti lokalnih skupnosti (občin).

Sestavine okolja, ki so v novejših razvojnih dokumentih mestnih občin najpogosteje obravnavane, so zrak, vode in tla, poleg tega pa tudi problematiki okoljskega hrupa in svetlobnega onesnaževanja. V nadaljevanju podrobneje obravnavamo kakovost zraka in onesnaženost tal na nekdanjih industrijskih območjih.

V Sloveniji so lokalne skupnosti z vidika obvladovanja vplivov na okolje in rabe virov zelo pomemben dejavnik. V okviru obveznih občinskih gospodarskih javnih služb varstva okolja so odgovorne za oskrbo s pitno vodo, odvajanje in čiščenje komunalne in padavinske odpadne vode ter zbiranje, obdelavo in odlaganje komunalnih odpadkov. Pristojne so tudi za načrtovanje ukrepov učinkovite rabe in varčevanja z energijo ter uporabe obnovljivih virov energije.

Vsako od področij, npr. oskrba z vodo, ravnanje z odpadki, energija, je urejeno s pravnimi predpisi ter strateškimi in operativnimi dokumenti državne ravni. Lokalne skupnosti pripravljajo in izvajajo ustrezne dokumente, kot so programi oskrbe z vodo ali lokalni energetske koncepti. Podrobneje bomo predstavili zadnje, saj gre za pomembno orodje lokalnih skupnosti z vidika zmanjševanja vplivov na okolje in varčne rabe virov.

Od obeh vidikov odzivanja na podnebne spremembe, blaženja in prilagajanja, je v slovenskih lokalnih skupnostih precej bolj v ospredju zmanjševanje izpustov toplogrednih plinov, torej blaženje podnebnih sprememb. Trditev lahko ponazorimo z dejstvom, da novejši lokalni energetske koncepti ter programi varstva okolja občin vsebujejo tudi ocene in cilje, povezane z izpusti toplogrednih plinov. To je vsaj deloma posledica dejstva, da so bile dejavnosti na ravni države v daljšem obdobju usmerjene predvsem v vidik blaženja podnebnih sprememb.

Mestna naselja v Sloveniji so na splošno manj ogrožena zaradi naravnih nesreč. Izjema so poplave, ki so v zadnjem desetletju povzročile obsežne škode. Deloma je to mogoče pripisati pogostejšemu pojavljanju in večji intenzivnosti poplavnih dogodkov, po drugi strani pa tudi širjenju poselitve in dejavnosti na poplavno ogrožene površine ter neustreznim ali nezadostnim vodnogospodarskim ukrepom in ureditvam.

Ob naravnih nesrečah se je kot primerno odziven izkazal sistem zaščite in reševanja, primanjkljaj pa ostaja na področju preprečevalnih dejavnosti, predvsem celovitega prostorskega načrtovanja, usklajevanja med sektorji in sodelovanja med akterji. Teritorialni pristop, na primer v funkcionalnih regijah ali porečjih, ter nove oblike sodelovanja med akterji so še zlasti pomembne z vidika pričakovane krepitve vplivov podnebnih sprememb ter pojava novih groženj, na primer dolgotrajnih vročinskih obdobj ali poplavljanja morja zaradi dviga morske gladine.

I. ZRAK V MESTIH

V slovenskih mestih je bilo vprašanje kakovosti zraka v zadnjih dveh desetletjih ves čas prisotno, spreminjali pa so se glavni vzroki onesnaževanja ter zaznavanje in odzivanje na stanje. V devetdesetih letih prejšnjega stoletja je bilo najbolj pereče onesnaževanje zraka z žveplovim dioksidom, najpomembnejši onesnaževalci pa termoenergetski in industrijski

objekti ter promet. S spremembami predpisov in izvedbo ukrepov v energetiki in industriji ter uvedbo goriv z nizko vsebnostjo žvepla so se emisije žveplovega dioksida bistveno zmanjšale. Slovenija na tem področju več kot izpolnjuje mednarodne obveznosti, raven onesnaženosti z žveplovim dioksidom v mestih pa je nizka.

V zadnjih letih je v ospredju onesnaženost zraka z delci PM_{10} , ozonom in dušikovimi oksidi. Glavni vir delcev je zgorevanje goriv v gospodinjstvih – mala kurišča so v letu 2013 v Sloveniji prispevala kar 62 % k skupnim izpustom PM_{10} – in industrijskih kotlovnica, v mestih sledi promet. Zaradi ponavljajočih se prekoračenj dopustnega števila preseganj dnevne mejne vrednosti za delce PM_{10} so bili pripravljeni načrti za kakovost zunanjega zraka za devet občin, od tega šest mestnih. Pri pripravi načrtov, sprejetih v letih 2013 in 2014, je Vlada Republike Slovenije sodelovala z lokalnimi skupnostmi. Ukrepi za zmanjšanje onesnaženosti se nanašajo denimo na spremembe načinov ogrevanja stavb in zamenjavo energentov, spodbude za gospodinjstva, vključno z izobraževanjem in svetovanjem, spodbujanje trajnostnega prevoza. Nosilci ukrepov so država, občine in drugi deležniki v javnem in zasebnem sektorju. Izvajanje ukrepov v skladu z odloki sofinancirata tudi Slovenski okoljski sklad in Sklad za podnebne spremembe.

Mestne občine v Sloveniji so glede na določbe zakona o varstvu okolja dolžne pripraviti občinske programe varstva okolja in operativne programe, ostale občine pa imajo to možnost. Kakovost zraka je praviloma vključena v programe z vidika analize in tudi ukrepov. Zasledimo lahko uspešno medsektorsko sodelovanje in integracijo, ko ukrepe za področje zraka vsebujejo dokumenti sektorjev, kot sta raba energije in promet, iz katerih izhajajo pritiski na to sestavino okolja. Kot primer navajamo program varstva okolja za Mestno občino Ljubljana za obdobje 2014–2020. V programu je podana analiza za področje kakovosti zraka, ukrepe pa vsebuje prometna politika in lokalni energetske koncept občine.

IZZIVI

► **Izboljšati kakovost zraka v manjših mestnih naseljih**

Pritiski na kakovost zraka in onesnaženje z delci niso značilni samo za večja mesta, za katera so bili pripravljeni in sprejeti načrti za izboljšanje kakovosti zunanjega zraka, temveč tudi za druga mestna naselja. Ukrepi, zlasti tisti, ki zahtevajo manj finančnih in človeških virov, ter spodbude bi bili tako uporabni tudi v teh naseljih. Posebej pomembno je usklajevanje različnih politik: tako z vidika povečanja rabe obnovljivih virov in zmanjšanja izpustov toplogrednih plinov številne občine načrtujejo spodbujanje uporabe lesa za ogrevanje, kar lahko po drugi strani prispeva k povečanim izpustom delcev in slabšanju kakovosti zraka.

► **Pripraviti celostne prometne strategije za funkcionalna zaledja mest**

Promet z osebnimi avtomobili je kot vir onesnaževal (delci, dušikovi oksidi, lahkohlapni ogljikovodiki) in hrupa eden poglavitnih dejavnikov pritiska na okolje in slabšanja kakovosti bivanja v mestih. Glede na pospešeno suburbanizacijo ter dejstvo, da mestna naselja ostajajo storitvena, zaposlitvena in izobraževalna središča, bo mobilnost še naprej pomembna za prebivalce funkcionalnih zaledij teh središč. Strategije, programi in ukrepi na področju prometa bi tako praviloma morali vključevati funkcionalna zaledja mest, kar lahko s prostorsko-upravnega vidika pomeni območja več občin. CPS kot instrumente dolgoročnega načrtovanja, usmerjanja in upravljanja bi bilo smotno pripravljati na višji, na primer regionalni ravni, in posebno pozornost posvetiti vplivom na kakovost zraka.

PRIMER DOBRE PRAKSE

► Daljinsko ogrevanje v Šaleški dolini

Z vidika onesnaženosti zraka z delci na pomen dobro razvitega daljinskega ogrevanja kaže primer Šaleške doline ter mestnih naselij Velenje in Šoštanj. Gre za drugi največji sistem v Sloveniji in enega od dveh, ki omogočata tudi daljinsko hlajenje. Toplotno energijo zagotavlja Termoelektrarna Šoštanj, gre za soproizvodnjo električne in toplotne energije. Za distribucijo je zadolženo Komunalno podjetje Velenje. Odjemalci so gospodinjstva, poslovni in industrijski subjekti. V letu 2014 ob meteoroloških pogojih, primerljivih z drugimi urbanimi področji celinske Slovenije, kjer se spremlja onesnaženost zraka, le na merilnih mestih v Šoštanju in Velenju ni bilo prekoračeno dopustno število preseganj dnevne mejne vrednosti za PM_{10} (Kakovost zraka ..., ARSO, 2014).

II. ONESNAŽENOST TAL NA NEKDANJIH INDUSTRIJSKIH OBMOČJIH

Razvoj mest je bil v Sloveniji v dobi industrializacije pogosto povezan z izkopom in predelavo rude, pozneje tudi z razvojem kemične industrije. V zadnjih dveh desetletjih so se podjetja iz teh panog deloma preoblikovala, v številnih primerih pa prenehala delovati. To je še zlasti značilno za majhna mesta. Posledica dolgoletnega delovanja tovrstnih gospodarskih dejavnosti je pogosto visoka stopnja onesnaženosti tal na nekdanjih industrijskih območjih in v njihovi širši okolici, v nekaterih primerih tudi zraka in vode, in to predvsem s težkimi kovinami.

Opuščena industrijska območja so za mesta lahko prostorski kapital in razvojna priložnost, še zlasti glede na to, da so na lokacijah znotraj ali ob robu naselij. Ponovno uporabo po drugi strani zavira veliko število dejavnikov, na primer pomanjkanje človeških in finančnih virov v občinah, nezadostne podatkovne osnove glede stanja onesnaženosti tal in zahtevnost ukrepov, potrebnih za sanacijo okolja.

IZZIVI

► Vzpostaviti sistem podpore mestom za okoljsko sanacijo in ponovno uporabo nekdanjih industrijskih območij

Aktiviranje potenciala nekdanjih industrijskih območij je za majhna mesta in občine velik strokovni, načrtovalski in finančni izziv. Predvsem v primerih, ko gre za visoke stopnje in/ali kompleksno onesnaženost tal ter vplive na druge sestavine okolja (zrak, vodo), gre za nalogo, ki presega zmogljivosti in pristojnosti lokalnih skupnosti. Ob sodelovanju akterjev z državne in lokalne ravni bi bilo treba opredeliti in udejanjiti postopke, ukrepe in orodja, s katerimi bi podprli prizadevanja za okoljsko sanacijo in ponovno uporabo takih območij.

III. NAČRTOVANJE RABE ENERGIJE V LOKALNIH SKUPNOSTIH

Priprava energetskega zasnova v občinah poteka že daljše obdobje, prve so bile izdelane okrog leta 2000, nato v večjem obsegu po letih 2005 in 2009. Energetska politika Slovenije se je v zadnjih dvajsetih letih ves čas razvijala, kar se je kazalo denimo v dopolnjevanju pravnih osnov ter strateških in izvedbenih dokumentov, pa tudi instrumentov za izvajanje politik. Ob tem se je dograjevala tudi struktura lokalnih energetskega konceptov. V skladu z veljavnimi predpisi gre za program ravnanja z energijo v lokalni skupnosti za obdobje desetih let, ki je

osnova za načrtovanje razvoja lokalnih energetskega gospodarskih javnih služb, učinkovite rabe in varčevanja z energijo, uporabe obnovljivih virov energije ter izboljšanja kakovosti zraka na območju lokalne skupnosti. Poudarjena je povezava z gospodarskim in prostorskim razvojem občine. Priprava energetskega koncepta je obvezna za vse občine v Sloveniji.

Lokalne skupnosti s tem med drugim pridobijo pregled rabe energije in porabe energentov po uporabnikih (npr. stanovanjske stavbe, javne stavbe, javna razsvetljava, industrija, promet), emisij ogljikovega dioksida in drugih onesnaževal, sistema oskrbe z energijo ter potenciala učinkovite rabe energije in obnovljivih virov. Opredelijo se tudi cilji energetskega načrtovanja, ki morajo biti usklajeni s cilji države ter se nanašajo predvsem na zmanjšanje emisij toplogrednih plinov, povečanje rabe energije iz obnovljivih virov in izboljšanje učinkovitosti rabe energije. Cilji, ki si jih zastavijo občine, so lahko zahtevnejši od tistih na ravni države.

Ključna vsebina lokalnih energetskega koncepta so akcijski načrti z ukrepi, ki morajo biti natančneje opredeljeni z vidika pričakovanih rezultatov, trajanja in vrednosti. Izvajanje akcijskega načrta podpira kompleksen sistem ukrepov in instrumentov na ravni države.

Ozaveščenost o pomenu trajnostne energetike v občinah je na razmeroma visoki ravni, kar se kaže tudi v pristopanju h gibanju lokalnih in regionalnih skupnosti v Evropski uniji – Konvenciji županov za podnebne spremembe in energijo⁷. Lokalne skupnosti se s tem zavežejo, da bodo pripravile osnovno evidenco emisij, oceno tveganja in ranljivosti za podnebne spremembe, v dveh letih po pristopu sprejele akcijski načrt za trajnostno energijo in podnebne spremembe ter vsaki dve leti poročale o napredku pri izvajanju. Za vključitev v pobudo se je do zdaj odločila skoraj desetina slovenskih občin.

IZZIVI

► **Povezati sektorje za trajnostni razvoj lokalnih skupnosti**

Priprava in izvajanje lokalnih energetskega koncepta v občinah sta dobro utečeni, podpira ju sistem instrumentov in ukrepov na ravni države. V energetskega zakonu je določilo, da se na podlagi lokalnega energetskega koncepta načrtujeta prostorski in gospodarski razvoj lokalne skupnosti, dokument pa je tudi obvezna strokovna podlaga za pripravo prostorskega načrta. Razmerja med lokalnimi energetskega koncepti ter drugimi razvojnimi in usmerjevalnimi dokumenti občin je treba pravno in izvedbeno natančneje opredeliti, saj sta povezovanje med sektorji in usklajevanje ključna za trajnostni razvoj lokalnih skupnosti.

► **Usklajevati nasprotja med gospodarskimi in okoljskimi interesi in cilji v lokalnih skupnostih**

Opozoriti je treba na morebitna nasprotja interesov, ki jih prinaša ureditev lokalne energetike. Javno gospodarsko službo na področju energije v občinah lahko izvajajo javna gospodarska podjetja v lasti občin, organizirana kot gospodarske družbe. Ukrepi za učinkovito rabo energije, kot je na primer energetska sanacija javnih stavb, pripeljejo do zmanjšanja povpraševanja po energiji za ogrevanje in s tem do negativnih učinkov na rentabilnost poslovanja družb. Na splošnejši ravni lahko govorimo o nasprotju med gospodarskimi in okoljskimi interesi in cilji, ki lahko vodijo do zmanjšanja prizadevanj za varčno rabo virov. Taka nasprotja so neizogibna, zato bi bilo treba ob načrtovanju ciljev in ukrepov varčevanja z viri preverjati nehotene učinke na druge dele sistema in po potrebi predvideti ustrezne odzive.

⁷ Gibanje se je začelo leta 2008 s podporo Evropske komisije, do marca 2016 je h Konvenciji pristopilo več kot 6.500 podpisnic. Skupnosti se s pridružitvijo pobudi zavežejo, da bodo prispevale k udeležanju ciljev EU na področju podnebnih sprememb in energije.

PRIMER DOBRE PRAKSE

► **Lokalne energetske agencije**

Agencije delujejo na območju več občin ali regij. Podpirajo akterje v javnem sektorju, deloma pa so dejavnosti usmerjene tudi h gospodinjstvom in drugim porabnikom energije. Izvajajo obširen nabor nalog, kot so priprava lokalnih energetskih konceptov občin, energetska upravljanje in svetovanje, podpora pri prijavi na javne razpise s področja energetike, svetovanje občinam v postopkih javnega naročanja. Agencije sodelujejo v mednarodnih projektih, ki jih sofinancira EU, prav tako pa podpirajo lokalne skupnosti, ki pristopijo h Konvenciji županov za podnebne spremembe in energijo. Na ravni države se lokalne energetske agencije od leta 2007 povezujejo v konzorcij. O pomenu in uspešnosti delovanja agencij pričajo primerjalni podatki, ki kažejo, da so občine, ki sodelujejo z agencijami, v primerjavi z drugimi uspešnejše pri izvajanju lokalnih energetskih konceptov ter pridobivanju projektov in finančnih sredstev.

IV. IZGUBE PITNE VODE IN VARČNA RABA

Slovenija je zaradi velike količine padavin bogata z vodami, značilna pa sta časovno in prostorsko neenakomerna razporejenost zalog površinskih voda ter precejšnje nihanje zalog podzemnih voda. Dodaten pritisk povzročajo vplivi podnebnih sprememb, ki se kažejo v spremenjenih odtočnih režimih in pojavljanju suše. Tako so v državi območja, kjer je zagotavljanje zanesljive oskrbe s kakovostno pitno vodo zahtevno.

Področje oskrbe z vodo v Sloveniji ureja več zakonov (o varstvu okolja, o vodah, o gospodarskih javnih službah), uredb (npr. o oskrbi s pitno vodo), direktive EU in drugi pravni instrumenti. Oskrba prebivalcev s pitno vodo je v pristojnosti občin, opredeljena je kot obvezna občinska gospodarska javna služba varstva okolja. Izvedbeni okvir oskrbe s pitno vodo na ravni države je podan v operativnih programih. V operativnem programu za obdobje 2006–2013 so bila kot prednostna opredeljena področja upravljanja in posodobitve vodovodnih sistemov, izboljšanja standardov oskrbe s pitno vodo ter kakovosti in zagotovitve pitne vode ob podnebnih spremembah.

V letu 2012 se je v Sloveniji s pitno vodo iz javnih vodovodov oskrbovalo 87 % prebivalcev, v mestnih naseljih predvidoma več. Glede na leto 2005 se je delež povečal za 4 %. Količina pitne vode, porabljena na prebivalca na leto, je v letu 2014 znašala 56,8 m³. V zadnjem desetletju sta se količina načrpane vode in poraba v gospodinjstvih zmanjševali. Z vidika rabe virov je pomemben podatek o izgubah vode v distribucijskem omrežju, ki so v obdobju 2004–2014 dosegale vrednosti med 22 in 29 %, s tendenco povečevanja.

Zmanjšati vodne izgube v javnih vodovodih je bilo kot cilj opredeljeno že v operativnem programu za obdobje 2006–2013, prav tako tudi v novem programu za obdobje 2015–2020. V zadnjem so bili opredeljeni ukrepi, usmerjeni v nadzor, optimizacijo delovanja in sanacijo javnega vodovodnega sistema. Novi program uvaja tudi cilj na področju spodbujanja varčne rabe pitne vode. Po ocenah se 80 % pitne vode, ki se dobavi javnemu sektorju, vrne v okolje v obliki odpadne vode. Ukrepi za zmanjšanje porabe se nanašajo na ponovno uporabo sive vode, zajem in uporabo padavinske odpadne vode ter uporabo varčnih in učinkovitih naprav v gospodinjstvu (Operativni program oskrbe s pitno vodo za obdobje 2015–2020).

IZZIVI

► **Zmanjšati vodne izgube v javnih vodovodih**

Izvajanje ukrepov za zmanjšanje vodnih izgub v javnih vodovodih je v operativnem programu oskrbe s pitno vodo za obdobje 2015–2020 opredeljeno kot naloga občin in

izvajalcev javne službe oskrbe s pitno vodo. Povezano je z zagotavljanjem zadostnih finančnih sredstev, pa tudi človeških virov in znanja. Pri tem je ključno, da se problematika vodnih izgub prepozna kot pereča ter da pri reševanju sodelujejo deležniki z ravni lokalnih skupnosti in države. Nujni bi bili tudi instrumenti državne ravni, denimo informacijska in organizacijska podpora, ki bi spodbudili izvajanje ukrepov.

► **Modeli in poskusni projekti ponovne uporabe pitne vode**

Pri ukrepih na področju varčne rabe pitne vode operativni program kot ključne nosilce opredeljuje lastnike stavb. Državne ustanove in lokalne skupnosti bi lahko začele pripravo in izvajanje ukrepov v stavbah javnega sektorja. Za nova poselitvena območja se lahko pripravijo modeli za uporabo sive vode ter zajem in uporabo padavinske odpadne vode, ki se tudi preizkusno izvedejo, na primer v okviru dejavnosti državnega in občinskih stanovanjskih skladov.

► **Spodbujati porabnike k varčni rabi pitne vode**

Kar zadeva uporabo varčnih in učinkovitih naprav v gospodinjstvu ter varčno rabo pitne vode na splošno, so izvajalci javnih služb že do zdaj posredovali informacije uporabnikom, denimo na spletnih straneh ali v obliki informativnih gradiv. Dejavnosti ozaveščanja izvajajo tudi strokovna združenja in nevladne organizacije, prav tako potekajo v šolah. Dejavnosti, ki so precej razdrobljene, bi bilo smotno povezati, saj bi tako lahko dosegli več ciljnih javnosti in okrepili učinke pobud.

V. ODZIVANJE NA PODNEBNE SPREMEMBE – BLAŽENJE

Republika Slovenija je kot podpisnica Kjotskega protokola leta 2000 sprejela strategijo in kratkoročni akcijski načrt zmanjševanja emisij toplogrednih plinov, sledila pa sta operativna programa za zmanjšanje emisij do leta 2012 in 2020. Od emisij sektorjev, ki jih zajemajo operativni programi, so bile ves čas največje emisije iz prometa. V letu 2013 so znašale 50 %, v obdobju 2005–2013 pa so se povečale za 23 %. Obe dejstvi lahko do določene mere povežemo z značilnostmi sistema poselitve Slovenije in procesi razvoja v tem obdobju.

Neenakomerna in razpršena poselitev, visoka stopnja delovne migracije in pretežna lokacija storitev splošnega pomena v večjih urbanih središčih so povezane z visoko potrebo po mobilnosti. Zgoščanje urbanega sistema predvsem ob prostorsko-razvojnih oseh vzdolž avtocest in notranji migracijski tokovi, usmerjeni v manjša naselja v zaledju pomembnejših urbanih središč, so sprožili dodatno povečanje obsega mobilnosti, in to pretežno z osebnimi avtomobili, s tem pa tudi naraščanje porabe energije v prometu in emisij.

Načrtovanje novih stanovanjskih območij v manjših občinah v zaledju urbanih središč praviloma ni bilo povezano z načrtovanjem javnega potniškega prometa. Načrtovalci in odločevalci v lokalnih skupnostih, ki so bile cilj priseljevanja, so v veliki meri prezrli povezave med razvojem poselitve, predvsem stanovanjskih območij, pa tudi oskrbnih dejavnosti, in mobilnostjo z osebnimi avtomobili ter vpliv na onesnaževanje zraka s toplogrednimi plini.

IZZIVI

► **V prostorsko načrtovanje vključiti vidike energetske učinkovitosti in zmanjševanja emisij toplogrednih plinov**

Strategija prostorskega razvoja Slovenije ne omenja podnebnih sprememb in odzivanja nanje, vendar pa so nekatere usmeritve in ukrepi skladni s prizadevanji za omejevanje emisij toplogrednih plinov zaradi mobilnosti, vezane na razporeditev stanovanj in dejavnosti v prostoru. Ob prenovi strategije, ki je v teku, bi bilo smotno te povezave

bolj poudariti ter predvideti ukrepe za razvoj prostora, usmerjenega v povečevanje energetske učinkovitosti in zmanjševanje emisij toplogrednih plinov.

► **Načrtovati sistem naselij na regionalni ravni za prehod v brezogljično družbo**

Razvoj prostora v zadnjem obdobju kaže šibke točke sistema prostorskega načrtovanja le na ravni občin in države. Ob načrtovanju razvoja naselij bi bilo nujno usklajevanje na regionalni ravni in upoštevanje vidikov prehoda v brezogljično družbo. Na ravni regij bi lahko uporabili izpopolnjene modele prostorskega razvoja in simulacije.

PRIMER DOBRE PRAKSE

► **MORECO – Mobilnost in stroški bivanja**

Program transnacionalnega sodelovanja Območje Alp

V projektu so bila za tri ciljne skupine – gospodinjstva, ki se odločajo za nakup novega bivališča, prostorske načrtovalce in odločevalce v lokalnih skupnostih – pripravljena orodja, ki ozaveščajo o povezavah med mobilnostjo in porabo energije ter s tem stroški in izpusti toplogrednih plinov. Spletno orodje za gospodinjstva omogoča primerjavo stroškov nakupa bivališč in mobilnosti na različnih lokacijah. Primerjave pogosto pokažejo, da nižje stroške nakupa bivališč na manj centralnih območjih izničijo višji stroški mobilnosti in večja poraba časa za dostop do delovnih mest, storitev, šol ipd. Orodje za prostorske načrtovalce podaja pregledne informacije o značilnostih stanovanjskih območij in možne scenarije vplivov glede na prometna sredstva, ki so na voljo, ter omogoča medsebojno primerjavo lokacij. Za odločevalce v lokalnih skupnostih je bila pripravljena spletno dostopna predstavitev o odnosih med mobilnostjo, stanovanji in stroški ter o prihodnjih trendih in možnih scenarijih razvoja na teh področjih kot podpora pri oblikovanju in sprejemanju prostorskih razvojnih odločitev na občinski in medobčinski ravni. Pilotno območje v Sloveniji je bila regija Jugovzhodna Slovenija, večina dejavnosti pa izvedena v Mestni občini Novo mesto (vir: <http://www.moreco-project.eu/> in <http://moreco.uirs.si/>).

VI. ODZIVANJE NA PODNEBNE SPREMEMBE – PRILAGAJANJE

V Sloveniji se je v letu 2004 začela priprava strategije prilagajanja kmetijstva in gozdarstva podnebnim spremembam. Državni zbor je dokument sprejel leta 2008, izvajanje strategije pa je potekalo do leta 2013.

Prilagajanje podnebnim spremembam je bilo celovito obravnavano v osnutkih strategije prehoda Slovenije v nizkoogljično družbo. Priprava dokumenta je potekala v letih 2010–2012, pripravljena sta bila dva osnutka, nato pa je bil proces v povezavi s političnimi pretresi in poglobljajočo se gospodarsko krizo prekinjen.

Trenutno je v pripravi dolgoročni strateški dokument s področja prilagajanja podnebnim spremembam. Ozaveščanje in dejavnosti na tem področju so do zdaj potekale na posameznih ministrstvih in agencijah (razen za kmetijstvo in gozdarstvo, npr. tudi za vodno gospodarstvo, varstvo pred naravnimi nesrečami) ter na pobudo nevladnih organizacij, civilne družbe in strokovne javnosti. Podatke o podnebjju in podnebnih spremembah zbira in objavlja Agencija Republike Slovenije za okolje.

Lokalne skupnosti so prilagajanje podnebnim spremembam do zdaj načrtovale v programih varstva okolja. Osredotočajo se na omejen nabor vplivov, ukrepi pa so povezani predvsem z načrtovanjem zelenih površin. Deloma je opazna zadrega pri ločevanju dejavnosti ali ukrepov, usmerjenih v blaženje podnebnih sprememb in tistih na področju prilagajanja.

Z vidika prilagajanja podnebnim spremembam je zelo pomembna zelena infrastruktura ter upoštevanje potreb po prilagajanju pri načrtovanju in urejanju modre in sive infrastrukture⁸, prenovi stavb, sosesk in mestnih četrti ter pri načrtovanju novih stanovanjskih, storitvenih in proizvodnih območij. Nujno je tudi zasnovati ukrepe za ozaveščanje prebivalcev in za podporo ranljivim skupinam.

IZZIVI

► Prilagajanje podnebnim spremembam vključiti v načrtovalske procese in dokumente

Prilagajanje podnebnim spremembam je bilo do zdaj pri načrtovanju in upravljanju v lokalnih skupnosti precej obrobna tema. Predvidimo lahko, da bo v prihodnje pridobivala pomen. Eden od izzivov je, kako prilagajanje povezati z že uveljavljenimi procesi in dokumenti, denimo na področju prostorskega načrtovanja, varstva okolja. Smotrna bi bila integracija dejavnosti in ne njihovo podvajanje.

► Zagotoviti podporo lokalnim skupnostim, spodbujati prenos znanja in sodelovanje

Lokalne skupnosti potrebujejo tudi ustrezne osnove za načrtovanje in izvajanje ukrepov prilagajanja – podatke o podnebjju, scenarijih in vplivih podnebnih sprememb, ocene ranljivosti in druga orodja, usposabljanja, spodbude, skratka čim bolj celovit sistem podpore državnih ustanov in drugih akterjev na področju odzivanja na podnebne spremembe. Poudariti je treba pomen regionalne ravni, medobčinskega in tudi čezmejnega sodelovanja ter dejstvo, da v državah EU obstaja veliko primerov dobrih praks, informacij, metod, orodij, ki jih je mogoče uporabiti.

PRIMER DOBRE PRAKSE

► Mestni toplotni otok (Urban Heat Island, UHI)

Program Srednja Evropa

Mestna občina Ljubljana je bila v obdobju 2011–2014 vključena v projekt transnacionalnega sodelovanja Mestni toplotni otok. V Ljubljani so bile izvedene meritve kakovosti zraka ter opredeljene razsežnosti in stanje toplotnega otoka. Podatki so bili vneseni v spletni atlas mestnih toplotnih otokov, ki vsebuje bazo podatkov za Srednjo Evropo. Izvedenih je bilo več pilotnih akcij, med drugim ponovna vzpostavitev vodne površine pred Slovenskim etnografskim muzejem ter ureditev prostorov za igro, delo in počitek; postavitve prototipa telovadne hiške z zeleno streho na prenovljeno otroško igrišče; štiri ljubljanske ulice in en trg so dobili žepne parke – parke, ki zasedajo površino enega parkirnega mesta in deloma razbremenijo toplotni učinek na strnjeno pozidanem območju mestnega središča (Poročilo o stanju okolja v MOL, 2014).

⁸ Modra infrastruktura zajema elemente površinskih in podzemnih voda, omrežja, v katera so povezani, in funkcije, ki jih opravljajo v prostoru mest ali na drugih prostorskih ravneh. Siva infrastruktura zajema vse elemente in omrežja javne gospodarske infrastrukture, npr. prometno infrastrukturo, infrastrukturo za oskrbo z električno energijo, za ravnanje z odpadki.

2.4 Upravljanje mest in pravni okvir

Za Slovenijo je značilno veliko število lokalnih skupnosti (212 v letu 2016) ob celotnem številu prebivalcev 2,06 milijona (SURS, 2016). Pred letom 1995 je število občin znašalo 63, nato pa se je ob preoblikovanju lokalne samouprave postopoma povečevalo.

Občine so pristojne za vse lokalne zadeve, ki zadevajo le prebivalce občin. Naloge občin so zakonsko določene, vse občine so jih dolžne opravljati. Gre predvsem za prostorsko načrtovanje, opremljanje stavbnih zemljišč, lokalne gospodarske in negospodarske javne službe, lokalne javne ceste in neprofitna stanovanja.

Enajst občin ima status mestnih občin, ki imajo enake naloge kot preostale, lahko pa na podlagi zakonov prevzamejo tudi izvajanje nalog, povezanih z razvojem mest, ki so sicer v pristojnosti države. Status Ljubljane kot glavnega mesta Slovenije ureja poseben zakon.

V Sloveniji do zdaj ni bila vzpostavljena druga stopnja lokalne samouprave na ravni pokrajin ali regij, ki je predvidena v ustavi.

V pripravi je strateški dokument za razvoj lokalne samouprave v Republiki Sloveniji, ki vključuje usmeritve na področjih razumevanja vsebine in izvajanja nalog lokalnih oblasti, razvoja finančne avtonomije, urbane in regionalne identitete občin, razvoja lokalne demokracije in medinstitucionalnega dialoga.

I. DECENTRALIZACIJA IN KREPITEV LOKALNIH SKUPNOSTI

Strokovna javnost v Sloveniji je močno kritična do sedanjega sistema lokalne samouprave. Tako naj bi bila Slovenija ena najbolj centraliziranih držav v Evropi, saj je bila do zdaj od dveh v ustavi predvidenih ravni lokalne samouprave ustanovljena le ena, to je občine. Lokalna oblast je razdrobljena, razraščata pa se vloga in vpliv države.

Za glavno težavo velja veliko število majhnih občin. V 52 % občin je manj kot 5.000 prebivalcev in s tem ne izpolnjujejo merila minimalnega števila prebivalcev, opredeljenega v zakonu o lokalni samoupravi. To število je bilo izhodišče pri opredelitvi obsega in vrste nalog ter pristojnosti občin in naj bi zagotavljalo učinkovito izvajanje nalog. Velik delež občin tudi nima zadostnih lastnih človeških in finančnih virov za opravljanje vseh izvirnih nalog, kar pomeni, da za to dobivajo finančno pomoč države. Pobude države za združevanje občin so bile do zdaj neuspešne.

Za sedanje stanje prve stopnje lokalne samouprave sta torej značilna velikostna neuravnoteženost in veliko število šibkih občin. Ta položaj in odsotnost druge stopnje lokalne samouprave veljata tudi kot glavni oviri pri nadaljnji decentralizaciji in krepitvi lokalnih skupnosti. Omeniti je treba, da je področje močno politizirano, kar ovira dialog in iskanje primernih rešitev. Dosedanji poskusi ustanovitve pokrajin so bili zaradi pomanjkanja političnega soglasja neuspešni, najhujša razhajanja pa so glede števila in sedežev pokrajin.

IZZIVI

► Povezovanje občin za učinkovitejše opravljanje nalog

V skladu z veljavno zakonodajo imajo lokalne oblasti na voljo različne možnosti in orodja za skupno izvajanje nalog, na primer ustanavljanje zvez občin, združevanje sredstev, skupne občinske uprave, javne zavode in podjetja, vendar so to do zdaj uporabljale zelo

omejeno. Predlog Strategije razvoja lokalne samouprave v Republiki Sloveniji vključuje usmeritve na tem področju, ki bi jih bilo treba nadgraditi z akcijskim načrtom.

► **Razširjen dialog o vsebini in pomenu lokalne samouprave**

Zaradi močne politizacije tematike prve in druge stopnje lokalne samouprave bi bilo treba povečati vedenje o tej temi v širši javnosti in različnih družbenih skupinah. Ključna za preseganje sedanjega položaja sta višja stopnja poučenosti o vsebini in pomenu lokalne samouprave ter oblikovanje novih »igralcev«.

II. POLOŽAJ MEST

Mesta v Sloveniji – v prostorskem okviru naselja – upravno-politično niso posebna kategorija. Celo Ljubljana kot največje in glavno mesto Slovenije je del mestne občine, v kateri je skoraj 40 manjših, nemestnih naselij in naselij mestnega območja. V povezavi s posebnim statusom in upravno organiziranostjo mest je mogoče zaslediti dve tendenci:

- poudarjanje razvojne funkcije mest v širšem prostorskem okviru in potrebe po čim tesnejši povezanosti s funkcionalnimi zaledji in
- prizadevanja za obravnavo mestnih naselij kot enot s posebnimi značilnostmi in potrebami.

Zadnje je tudi osnova prizadevanj, povezanih z Urbano agendo za EU in s trajnostnimi strategijami mest.

Položaj in vloga mest v Sloveniji nista enopomensko opredeljena. Ob 67 mestih je mestnih občin le enajst. Vsa mesta nimajo sedežev upravnih enot, več naselij, v katerih so ti sedeži, pa nima statusa mesta. Upravno-politična organiziranost tudi ni skladna z zasnovo policentričnega razvoja Slovenije.

IZZIVI

► **Potreba po celovitih rešitvah na področju upravno-politične organiziranosti**

V predlogu Strategije razvoja lokalne samouprave Republike Slovenije je poudarjeno, da mora biti upravno-politična organiziranost prilagojena politiki prostorskega razvoja Slovenije, pa tudi, da bi bilo treba ob spremembi statusa denimo mestnih občin preoblikovati sedanjo zasnovo lokalne samouprave. Gre torej za zahteven in predvidoma dolgotrajen proces, za katerega bi bilo potrebno sodelovanje širokega kroga deležnikov iz politične, upravne, strokovne in javne sfere.

► **Razmerje med javno upravo in lokalno samoupravo**

V povezavi z opredeljevanjem tipov in pristojnosti občin, vloge pokrajin in potencialno mest gre tudi za vprašanje razmerij med sistemoma javne uprave in lokalne samouprave. Tako je namera države ustanoviti upravne okraje kot stopnjo izvajanja javnoupornih funkcij pod državno. Možnost je, da ta raven vsaj začasno prevzame nekatere pristojnosti, ki bi jih država sicer lahko prenesla na pokrajine kot drugo stopnjo lokalne samouprave.

► **Vzpostaviti povezavo med vlogo in funkcijami mest v policentričnem sistemu poselitve ter prostorskimi vidiki sistemov lokalne samouprave in javne uprave**

V veljavni Strategiji prostorskega razvoja Slovenije je v povezavi z zasnovo policentričnega sistema poselitve opredeljenih več ravni središč in njihove funkcije. Pri pripravi prenovljene strategije je treba ta sistem dopolniti predvsem z vidika funkcij središč posamezne ravni in ukrepov, ki podpirajo izvrševanje teh funkcij. Omrežje ali sistem

središč je treba preveriti in uskladiti tudi z načrti za prenovo javne uprave, prostorski sektor pa lahko s tem pomembno prispeva tudi k prizadevanjem za vzpostavitev druge ravni lokalne samouprave, tj. pokrajin in regij.

III. VIDIK FINANČNE (NE)ODVISNOSTI OBČIN

Financiranje mestnih občin v Sloveniji je pomembno z vidika gospodarskega razvoja mest. V pravnem sistemu ni opredeljeno financiranje mest, temveč le mestnih občin. V povezavi s spodbujanjem gospodarskega razvoja mest oziroma mestnih občin je pomemben podatek, kolikšno je število oziroma delež občin v Sloveniji, ki z lastnimi finančnimi viri pokrivajo izvajanje zakonsko opredeljenih nalog in pristojnosti. Pregled prihodkov občin za pokrivanje primerne porabe v letu 2015 (podatki Ministrstva za finance, 2016) je pokazal, da od 212 občin le 14 občin od države ni prejelo t. i. finančne izravnave, to je sredstev, ki se v posameznem proračunskem letu iz državnega proračuna dodelijo občin, ki s prihodki, določenimi z zakonom, ne more financirati primerne porabe. V to skupino so se poleg mestnih občin Ljubljane, Maribora, Celja, Velenja in Kranja uvrstile tudi nekatere manjše občine, ki se uspešno financirajo iz lastnih virov.

IZZIV

► **Večina vseh občin in večina mestnih občin v Sloveniji je finančno odvisnih**

V letu 2015 je bilo le 6,6 % vseh občin in 45 % mestnih občin v Sloveniji zmožnih financirati primerno porabo iz lastnih finančnih virov brez pomoči države. Vprašanje je, ali so občine, ki so finančno odvisne od države, sposobne dejavno samostojno spodbujati, usmerjati in podpirati gospodarski razvoj lokalnih (urbanih) območij. Ali to stanje na področju financiranja ne vodi v ohranjanje in celo povečanje razlik v stopnji razvitosti regij ter prostorsko koncentracijo gospodarsko propulzivnih dejavnosti v nekaterih mestnih občinah, predvsem Ljubljani? S tega vidika bi bilo treba preučiti možnosti zmanjševanja sedanjega števila občin in sprememb načina financiranja.

IV. LOKALNA DEMOKRACIJA IN VKLJUČEVANJE JAVNOSTI

Sodelovanje prebivalcev pri pripravi odločitev na lokalni ravni je v Sloveniji urejeno s pravnimi predpisi. Med drugim so opredeljeni načini sodelovanja in dostop do informacij javnega značaja. Sodelovanje velja za pravno ustrezno opredeljeno, pojavljajo pa se šibkosti pri izvajanju. Opazno je tudi pomanjkanje sodobnejših in manj formaliziranih oblik sodelovanja občanov pri odločanju na lokalni ravni.

Novejša empirična analiza udejanjanja nekaterih načel dobrega upravljanja v občinah je pokazala, da se pri vključevanju javnosti načeli dostopnosti in odzivnosti skoraj v celoti udejanjata. Kot šibke točke so se izkazali uresničevanje načela odprtosti, obveščanje o postopkih, možni načini posredovanja pripomb, priprava poročil o vključevanju javnosti in analiza učinkov predpisov. Stališče občin do večjega vključevanja javnosti je dvoumno: po eni strani je bilo izraženo mnenje, da bi višja stopnja prispevala k boljši kakovosti in sprejemljivosti odlokov, po drugi strani pa, da je stopnja vključevanja zadostna (Rakar et al., 2014).

IZZIVI

► Razvijati kulturo vključevanja javnosti

Vključevanje javnosti ni le vprašanje pravno-formalne ureditve. Lokalne skupnosti v Sloveniji so zadržane do višje stopnje sodelovanja, javnost pa je po drugi strani razdrobljena na veliko število pobud in oblik organiziranosti. Proces vključevanja javnosti so zahtevni z vidika načrtovanja in izvajanja, prav tako morajo biti smiselno vključeni v oblikovanje odločitev. To zahteva ustrezne informacije in znanje v lokalnih upravah, pa tudi razvoj oblik medsebojnega sodelovanja različnih deležnikov.

PRIMER DOBRE PRAKSE

► 3D Urbanizem Mestne občine Ljubljana

Mestna občina Ljubljana predstavlja mesto v 3D-obliki ter prikazuje vse načrtovane projekte, načrtovano namensko rabo prostora in obstoječe stanje v prostoru. Spletna platforma omogoča meščanom interaktivno pregledovanje projektov, umeščenih med 3D-objekte dejanskega stanja v občini. Na platformi so predstavljeni občinski podrobni prostorski načrti. Splošna javnost lahko sodeluje v razpravah o prostorskem razvoju Ljubljane in daje pripombe na vse predstavljene načrte. »3D urbanizem Mestne občine Ljubljana« izvaja Urbanistični inštitut Republike Slovenije za Mestno občino Ljubljana (vir: <http://www.ljubljana.si/si/mol/mestna-uprava/oddelki/urejanje-prostora/>).

2.5 Urbana ekonomija

V Sloveniji je urbana ekonomija strokovno nerazvito področje. Gre za problematiko, na pomen katere že dlje časa opozarja strokovna, raziskovalna in načrtovalska javnost na področju prostorskega razvoja. Poglobljenih raziskav in študij o problematiki razvoja urbane ekonomije v Sloveniji praktično ni. Tudi na evropski in širši mednarodni ravni urbana ekonomija ni jasno opredeljen pojem in se pogosto prekriva z opredelitvami regionalne ekonomije. Strokovnjaki s tega področja poleg teoretičnih in metodoloških usmeritev upoštevajo predvsem konkretne lokalne, regionalne, nacionalne in širše razmere.

V tem poglavju poleg stanja in trendov ter strateškega okvira za spodbujanje gospodarskega razvoja mest (mestnih občin) v Sloveniji obravnavamo predvsem problematiko spodbujanja razvoja in prostorske umestitve gospodarskih con. Za obravnavo problematike gospodarskih con smo se odločili, ker je bila v zadnjih 15 letih zelo aktualna. Poleg tega se gospodarske cone kot ukrep spodbujanja gospodarskega razvoja države in (mestnih) občin pojavljajo v različnih državnih in lokalnih strateških dokumentih.

V ta okvir bi načeloma spadala tudi obravnava nekaterih drugih sodobnih in medsebojno prepletenih pojavov in procesov, kot so denimo pametno mesto in nanj navezane ustvarjalne industrije, mestno krožno gospodarstvo, mestno neformalno gospodarstvo in druga. Pojavi in procesi, povezani s razvojem naštetih tematik, so v Sloveniji šele v zametkih. V državnih in lokalnih strateških dokumentih se pojavljajo predvsem na deklarativni ravni, v aktualni gospodarski in družbeni praksi pa so prizadevanja na navedenih področjih dokaj omejena.

IZZIVI

► V Sloveniji je urbana ekonomija kot znanstvena in strokovna disciplina premalo razvita

Pri pripravi novih strateških razvojnih dokumentov Slovenije bi bilo smotno premisliti o možnosti, da bi najpomembnejša mesta v Sloveniji prepoznali kot ključne nosilce gospodarskega razvoja in jim z ustreznimi zakonskimi spremembami – tudi na področju lokalne samouprave – zagotovili vzvode za vodenje čim bolj samostojne gospodarske politike. V povezavi s tem se pojavlja vprašanje vloge urbane ekonomije.

Urbano ekonomijo lahko opredelimo kot vejo ekonomije, ki v svoj metodološko-teoretski okvir vključuje prostor mesta kot enega od dejavnikov gospodarskega razvoja. Prostor mesta je dinamičen funkcionalni povezovalec razpoložljivih tradicionalnih proizvodnih dejavnikov (zemlja/tla, delovna sila, kapital), ki s součinkovanjem različnih spremenljivk (velikost, struktura, gostota, lokacija) ter v povezavi z drugimi mesti in naselji v širšem teritorialnem okviru (regija, država) in dostopnostjo do teh naselij ustvarja pogoje za: (1) razvoj novih, sodobnih proizvodnih dejavnikov (ustvarjanje in razširjanje znanja in podjetništva), (2) dvig gospodarske konkurenčnosti, (3) pospešitev gospodarske rasti, (4) trajnostni gospodarski razvoj, (5) porast blaginje in kakovosti življenja prebivalcev mesta in širšega mestnega vplivnega območja.

I. STANJE IN TRENDI GOSPODARSKEGA RAZVOJA MEST

Na globalni ravni prihaja v gospodarskem in drugih družbenih sistemih do močnih pritiskov za prevlado neoliberalne paradigme razvoja. Nosilci neoliberalizma si prizadevajo zmanjšati ali odpraviti vse sistemske ovire, ki naj bi izkrivljale optimalno delovanje trga. Sistemske ovire se nanašajo predvsem na regulativno vlogo države, ki jo ta izvaja z zakonodajo, davčnim sistemom in različnimi ekonomskimi transferji.

Z neoliberalno gospodarsko politiko, ki jo označujejo procesi deregulacije, privatizacije, fleksibilizacija trga delovne sile, prostorska decentralizacija, je tesno povezana nova urbana politika. Zanja so na splošno značilni premiki od socialne k ekonomski politiki, novo državno podjetništvo, vzpostavljanje mestnih razvojnih koalicij, trženje mest in teritorialno usmerjena socialna politika. Nosilci politik načrtujejo in udeležujejo urbane razvojne projekte, v okviru katerih razvijajo javno-zasebna partnerstva ter nepremičninske in prostorsko lokalno zamejene družbeno prestižne projekte (angl. flagship projects) (Swyngedouw et al., 2002; 2014).

Nakazani globalni gospodarski trendi ter z njimi povezane urbanistične politike, programi in projekti se do zdaj niso v celoti prenesli v prostor slovenskih mest. Razloge za tako »zaostajanje« lahko po eni strani poiščemo v posledicah še ne v celoti premagane gospodarske krize, po drugi strani pa v slabši globalni prepoznavnosti in obrobnosti Slovenije. Kljub temu se mestna naselja (156) – ne glede na velikost in pomen v sistemu naselij – v občinah, v katerih so, in mestne občine (11) v Sloveniji spopadajo z izzivi globalizacije (globalne gospodarske integracije), poglobljanja t. i. neoliberalne paradigme gospodarskega razvoja ter slabljenja regulativne in razvojne vloge države. Ti procesi silijo organe (mestnih) občin in njihove uprave v iskanje inovativnih poti in rešitev za izboljšanje konkurenčnih pogojev za razvoj lokalnega gospodarstva, za izboljšanje prometne in gospodarske infrastrukture, inovativnosti, podjetništva in trženja. Prilagajanje gospodarstev mest (mestnih občin) razvojnim izzivom kljub aktivni regionalni politiki države, ki si prizadeva za zmanjševanje razlik v življenjskem standardu prebivalstva med regijami, vodi k še bolj neenakim vzorcem lokalnega in regionalno-prostorskega razvoja. Tako nekatera mesta oziroma mestne regije (npr. Ljubljana in LUR) postajajo sorazmerni »zmagovalci« procesa gospodarskega prestrukturiranja, nekatera druga mesta (npr. Maribor in Podravska regija, Hrastnik, Trbovlje in Zagorje ter Zasavska regija) pa sorazmerni »poraženci«.

Omeniti je treba specifičnost razmerja med gospodarskim razvojem in urbanizacijo v Sloveniji. Kljub splošno razširjenemu prepričanju, da sta procesa gospodarskega razvoja in urbanizacije tesno povezana oziroma da se medsebojno spodbujata, ter dejstvu, da ima večina držav z visokim dohodkom na prebivalca urbanizacijsko stopnjo nad 70 %, so razmere v Sloveniji precej drugačne. V Sloveniji imamo nizko stopnjo urbanizacije (50 %) in srednje visok dohodek na prebivalca (18.700 EUR). Številne, predvsem vzhodnoevropske države imajo bistveno višjo stopnjo urbanizacije in hkrati v primerjavi s Slovenijo nižji dohodek na prebivalca.

Procese suburbanizacije in deurbanizacije, ki so delno povezani z deindustrializacijo najpomembnejših slovenskih mest, spremlja hiter gospodarski (predvsem industrijski) razvoj manjših mestnih in drugih naselij na podeželju. Zaradi nižjih stroškov zemljišč, komunalnega opremljanja in delovne sile je razvoj velikokrat povezan z neposrednimi domačimi in tujimi investicijami. To vpliva na pospeševanje »urbanizacije« podeželja predvsem z urejanjem prostora in izgradnjo sodobne javne gospodarske infrastrukture po »urbanih merilih« ter s sprejemanjem urbanih kulturnih vzorcev in razvojem (sub)urbanega življenjskega sloga, navad in vrednot.

IZZIVI

► **Obstoj razlik v pojmovanju urbanega razvoja med EU in Slovenijo**

»Pogled od zunaj«, s strani različnih evropskih ustanov (Eurostat, GD Regio), omrežij (ESPON) in projektov (EDORA), prepozna Slovenijo – če nekoliko posplošimo – kot pretežno podeželsko območje znotraj EU z le dvema sorazmerno šibkima urbanima središčema (Ljubljana in Maribor). »Pogled od znotraj« pa prepozna 156 mestnih naselij in naselij mestnih območij, z dvema velikima mestoma (Ljubljana in Maribor) in devetimi srednje velikimi mesti.

► **Nadaljnje zgoščanje urbanega razvoja v Ljubljani in Ljubljanski urbani regiji**

Pričakovati je nadaljevanje procesa »metropolitanizacije« Ljubljane in Ljubljanske urbane regije ter zaostajanje in nazadovanje preostalega dela Slovenije, predvsem klasičnih industrijskih (npr. Maribor, Hrastnik, Trbovlje, Zagorje, Jesenice in njihova širša urbana območja), obrobni (npr. Kočevje), hribovitih in gorskih podeželskih območij (npr. naselja na Pohorju) ter obmejnih območij (npr. naselja v Obkolpju). Na ravni države bi bilo treba opredeliti ustrezne politike in ukrepe, s katerimi bi omogočili lažje in »enakovrednejše« prilagajanje (gospodarstev) vseh mest neoliberalnim gospodarskim razmeram.

► **Kritično doumeti aktualno stanje in razvojne procese, ki vplivajo na razvoj slovenskih mest**

Nove gospodarske in družbene razmere zahtevajo od odločevalcev na vseh ravneh kritičen premislek, stvarno oceno stanja in procesov v družbi, gospodarstvu, okolju in prostoru ter vzrokov zanje in iskanje novih, inovativnih ter mestnemu okolju prilagojenih rešitev.

II. STRATEŠKI OKVIR ZA SPODBUJANJE GOSPODARSKEGA RAZVOJA MESTNIH OBČIN

Strokovni pogledi na povezanost gospodarskega razvoja mest in držav niso enotni. Nekateri avtorji trdijo, da so mesta viri gospodarske rasti (Jacobs, 1969, Jacobs, 1984, Duranton, 2000, Quigley, 1998, Fujita in Thisse, 2002, State of the world's cities, 2013), obstajajo pa tudi drugačna mnenja, ki to vzročno-posledično razmerje relativizirajo (Polese, 2005). Tukaj izhajamo iz splošnega izhodišča, da gre med obema dejavnikoma in procesoma za pomembno stopnjo povezanosti.

V nadaljevanju sledi pregled opredelitev mest kot virov in nosilcev gospodarskega razvoja v veljavnih strateških dokumentih državne in lokalne ravni: Strategiji prostorskega razvoja Slovenije, Slovenski strategiji pametne specializacije – S4 (SSPS, 2015), Strategiji razvoja slovenskega turizma (SRST, 2012) ter trajnostnih urbanih strategijah mestnih občin (TUS).

Strategija prostorskega razvoja Slovenije vključuje nekaj pomembnih usmeritev, ki izpostavljajo povezavo med mesti in gospodarskim razvojem: središča nacionalnega in regionalnega pomena so ... najpomembnejša gospodarska območja ... (SPRS, 2004: 11), povečevanje lokacijske privlačnosti mest, ki omogoča gospodarski razvoj (SPRS, 2004: 13), poselitveni razvoj se načrtuje v skladu s prostorskimi možnostmi in omejitvami in tako, da ... ustvarja možnosti za gospodarski razvoj ... (SPRS, 2004: 20), notranji razvoj naselja in racionalno rabo zemljišč se uresničuje tudi s spremembo rabe obstoječih objektov in zemljišč, z zgostitvami ekstenzivno izrabljenih poseljenih površin, s prenovo, obnovo, reurbanizacijo, rekonstrukcijo in sanacijo degradiranih območij, s katerimi se poleg prostorskih ciljev upošteva tudi možnosti za gospodarski razvoj (SPRS, 2004: 21), prenova

je oblika urbanističnega urejanja naselij, ki vključuje poleg prostorskih ciljev tudi možnosti za gospodarski razvoj ... (SPRS, 2004: 21).

Slovenska strategija pametne specializacije »predstavlja platformo za osredotočenje razvojnih vlaganj na področja, kjer ima Slovenija kritično maso znanja, kapacitet in kompetenc ter na katerih ima inovacijski potencial za pozicioniranje na globalnih trgih in s tem krepitev svoje prepoznavnosti« (SSPS, 2015: 4). Pomen mest kot »centrov gospodarstva« je nakazan v analizi SWOT, kjer je v okviru dejavnika nevarnosti opozorilo o »dominaciji sosednjih centrov gospodarstva in znanja (Gradec, Videm, Zagreb ...)«, v okviru dejavnika priložnosti pa o »čezmejnih komplementarnih povezavah na specializacijo sosednjih centrov gospodarstva in znanja, ki lahko ustvarijo sinergije v obojestransko korist« (SSPS, 2015: 6). Prednostno podpodročje »pametna mesta in skupnosti« je obravnavano na splošni ravni, mesta oz. skupnosti, v katerih naj bi se program udejanjal, niso opredeljena, prav tako ni predvideno povezovanje z mesti kot pomembnimi deležniki v procesih horizontalnega povezovanja (SSPS, 2015: 10–11).

Med veljavne državne strateške dokumente, ki obravnavajo posamezne vidike gospodarskega razvoja in lahko pomembno vplivajo na gospodarski razvoj mest, je treba vključiti tudi Strategijo razvoja slovenskega turizma 2012–2016. Med temeljnimi usmeritvami turistične ponudbe je v strategiji poudarjen pomen zgodovinskih mest Slovenije (Idrija, Koper, Kranj, Novo mesto, Piran, Ptuj, Radovljica, Slovenske Konjice, Škofja Loka in Tržič so leta 2001 ustanovili Združenje zgodovinskih mest Slovenije). S turističnim proizvodom »MESTA« je cilj povečati prepoznavnost zgodovinskih mest na domačem turističnem trgu in trgih sosednjih držav, podaljšati bivanje v mestih na več kot nekaj ur ali en dan ter doseči organiziranost in preglednost prodaje turističnih programov, povezanih z zgodovinskimi mesti Slovenije (SRST, 2012: 52).

Trajnostne urbane strategije so nov instrument razvojnega načrtovanja mest. Republika Slovenija je v Partnerskem sporazumu in v Operativnem programu za izvajanje Evropske kohezijske politike v obdobju 2014–2020 kot upravičena območja trajnostnega urbanega razvoja, ki lahko pridobijo sredstva Evropskega sklada za regionalni razvoj, opredelila mestna naselja in naselja mestnih območij v mestnih občinah. V Sloveniji je bilo pripravljenih 11 trajnostnih urbanih strategij, večina je že sprejeta. Dokumenti temeljijo na veljavnih prostorskih, gospodarskih in drugih sektorskih dokumentih občin, regije in države ter predvsem povzemajo in povezujejo zamisli, usmeritve in predloge ukrepov/projektov iz teh dokumentov za območja mest.

IZZIVI

► **Natančneje opredeliti povezave med urbanim (prostorskim) in gospodarskim razvojem**

Treba je čim bolj jasno izpostaviti vzročno-posledične povezave med razvojem mest (urbanih središč) in gospodarskim razvojem države.

► **Določiti izhodiščno stanje in cilje na področju spodbujanja gospodarskega razvoja mest**

Pri pripravi nove strategije prostorskega razvoja Slovenije je treba opredeliti izhodiščno stanje prostorskih in urbanih razsežnosti za področje gospodarskega razvoja mest in države vsaj na ravni središč nacionalnega in regionalnega pomena, pa tudi usmeritve, pričakovane dolgo- in srednjeročne rezultate ter instrumente, s katerimi se bo spodbujalo udejanjanje usmeritev.

► **Mesta (mestne občine, mestna naselja) naj postanejo subjekti in koristniki spodbujanja gospodarskega razvoja**

Marsikatero slovensko mesto se je v polpreteklem obdobju kljub umanjkanju primerne podpornega zakonskega in upravljalvskega okvira izkazalo ter s projekti učinkovito udejanja svoj podjetniški in gospodarski potencial (npr. Ljubljana, Koper, Novo mesto). Sedanji zakonski in regulatorni okvir bi bilo treba dopolniti tako, da bodo lahko mesta v prihodnje v celoti izkoristila prostorske, socialne, okoljske in naravne vire za gospodarski razvoj urbanih in funkcionalnih območij ter države kot celote.

► **Povezati strategijo pametne specializacije s strategijo prostorskega razvoja Slovenije**

Pomanjkanje povezav med strateškima dokumentoma in izključevanje slovenskih mest (mestnih naselij) iz priprave in izvajanja SSPS je zelo problematično. Mesta so »živi laboratoriji«, v katerih se invencije prelivajo v inovacije, te pa se v njihovem okviru nadalje razvijajo, nadgrajujejo, širijo in udejanjajo. Hkrati imajo mesta kot lokalne skupnosti in oblasti ključno vlogo pri razvoju pametnih mest v EU (European Innovation Partnership, 2013).

► **Celovito prepoznati pomen turizma za gospodarski razvoj mest**

V SRST prihodnji razvoj turizma ni nedvoumno osredotočen na slovenska večja (npr. Ljubljana, Maribor, Koper) in manjša mesta (npr. Bled, Piran/Portorož, Postojna) kot ključne destinacije. Pomen in vlogo mestnega turizma oziroma turističnega mesta kot območja, ki z zgodovinskimi, arhitekturnimi in umetniškimi značilnostmi, kulturnimi posebnostmi, priložnostmi za prisostvovanje pri organiziranih in naključnih dogodkih, omogoča turistom, da se vključijo v mestno življenje (La Rocca, 2013: 202), je treba prepoznati in veljavne strateške dokumente ustrezno nadgraditi.

► **Povezovanje med mestnimi občinami za doseganje ciljev**

V trajnostnih urbanih strategijah mest je veliko ciljev, usmeritev in ukrepov vsebinsko podobnih. Kot primer lahko navedemo krožno ekonomijo, pametna mesta in nizkoogljične občine. Smotno bi bilo povezovanje med (vsaj sosednjimi) mestnimi občinami in širšimi urbanih območji zaradi sinergijskega delovanja za doseganje ciljev.

► **Poglobiti obravnavo vidikov gospodarskega razvoja v trajnostnih urbanih strategijah**

V večini TUS se širši razvojni kontekst (okvir) ni obravnaval. Kot kontekst se pojavlja predvsem programsko-vsebinski okvir veljavnih evropskih, državnih, regionalnih in občinskih dokumentov. Tako navezovanje je potrebno in koristno, ni pa zadostno.

► **Trajnostne urbane strategije lahko spodbujajo tekmovanje med občinami**

Glede na značilnosti TUS, predvsem razmeroma ozek teritorialni pogled ter odsotnost predlogov za projektno povezovanje z drugimi mesti in njihovimi urbanih območji, se zastavlja vprašanje, kako po eni strani ustvariti primeren zakonski in regulatorni okvir za spodbujanje gospodarskega razvoja mest (in širših urbanih okolij) z izkoriščanjem razvojnih potencialov ter po drugi strani omiliti težnje po krepitvi medsebojnega tekmovanja, ki lahko zmanjšuje gospodarski razvoj in gospodarski razvoj države kot celote.

III. SPODBUJANJE RAZVOJA IN UMEŠČANJE GOSPODARSKIH CON V PROSTOR

Gospodarske cone so kot instrument spodbujanja gospodarskega razvoja v občinah v Sloveniji postale aktualne na začetku prejšnjega desetletja, kar je sovpadalo z odpiranjem slovenskega gospodarstva evropskemu in globalnemu trgu. Številne občine so v gospodarskih conah videle možnost za spodbujanje lokalnega razvoja s privabljanjem, predvsem, tujih vlagateljev in z ustvarjanjem novih delovnih mest. V drugih primerih, predvsem v manjših občinah, so bile cone namenjene lokalnim obrtnikom in podjetnikom, ki so jih želeli zadržati v občinah, jim omogočiti širitev dejavnosti z zagotavljanjem prostorskih zmogljivosti, hkrati pa poskrbeti za okolju prijazno izvajanje gospodarskih dejavnosti. Cone so bile vključene kot ukrepi v razvojne in kot namenske površine v prostorske dokumente občin. Pogosto so občine gospodarske cone umestile na območja opuščenih industrijskih dejavnosti, vendar pa tudi na popolnoma nove površine.

V začetnem obdobju vzpostavljanja gospodarskih con je proces potekal spontano in nepovezano. Rezultat tega so bili preobsežna ponudba površin, nepovezano trženje, številne lokacije so se izkazale kot premalo zanimive za vlagatelje, v nekaterih primerih so bile cene zemljišč previsoke.

V letu 2006 je Javna agencija Republike Slovenije za spodbujanje podjetništva, internacionalizacije, tujih investicij in tehnologije – SPIRIT Slovenija naročila projekt Poslovne cone na svetovnem spletu, v katerem so bili pripravljene opredelitev pojma gospodarske cone, predlog razvrščanja gospodarskih con v kategorije in lokacijska merila za umeščanje v prostor ter predlog interaktivnega GIS sistema za prikazovanje aktualne ponudbe gospodarskih con v Sloveniji – INVEST SLOVENIA. Spletna stran je aktivna in je po mnenju različnih deležnikov doma in v tujini uporaben instrument za prepoznavanje primernosti Slovenije ter posameznih urbanih in drugih lokacij za neposredna domača in tuja vlaganja.

Poslovne, industrijske in obrtno-podjetniške cone so razvojni dejavnik, ki ga kot problem in izziv ali prednostno usmeritev, cilj, ukrep, kazalnik z lokalnimi in regionalnimi značilnostmi vsebujejo tudi trajnostne urbane strategije vseh slovenskih mestnih občin. Pomembno je, da je v številnih strategijah izražena jasna namera, da se gospodarske cone razvijajo predvsem na okoljsko saniranih in komunalno opremljenih degradiranih industrijskih območjih. V nekaterih mestnih občinah so šli še korak naprej in v strategijah načrtujejo izgradnjo ekoindustrijske cone (TUS Ptuj, 2015: 59) in nizkoogljične gospodarske cone (TUS MOL, 2015: 49).

V tem okviru je treba opozoriti tudi na Poročilo o prostorskem razvoju (2016), ki se sicer neposredno ne ukvarja s problematiko spodbujanja gospodarskih con in njihovega povezovanja z razvojem mest, obravnava pa vpliv gospodarstva na regionalni prostorski razvoj in predlaga nabor kazalnikov (Poročilo o prostorskem razvoju, 2016: 71) za spremljanje navedenega vpliva.

IZZIVI

► Načrtovanje in razvoj gospodarskih con v Sloveniji ne poteka skladno z usmeritvami Strategije prostorskega razvoja Slovenije

SPRS eksplicitno ne opredeljuje območij za prednostni razvoj gospodarskih con na državni ravni, razen morda v primeru središč mednarodnega pomena (Ljubljana, Maribor in Koper), prostorska merila in usmeritve pa tvorijo širšo podlago za odločanje domačih in tujih gospodarskih subjektov o tem, kje in kako razporediti potencialne

gospodarske cone. Kot pomemben izziv se pojavlja dejstvo, da država ne razpolaga s primernimi sistemskimi pogoji in upravljalvsko prakso, s katerimi bi preseгла prevladujoči disperzni scenarij razvoja, po katerem si mestne in druge občine prizadevajo za to, da na svoj teritorij prostorsko umestijo gospodarsko cono, skladno le z njihovimi interesi in potrebami, ne glede na možnosti širšega prostorskega in funkcionalnega povezovanja na ravni urbanih regij in države.

PRIMER DOBRE PRAKSE

► Poslovne cone na svetovnem spletu

V projektu je bil oblikovan predlog razvrščanja gospodarskih con v kategorije ter predložena lokacijska merila za vmeščanje v prostor. Kategorije vključujejo gospodarske cone nacionalnega, regionalnega in subregionalnega pomena, merila za razvrščanje pa sledijo SPRS. V preglednici 3 so predstavljene kategorije in lokacijska merila za razvoj gospodarskih con nacionalnega pomena. Kategorije in lokacijska merila so bila opredeljena tudi za gospodarske cone regionalnega in subregionalnega pomena.

Preglednica 3: Gospodarske cone v območju središč nacionalnega pomena (Gulič in Bizjak, 2007-2012)

Lokacijska merila	
funkcionalni pomen	mednarodni, nacionalni, regionalni
velikost	min. 90 ha (lahko tudi več fizično ali funkcionalno povezanih gospodarskih con, od katerih je vsaka velika vsaj 30 ha)
možnost prostorske širitve	dodatna površina velikosti pribl. 1/3–1/2 funkcionalne površine, rezervirane za morebitno širitev posameznega sektorja
bližina obstoječih gospodarskih con	bližina in dostopnost obstoječih gospodarskih con v dosegljivem radiju sta pomembni z vidika povezovanja internih podjetij (sodelovanje in delitev funkcij)
bližina večjih središč	središče mednarodnega oziroma nacionalnega pomena
gravitacijsko zaledje	100.000 prebivalcev
poreklo investitorja	tuji in domači
vsebina	multikulturna (industrija, proizvodna obrt, obrt, poslovne dejavnosti, trgovina, servisne, skladiščne, storitvene dejavnosti itd.)
opredelitev namenske rabe prostora	območja proizvodnih dejavnosti
prostorska struktura	velika struktura, zazidljivi kareji (npr. mrežni raster: 250 x 120 m ali 60 x 120 m), mešana struktura (arhitekturna in urbanistična tipološka parcialnost)
bližina prometnega vozlišča	bližina državno najpomembnejšega, državno pomembnega oziroma regionalno pomembnega prometnega vozlišča, v katerem se steka prometna infrastruktura različnih prometnih podsistemov in ki se nahaja v/ob središču nacionalnega pomena
povezanost s cestno infrastrukturo	avtoceste, hitre ceste, glavne ceste I. in II. reda
povezanost z železniško infrastrukturo	glavne ceste I. in II. reda neposredno ali prek industrijskega tira
povezanost z infrastrukturo zračnega prometa	javno letališče/heliport za mednarodni zračni promet (nižje kategorije) in domači zračni promet
povezanost z infrastrukturo javnega potniškega prometa	potniški terminal za vodenje javnega potniškega prometa mednarodnega oziroma nacionalnega pomena
povezanost z infrastrukturo kombiniranega prometa	prometni terminal za kombinirani promet nacionalnega pomena
povezanost s komunalno, energetsko in komunikacijsko infrastrukturo	električno omrežje, optokabelsko omrežje, telefon, kabelska TV, plinovod, toplovod, industrijsko ogrevanje, vodovod, kanalizacija, čistilna naprava (neposredna bližina), deponija (neposredna bližina), center za ravnanje z odpadki (neposredna bližina)
sanacija opuščenih območij	prednostna raba in prenova opuščenih industrijskih, komunalnih, prometnih in podobnih območij ter njihove ponovne uporabe

Gospodarske cone nacionalnega pomena so cone, s katerimi želijo središča nacionalnega pomena in Slovenija kot celota pritegniti predvsem neposredne tuje investicije (NTI) ter s tem pridobiti: vključitev v mednarodne gospodarske tokove, prilagoditev sodobnim standardom tržnega gospodarstva, pomoč pri marketinških predstavitev na tujem, razpršitev trgovine in investicij na več držav, izvoz znanja in

lastnih blagovnih znamk, večji poudarek na razvijanju kakovosti, nova delovna mesta, povečanje izvoza, nove tehnologije in nova znanja. Zato morajo biti takšne cone na ustrezni makrolokaciji, imeti morajo primerno velikost in možnost nadaljnje širitve ter optimalno povezanost z najvišjimi kategorijami vseh vrst prometne infrastrukture.

Gospodarske cone regionalnega pomena so cone, s katerimi naj bi se prednostno optimizirali prostorski, infrastrukturni in drugi pogoji za delovanje velikih gospodarskih sistemov, ki v poslovnem smislu močno presegajo regionalne in deloma državne okvire. Cone tega tipa so ob središčih regionalnega pomena, imajo za slovenske razmere veliko gravitacijsko zaledje (50.000 prebivalcev) in so povezane z visokimi kategorijami vseh vrst sedanje in/ali načrtovane prometne infrastrukture.

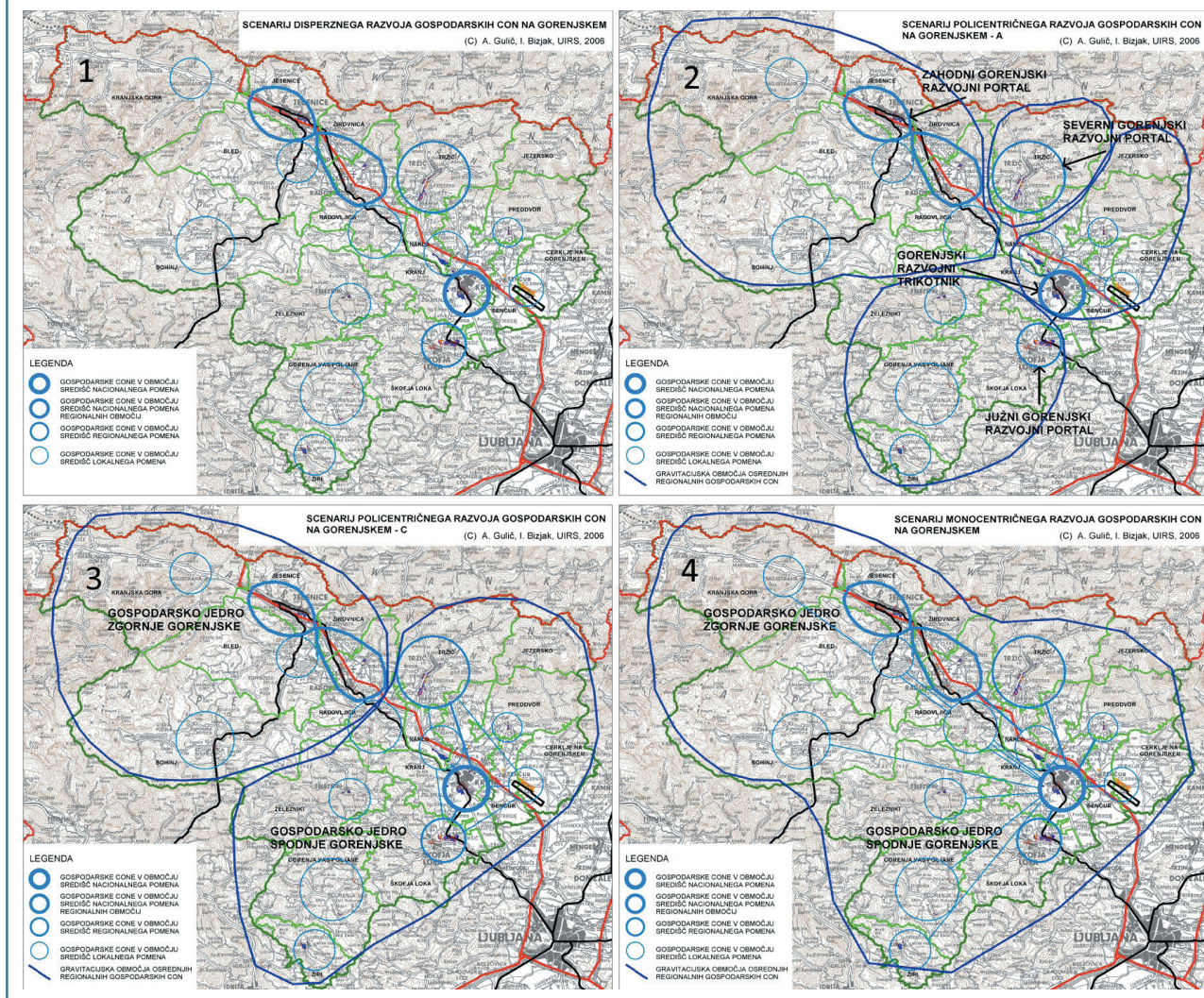
Gospodarske cone subregionalnega pomena presegajo lokalne okvire ter ustvarjajo prostorske in infrastrukturne pogoje za funkcionalno zaokrožanje obstoječih in načrtovanih gospodarskih kapacitet v okviru medobčinskih središč, ki imajo poleg pomembnih funkcij oskrbe prebivalstva z javnimi funkcijami in dobrinami ter služnostnimi dejavnostmi v neposrednem zaledju tudi primeren gospodarski potencial.

► **Strokovne podlage za upravljanje in prostorski razvoj gospodarskih con na Gorenjskem**

V projektu so bile pripravljene scenarijske različice razvoja gospodarskih con v Gorenjski regiji. Pri tem so se upoštevala merila za prostorsko alokacijo gospodarskih con, opredeljena v projektu Poslovne cone na svetovnem spletu. Na sliki 12 so predstavljeni možni scenariji razvoja gospodarskih con v Gorenjski regiji.

Scenariji predstavljajo različne možnosti razvoja, povezovanja ter upravljanja obstoječih in načrtovanih gospodarskih con v omenjeni regiji. Ključni razvojni deležniki v regiji so se odločili za udejanjanje t. i. scenarija upravljavsko monocentričnega razvoja. Ta scenarij nadgrajuje scenarij disperznega razvoja in scenarije policentričnega razvoja gospodarskih con na Gorenjskem na način, da predvideva vzpostavitev Gospodarskega centra Gorenjska (angl. The economic center of the Gorenjska region) kot enotnega poslovnega sistema, ki prednostno organizacijsko, institucionalno in logistično povezuje in trži vse opredeljene gospodarske cone, ki so nadlokalnega pomena. Poleg tega ta scenarij predvideva vključevanje tudi vseh drugih gospodarskih con lokalnega pomena, zainteresiranih za tako poslovno povezovanje. Ciljne usmeritve izbranega scenarija se niso uresničile v praksi, kjer danes prevladuje t. i. disperzni scenarij razvoja, po katerem vse občine v regiji težijo k temu, da na svojem teritoriju prostorsko umestijo gospodarsko cono, ki bo skladna z interesi in potrebami določene občine brez iskanja možnosti širšega prostorskega in funkcionalnega povezovanja v regiji.

Slika 12: Scenariji razvoja gospodarskih con v Gorenjski regiji (vir: Gulič in Bizjak, 2006)

2.6 Stanovanja in storitve na urbanih območjih

Splošno o stanovanjskem fondu

Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije je Stanovanjski sklad Slovenije 1. 1. 2015 obsegal 845.400 stanovanj, od tega 508.700 (60 %) v eno- ali dvostanovanjskih stavbah, s povprečno uporabno površino 97,1 m². Preostalih 336.700 stanovanj (40 %) pa je bila v tro- ali večstanovanjskih in drugih stavbah, s povprečno površino 55,2 m². Skoraj polovica celotnega slovenskega fonda stanovanj je locirana v petih največjih mestih, in sicer 29 % v Ljubljani, 11 % v Mariboru, 4 % Celju ter po 3 % v Kranju in Kopru. Delež lastniških stanovanj v Sloveniji je med največjimi v Evropi in znaša 91 % (SURS, 2016).

Isti vir navaja, da je naseljenih stanovanj 674.500, kar je 80 % celotnega stanovanjskega fonda. Več kot 80 % naseljenih stanovanj (547.800) je lastniško zasedenih in v njih živi 83 % prebivalcev, in sicer v 653.300 zasebnih gospodinjstvih. Drugi največji delež naseljenih stanovanj 71.500 (11 %) so t. i. uporabniška stanovanja. To so stanovanja, katerih lastnik ni nihče od stanovalcev, ki stanovanje uporabljajo, hkrati pa stanovanje ni najemno. Preostalih 55.200 naseljenih stanovanj (9 %) pa je registriranih kot najemnih.

Čeprav je bilo v obdobju po prejšnjem registrskem popisu leta 2011 zgrajenih 14.500 novih stanovanj, SURS ugotavlja, da se velikost stanovanjskega sklada do leta 2015 skoraj ni spremenila. Razlaga za to je boljša ureditev podatkov o nepremičninah v registru nepremičnin po obveščanju lastnikov o informativnih izračunih davka na nepremičnine v letu 2014. Zaradi teh dejavnosti je bilo iz stanovanjskega sklada izločenih okoli 5.000 stanovanj v starih, predvsem enostanovanjskih stavbah, okoli 10.000 stanovanj pa je bilo v registru nepremičnin opredeljenih kot »neprimerna za bivanje«. To so pretežno stara ali nedokončana stanovanja, in ta se ne vštevajo več v stanovanjski sklad.

Sicer pa je za Slovenijo v zadnjih desetletjih značilno to, da ni ustrezne ponudbe stanovanj, tako glede kvantitete kakor tudi kvalitete. Največje pomanjkanje je predvsem v najemnem sektorju. Pred privatizacijo javnih najemnih stanovanj na začetku devetdesetih je bilo v Sloveniji razmerje med lastniškimi in najemnimi stanovanji 67 % : 33 %. Po zaključku privatizacije stanovanj leta 1993 se je to razmerje bistveno spremenilo v korist lastniških stanovanj, delež katerih se je povečal na 89 %. Po najnovejših podatkih SURS-a znaša delež lastniških stanovanj 91 %, najemnih stanovanj je le 6 %, preostali 3 % pa spadajo v kategorijo »lastnik druga pravna oseba« (SURS, 2016). Povpraševanje po najemnih stanovanjih je največje v večjih mestih in mestnih središčih, kar je povezano z večjimi možnostmi za zaposlitev, šolanje in boljšimi prometnimi povezavami. Po drugi strani se občine spopadajo z velikim povpraševanjem po območjih za individualno stanovanjsko gradnjo, kar ima za rezultat območja z nizko gostoto poselitve.

Ključni dokument za reševanje aktualne stanovanjske problematike v Sloveniji je Resolucija o nacionalnem stanovanjskem programu 2015–2025, ki jo je Vlada RS sprejela novembra 2015. Dokument, med drugim, posveča posebno pozornost stanovanjski problematiki mladih, starejših in ranljivih skupin prebivalcev ter povečanju ponudbe najemnih stanovanj.

Resolucija o nacionalnem stanovanjskem programu (ReNSP) opredeljuje, da smo v Sloveniji danes v situaciji, ko:

- stanovanj primanjkuje na lokacijah, kjer je povpraševanje po stanovanjih največje;
- primanjkuje najemnih stanovanj, zlasti tistih, ki bi ranljivejšim skupinam omogočila reševanje stanovanjskega vprašanja;

- je delež zasebnih stanovanj zelo velik, kar vpliva na fizično stanje stanovanjskega fonda;
- se stanovanjski fond stara – ne ustreza energetskim in funkcionalnim standardom sodobne družbe ter povečuje življenjske stroške;
- investitorji nimajo interesa za vlaganje v stanovanjsko gradnjo v javnem interesu;
- veljavna zakonodaja ne podpira razvoja najemnega trga – zlasti davčna in stanovanjska zakonodaja ne omogočata uravnoteženih ukrepov za vzpostavitev učinkovitega sistema stanovanjske oskrbe;
- je mobilnost prebivalstva nizka – v smislu pripravljenosti za menjavo stanovanja glede na potrebe v določenem življenjskem obdobju.

I. STANOVANJSKI STANDARD IN KAKOVOST BIVALNEGA OKOLJA

Sedanje oblike stanovanjske gradnje označujeta predvsem dve značilnosti. Po eni strani je družbena stanovanjska gradnja s pretežno visoko koncentracijo prebivalcev v večstanovanjskih objektih, po drugi strani pa stihijska zazidava posameznih nizkih enodružinskih hiš z nizko gostoto, z neracionalno rabo zemljišča, pomanjkljivo prometno, komunalno in splošno oskrbo. Situacija se izraža v za Slovenijo, značilni dvojnost, da se po eni strani soočamo s problemom stanovanjske prenaseljenosti (Sendi, 2013), po drugi strani pa mnogo prebivalcev živi v za njihove potrebe in zmožnosti vzdrževanja mnogo prevelikih stanovanjih in hišah. Glede kakovosti stanovanjskega standarda in kakovosti bivalnega standarda je predvsem pomanjkljiva prva kategorija, tj. večstanovanjska zazidava.

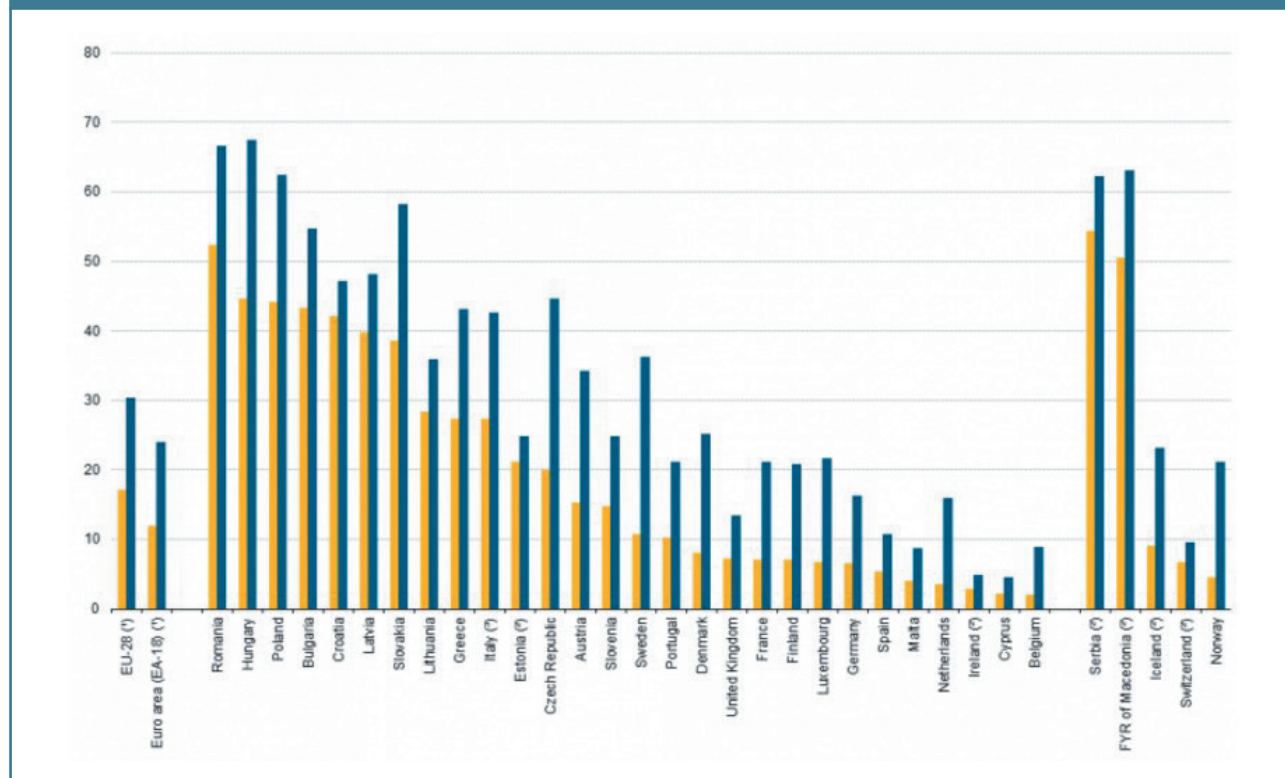
Ključni kazalniki ocenjevanja kakovosti stanovanjskega standarda so povprečna uporabna površina stanovanja, povprečno število sob v stanovanju, povprečno število oseb v stanovanju, povprečno število oseb v gospodinjstvu in povprečna uporabna površina na osebo. Obravnavano skupaj ti faktorji ocenjevanja določajo najpomembnejši kazalnik površinskega stanovanjskega standarda, in sicer gostoto naseljenosti, ki je bila leta 1980 sprejeta na Svetu OECD kot ključni kazalnik prostorskega stanovanjskega standarda (OECD, 1980).

Podrobna analiza statističnih podatkov in primerjalna analiza z razvitejšimi državami EU kaže, da ima Slovenija povprečno nizek stanovanjski standard ter da živi večina prebivalcev v stanovanjih, ki jih je po mednarodno uveljavljenih standardih mogoče kvalificirati kot prenaseljena. Gre konkretno za neustreznost površinskih stanovanjskih normativov, ki neposredno vplivajo na kakovost stanovanjskega standarda. Kakovost večjega dela obstoječega stanovanjskega sklada je slaba. Povprečna velikost stanovanj je precej manjša, kot je povprečje v razvitejših državah EU. Prav tako je v Sloveniji gostota zasedenosti stanovanj večja. Analiza tudi kaže, da ima obstoječi stanovanjski fond presežek manjših stanovanjskih enot, medtem ko imajo štiri- in veččlanska gospodinjstva skoraj za tretjino premajhno ponudbo. Glede gostote naseljenosti se ugotavlja, da prevladuje stanovanjska naseljenost z 20–30 m² na osebo. Ključna ugotovitev pri tem je, da živi v stanovanjih, v kateri ima oseba manj kot 30 m² uporabne površine skoraj 70 % vseh prebivalcev (povprečje za razvitejše države EU pa je 36,5 m² uporabne površine na osebo) (Sendi, 2013).

Preglednica 4: Naseljenost stanovanj – uporabna površina na osebo leta 2011 (vir: SURS)

Standard gostote (povprečna uporabna površina na prebivalca)	Naseljena stanovanja		Prebivalci	
	število	%	število	%
manj kot 10 m ²	23.698	4	131.985	7
10 ali manj kot 15 m ²	63.883	9	288.889	14
15 ali manj kot 20 m ²	94.179	14	371.792	19
20 ali manj kot 30 m ²	178.148	27	593.157	30
30 ali manj kot 40 m ²	114.901	17	293.720	15
40 ali manj kot 60 m ²	111.041	17	203.362	10
60 ali manj kot 80 m ²	48.633	7	65.384	3
80 ali več m ²	35.644	5	41.052	2
Skupaj	670.127	100	1.989.341	100

Po podatkih Eurostata je bila Slovenija v letu 2014 v zgornji polovici držav Evropske unije, ki izkazujejo višjo stopnjo prenaseljenosti stanovanj.

Grafikon 6: Stopnja prenaseljenosti stanovanj po državah EU (vir: Housing Statistics, Eurostat, november 2015)

IZZIVI

► Izboljšanje stanovanjskega standarda

V Sloveniji je kot ustrezno stanovanje opredeljeno »stanovanje, ki se nahaja v eno- ali večstanovanjski stavbi, zgrajeni v skladu z minimalnimi tehničnimi pogoji za graditev stanovanjskih stavb in stanovanj. Stanovanje mora imeti ločen spalni in bivalni del (razen v primeru garsonjere) ter mora zadoščati stanovanjskim potrebam lastnika oziroma najemnika in njunih ožjih družinskih članov, ki živijo z lastnikom oziroma najemnikom v skupnem gospodinjstvu« (Stanovanjska problematika v RS, 2012). Definicija ustreznosti je sicer pomemben temelj za razvoj koncepta kakovosti stanovanja, vendar pa je za izboljšanje kakovosti bivanja hkrati treba sistematično pristopiti tudi k zagotavljanju

in vzdrževanju ustreznega stanovanjskega standarda. Treba je doseči tako kakovost stanovanja, ki zadovoljuje bivalne potrebe gospodinjstva glede na velikost in tlorisno rešitev, funkcionalnost prostorov, opremljenost stanovanja in udobnost ter v katerem niso zaznani kazalniki prenaseljenosti.

► **Celovita prenova stanovanjskega fonda**

Pomemben izziv v povezavi s stanovanjskim standardom in kakovostjo bivalnega okolja je celovita prenova stanovanjskega fonda. Stanovanjski fond je star in potreben prenove. Večina enostanovanjskih stavb je bila zgrajena v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja (40 % vseh enostanovanjskih stavb), več kot 70 % celotnega stanovanjskega fonda pa je starejšega od 30 let. 33 % vseh gospodinjstev v Sloveniji živi v stanovanju, ki ima vsaj eno od naslednjih pomanjkljivosti: puščajoča streha; vlažne stene, temelji ali tla; trhli okenski okvirji ali trhla tla. V tem primeru gre za drugi kazalnik kakovosti stanovanjskega standarda, za katerega Eurostat zbira podatke o »občutni stanovanjski prikraščenosti«. Glede tega kazalnika kakovosti stanovanj je v Eurostatovih podatkih Slovenija uvrščena še slabše na lestvici držav Evropske unije, in sicer med države z nižjim standardom.

Opisano stanje priča o izredno slabi kakovosti precejšnjega dela stanovanjskega fonda v Sloveniji, nizkem bivalnem standardu prebivalcev ter o nujnosti priprave in izvedbe ukrepov stanovanjske prenove. Stanovanjska prenova prinaša tudi velik potencial za razvoj gradbeništva v prihodnjih letih. Še zlasti je na tem področju treba izpostaviti investicije v energetske in protipotresne sanacije stavbnega fonda. Cilji stanovanjske prenove so povezani s cilji na področju klimatskih sprememb (Cilji 20-20-20) in tudi s preprečevanjem energetske revščine gospodinjstev.

► **Izboljšanje kakovosti stanovanjskih območij**

Velika težava glede kakovosti stanovanjskih območij je neustrezna obravnava urejanja vseh vrst prometa v območjih ter zagotavljanje dobre dostopnosti teh območij. Zaradi visoke stopnje motorizacije, nekonkurenčnega sistema javnega prometa in slabe infrastrukture za kolesarjenje se prebivalci pri dnevni mobilnosti večinoma zanašajo na osebni avtomobil. Število vozil na gospodinjstvo je pogosto enako številu odraslih oseb, kar pomeni za gostejše poseljena stanovanjska območja velik pritisk mirujočega prometa na javni prostor.

V nekaterih soseskah se pojavljajo pobude po izgradnji parkirnih hiš, ki bi zagotovile dodatna parkirna mesta za prebivalce. Vendar pa se te drage investicije le redko dejansko izvedejo. Gradnja novih parkirnih mest ohranja tudi velik pomen avtomobilov v območjih oziroma še spodbuja stanovalce k lastništvu večjega števila avtomobilov. Primeri dobrih praks iz razvitejših držav kažejo rešitve v smeri celovitega urejanja vseh prometnih načinov v soseski, predvsem pa v upravljanju parkiranja, ki zagotavlja parkiranje za eno vozilo na stanovanjsko enoto, dodatna vozila pa imajo možnost parkirati le, če je na voljo dovolj prostora in pod finančno manj ugodnimi pogoji. Poudariti je treba tudi zagotavljanje dobre dostopnosti območij z učinkovitim sistemom javnega prometa, s kolesom in peš, ki prebivalcem omogoča opravljanje dnevnih poti brez avtomobila. S takimi poudarki je mogoče načrtovati stanovanjske soseske in območja mesta z manj avtomobili (angl. car reduced) ali celo brez njih (angl. car free), kot je na primer soseska Vauban v Freiburgu v Nemčiji.

Drugi problem v zvezi z izboljšanjem kakovosti stanovanjskih območij se nanaša na ureditev zelenih površin in drugih zunanjih prostorov, kot so denimo otroška igrišča in druge rekreacijske površine. V nekaterih stanovanjskih soseskah je vzdrževanje zunanjih prostorov oteženo tudi zaradi (še vedno) nerešenih pravic glede lastništva funkcionalnih

površin. Ta težava izhaja iz dejstva, da so po privatizaciji družbenega fonda stanovalci postali lastniki posameznih stanovanjskih enot, ne pa tudi lastniki zemljišč, na katerih so zgrajeni stanovanjski objekti. Ne glede na te pravno-formalne nedorečenosti je treba izdelati celovit načrt prenove zelenih in drugih zunanjih prostorov ter hkrati z njim tudi plan financiranja ureditve in vzdrževanja.

V zadnjem obdobju se v Sloveniji sicer pojavljajo tudi drugačna naselja, ki se v svoji zasnovi vidno razlikujejo od prej prevladujočih oblik po eni strani visoke gostote družbene stanovanjske gradnje in po drugi strani stihijske zazidave posameznih enodružinskih hiš. V nekaterih od teh novih oblik naselij je mogoče opaziti prizadevanja za ustvarjanje ustrežnejših bivalnih pogojev prebivalcev. Izboljšanje kakovosti stanovanjskih območij mora biti prednostna naloga vzporedno z izboljšanjem kakovosti stanovanjskega fonda.

PRIMERI DOBRE PRAKSE

► Planina Kranj

Mestna občina Kranj se bo prvič načrtno lotila prenove obstoječih stanovanjskih sosesk. Pilotno območje celostne revitalizacije bo urbana soseska Planina, ki je z 52 ha odprtih površin, z več kot 140 večstanovanjskimi zgradbami in 12.500 prebivalci ena največjih ubranih sosesk v slovenskih mestih. Soseska se uvršča med funkcionalno degradirana urbana območja Kranja, saj se srečuje z večplastnimi izzivi (mirujoči promet, intervencijske površine, socialni konflikti, multikulturnost, potenciali za socialno podjetništvo, površine za rekreacijo in druženje, energetska neučinkovitost, varnost prehodov in kolesarjev, javni promet, urbana oprema ...).

Namen dejavnosti je preveriti nove pristope celostne prenove, vanje vključiti stanovalce in prispevati k izboljšanju kakovosti bivanja na območju soseske Planina. Pilotno se preverijo novi koncepti internega povezovanja soseske, urejanja mirujočega prometa in trajnostne mobilnosti, urejanja odprtih površin za igro, šport in druženje po meri prebivalcev, vključno z urbanimi vrtovi, pasjimi sprehajališči, in aktiviranja skupnostnega centra znotraj soseske. Vzporedno se je spodbudila tudi celostna energetska prenova večstanovanjskih zgradb v smislu »nizkoogljične soseske« v delih, kjer se bo za to izkazal interes lastnikov (vir: TUS MOK, http://www.kranj.si/KRANJ_SI,,tus.htm).

► Vključevanje nevladnih organizacij v razvoj tematike – Mreža za prostor

V okviru Mreže za prostor je bila ustanovljena delovna skupina za stanovanjsko politiko z namenom razvoja trajnostno naravnanih načinov bivanja, ki povečujejo delež neprofitnih najemniških stanovanj in urbano preno, ki se je dejavno vključevala v razpravo o pripravi nove stanovanjske politike in Stanovanjskega razvojnega programa Slovenije. Strateški cilji delovanja skupine so »povečanje deleža nepridobitnih najemnih stanovanj v Sloveniji z vzpostavitvijo stanovanjskih kooperativ«; »povečanje obsega urbane prenove stanovanjskih območij« in »posodobitev stanovanjskih in bivanjskih standardov na vrednotah trajnostnega razvoja in družbene povezanosti z upoštevanjem sodobnih načinov bivanja« (vir: <http://mrezaprostor.si/>).

► Stanovanjski skladi

Uresničevanje razvojnih programov stanovanjskih skladov poleg izboljšanja dostopnosti do stanovanj za ranljive skupine prebivalcev, krepitve področja najema stanovanj in regulacije dogajanja na področju najema, pomembno prispevajo tudi k višanju pričakovanj glede kakovosti širšega bivalnega okolja. V tem pogledu je še zlasti pomembno uveljavljanje celovitega nabora meril za oceno kakovosti predlogov meril za javne natečaje za stanovanjske soseske. Merila pokrivajo vse vidike kakovosti stanovanj

in tudi stanovanjskih območij ter vključujejo tako merila tehnične vidike kakovosti od tehnične primernosti (s poudarkom na trajnostnem odnosu in energetski učinkovitosti), ekonomske upravičenosti do kakovosti urbanistične zasnove območja, arhitekturnega oblikovanja stavb in krajinskega oblikovanja zunanjega prostora območja do funkcionalne ustreznosti, dostopnosti in kakovosti stanovanj.

II. DOSTOPNOST DO STANOVANJ

Dostopnost do stanovanj predstavlja zmožnost prebivalcev, da si zagotovijo funkcionalno primerno stanovanje za svoje potrebe. Pri tem gre predvsem za cenovno dostopnost stanovanj za različne skupine prebivalstva in tudi za dostopnost do ponudbe kakovostnih stanovanj za različne potrebe (ReNSP, 2015). Po uvedbi stanovanjske reforme leta 1991 se je sčasoma dostopnost do stanovanja otežila. Ključni problem dostopnosti so visoke cene stanovanj, ki so močno rastle skozi celotno obdobje tranzicije. Trend naraščanja cen stanovanj se je ustavil šele po izbruhu svetovne gospodarske krize v letu 2008.

Na slabšo dostopnost do stanovanj v veliki meri vpliva tudi pomanjkanje najemnih stanovanj (le 8 % vseh stanovanj). Večina najemnih stanovanj je v javni lasti. Stanje na področju zasebnega najemnega trga v Sloveniji je slabo, saj se ocenjuje, da je skoraj četrтина najemnih stanovanj oddana nelegalno. S tem se bistveno slabša položaj najemnikov. Razlogi za tako stanje izvirajo iz neurejenih najemnih razmerij, ki narekujejo vedno večje nezaupanje med najemodajalci in najemniki (ReNSP, 2015).

Pri reševanju problema dostopnosti do stanovanja je treba posvetiti veliko pozornost mladim. Ta skupina iskalcev stanovanj je še zlasti omejena v času, ko si ravno ustvarja družino, njihova kreditna sposobnost pa je zaradi začetka poklicne kariere še nizka. Prav tako pomembna demografska skupina so starejši, ki sami težje pokrivajo stanovanjske stroške in potrebujejo različne oblike pomoči.

IZZIVI

► Aktiviranje obstoječega stanovanjskega fonda

Obseg dejansko razpoložljivih stanovanj je ponekod v Sloveniji manjši tudi zaradi obstoječega, vendar nenaseljenega stanovanjskega fonda. Po podatkih registrskega popisa prebivalstva 2011 je v Sloveniji približno 20 % stanovanjskega fonda nenaseljenega. Velik delež teh nenaseljenih stanovanj obsegajo stanovanja na območjih mestnih občin, kjer so cene stanovanj najvišje in povpraševanje po stanovanjih največje. Pri tem je treba poudariti, da status nenaseljenega stanovanja ne pomeni nujno, da je stanovanje tudi dejansko prazno. Stanovanja na območjih, kjer je povpraševanje veliko, se pogosto oddajajo na črnem trgu; ali se oddajajo legalno, vendar v njih ni nihče prijavljen; ali se uporabljajo občasno; ali pa so neprimerna za bivanje oziroma so dejansko prazna (zaradi neprimerne lokacije ali nezainteresiranosti lastnika za oddajo). Stanovanja, ki so dejansko prazna (se ne oddajajo v najem), vplivajo na zmanjšano ponudbo stanovanj na trgu in s tem dvigujejo najemnino tistim, ki se dejansko oddajajo (ReNSP, 2015).

Eden ključnih ukrepov za izboljšanje dostopnosti do stanovanj je aktiviranje obstoječega, a nenaseljenega stanovanjskega fonda. S tem je mogoče prispevati k takojšnjemu povečanju obsega ponudbe uporabnih stanovanj.

► Izboljšanje dostopnosti stanovanj za mlade

Na stanovanjskem področju so mladi tudi v Sloveniji tako kot po Evropi še zlasti ranljiva skupina. Visoke cene nepremičnin in otežen dostop do finančnih virov jim otežujejo

dostop do lastnega stanovanja, odhod od staršev in osamosvojitve ter osnove lastnega gospodinjstva in nato družine. Po podatkih Eurostata v Sloveniji skoraj polovica oseb, starih od 24 do 35 let, živi pri starših (44,1 %), saj si samostojnega življenja ne morejo privoščiti.

Zaradi pomanjkljive ponudbe najemnih stanovanj je za mlade v Sloveniji najobičajnejši način pridobitve stanovanja nakup, pri čemer imajo mladi praviloma nižje prihodke, na trgu dela pa se spopadajo z zaposlitvami za določen čas. Reševanje stanovanjskega vprašanja mladih in mladih družin je tako eden ključnih izzivov stanovanjske in socialne politike države. Treba je vzpostaviti posebne mehanizme za zagotavljanje stanovanj za mlade družine in posameznike – v smislu dolgoročnega najema in tudi nakupa oziroma odkupa prvega stanovanja.

► **Izboljšanje dostopnosti stanovanj za starejše**

Slovensko prebivalstvo se stara, delež starejših od 65 let je že v letu 2004 presegel 15 %, povečuje pa se tudi delež prebivalcev, starejših od 80 let. Po projekcijah prebivalstva bo v Sloveniji leta 2060 več kot 30 % prebivalstva starejšega od 65 let (okoli 650.000 prebivalcev). Zaradi tega je pri zagotavljanju dostopnosti do stanovanj veliko pozornosti treba nameniti tudi starejšim. Pri tem je treba upoštevati dejstvo, da so bivanjske potrebe starejše populacije specifične ter povezane z njihovim socialnim in zdravstvenim stanjem. Revščini so še zlasti izpostavljeni starejši prebivalci, zlasti ženske, ki živijo v enočlanskih gospodinjstvih.

Pri zasnovi stanovanjskega fonda, namenjenega oskrbi starejših oseb, je nujno treba upoštevati arhitekturne in funkcionalne zahteve ter načela energetske učinkovitosti (zmanjševanje stroškov obratovanja stanovanjskih enot). Zelo pomembno je spodbujanje prenove obstoječega stanovanjskega fonda za potrebe starejših prebivalcev. Resolucija o nacionalnem stanovanjskem programu podpira cilje nacionalne socialne politike na področju oskrbe starejših oseb in hkrati išče možnosti dodatnih bivanjskih rešitev, ki jih je mogoče ponuditi starejšim prebivalcem.

► **Izboljšanje stanovanjske mobilnosti**

Stanovanjska mobilnost je ena glavnih pomanjkljivosti stanovanjskega trga v Sloveniji. Stanovanjska (ne)mobilnost prebivalcev Slovenije se po novjših analizah OECD ocenjuje kot zelo majhna (2–4 %), 6,2 % je na podlagi podatkov SURS. Zaradi pomanjkanja mobilnosti (ki je večinoma tudi posledica pomanjkljive ponudbe) je stanovanjski trg v Sloveniji povsem statičen. »Filtriranje«, ki je v državah s tradicijo tržnega gospodarstva uveljavljeno kot eden pomembnih mehanizmov dodeljevanja stanovanj na prostem trgu, v Sloveniji praktično ne obstaja. Veliko število stanovanj (najemnih in lastniških) naprej zasedajo skržena gospodinjstva tudi potem, ko otroci odrastejo in odidejo od doma. Znani so primeri, v katerih starejši občani (navadno upokojenci) zasedajo večja stanovanja, za katera zelo težko plačujejo stroške. Nekaterim takim občanom je treba pri plačevanju računov pomagati celo z državnimi subvencijami. Pri obravnavanju problematike stanovanjske mobilnosti je treba posvetiti posebno pozornost mladim iskalcem stanovanj. Nakup stanovanja je mladim onemogočen zaradi visokih cen in finančnega tveganja, ki ga prinašata nakup stanovanja in dolgoročno zadolževanje. Nakup stanovanja hkrati zmanjšuje mobilnost in povečuje stroške v primeru spremenjenih bivalnih potreb (zakonsko življenje, otroci itd.).

Poleg zagotavljanja zadostnega števila stanovanj in večje dostopnosti do kakovostnih stanovanj pred kratkim sprejeta Resolucija o nacionalnem stanovanjskem programu kot ukrep za doseganje večje mobilnosti izpostavlja potrebo po ozaveščanju prebivalstva o spreminjanju bivanjskih navad in po spodbujanju stanovanjske mobilnosti.

PRIMERI DOBRE PRAKSE

► Namenska najemna stanovanja za mlade

Mestna občina Ljubljana je na področju stanovanjske politike za mlade pripravila Pravilnik o dodeljevanju namenskih najemnih stanovanj v najem mladim od 18. do 29. leta. S tem je ustvarjena pravna podlaga za izvedbo ciljnega razpisa v letu 2017, s katerim bo MOL mladim namenila 30 namenskih najemnih stanovanj (vir: <http://www.jssmol.si>).

3 PREGLED IZBRANIH KAZALNIKOV URBANEGA RAZVOJA

Slovenija

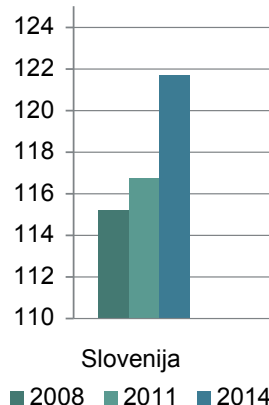

20 273 km ² površina	212 občin	11 mestnih občin	101,7 prebivalcev /km ²	2,06 milijon št. prebivalcev
------------------------------------	--------------	------------------------	--	------------------------------------

DEMOGRAFIJA

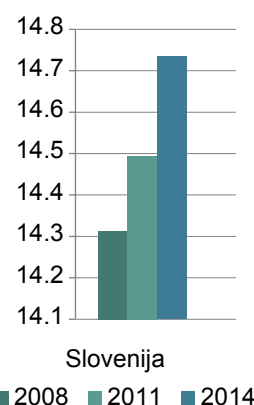
Staranje prebivalstva

Indeks staranja

vir: SURS

Delež mladih [%]

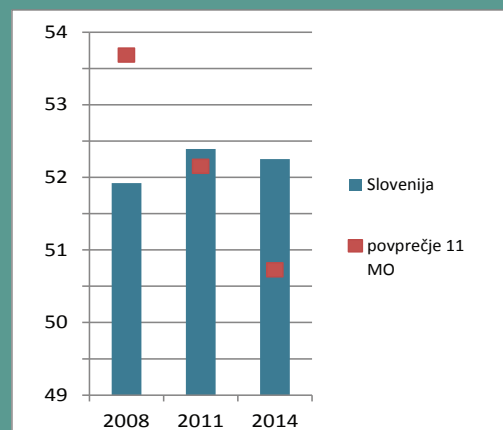

vir: SURS

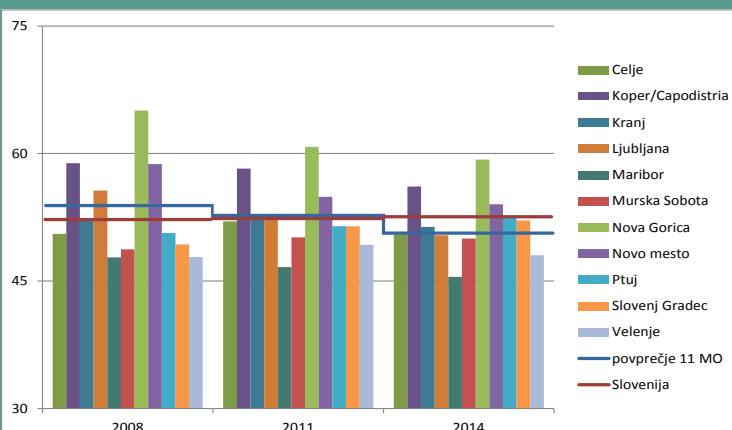
NAČRTOVANJE PROSTORSKEGA RAZVOJA

Trajnostna mobilnost

Število osebnih avtomobilov na 100 prebivalcev

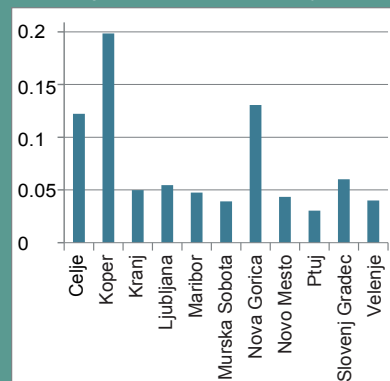

vir: SURS

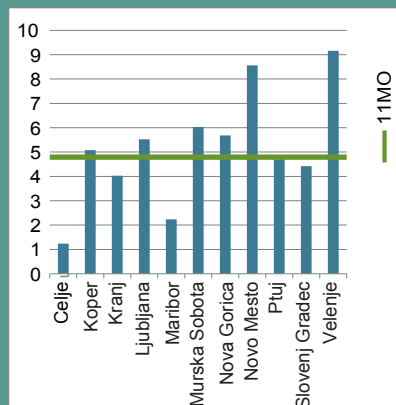
Degradirana območja znotraj urbanih naselij

Delež degradiranih urbanih območij

vir: DUO (FA) *podatki za mesta in mestna naselja v 11 MO

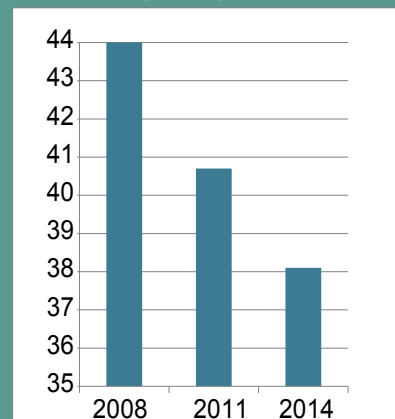
Območja zelenih površin znotraj območij stavbnih zemljišč [%]

vir: namenska raba prostora *podatki za mesta in mestna naselja v 11 MO

Poraba vode v gospodinjstvih [m³]

Poraba vode v gospodinjstvih v m³/ prebivalca

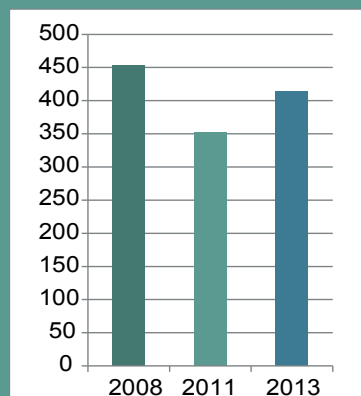

vir: SURS

Načrtovanje prostorskega razvoja

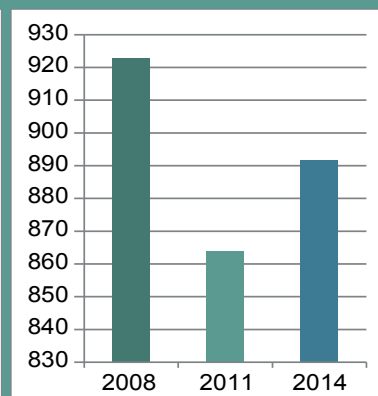
Komunalni odpadki

Količina komunalnih odpadkov
[kg/prebivalca]

vir: EUROSTAT

Količina nastalih komunalnih odpadkov [t]

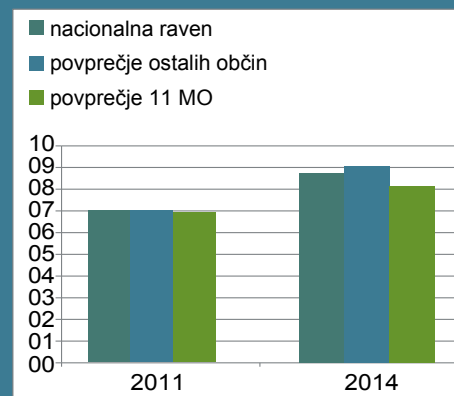

vir: EUROSTAT

URBANA EKONOMIJA

Brezposelnost mladih

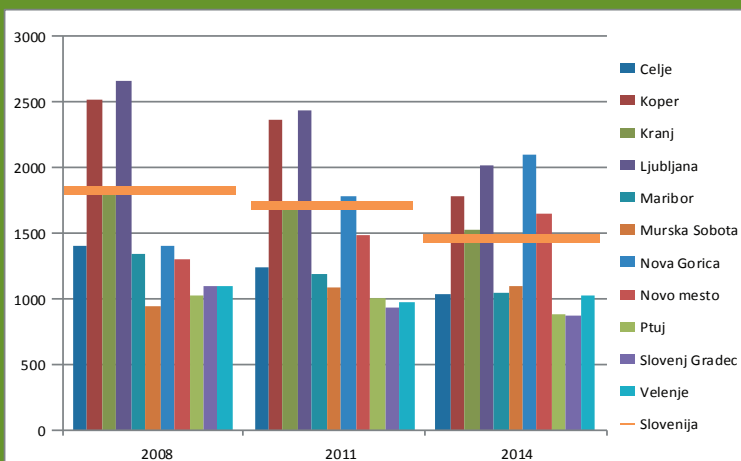
Stopnja registrirane brezposelnosti mladih
(starost 15-29 let) [%]

vir: SURS

STANOVANJA IN STORITVE

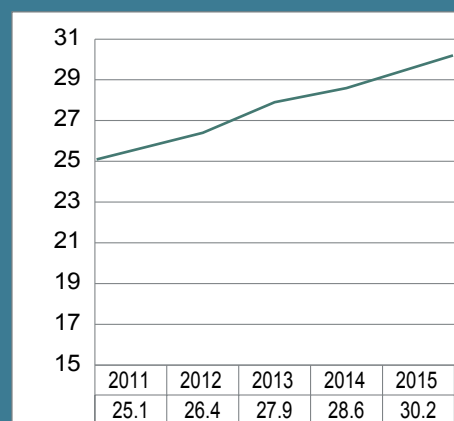
Vrednost rabljenih stanovanj [m²]

vir: GURS

Izobrazba

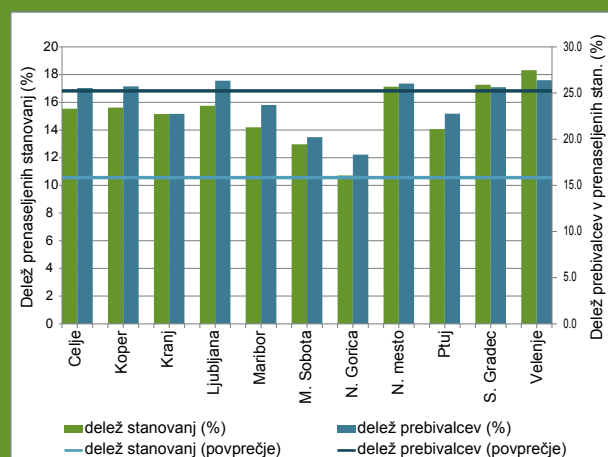
Delež prebivalcev s terciarno izobrazbo [%]

vir: EUROSTAT

Prenaseljenost stanovanj

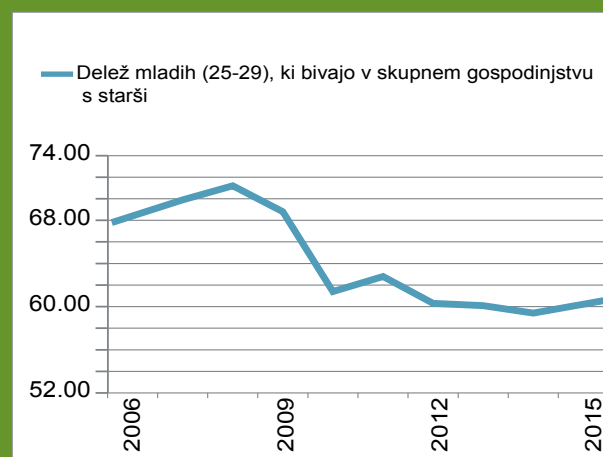
Delež prenaseljenosti [%]

vir: SURS

Mladi

Mladi med 25 - 29 let, ki bivajo v skupnem gospodinjstvu s starši [%]

vir: EUROSTAT

Mestna občina CELJE

95 km²
površina

23,48 km²
površina
urban. nas.

48.868
št.
prebivalcev

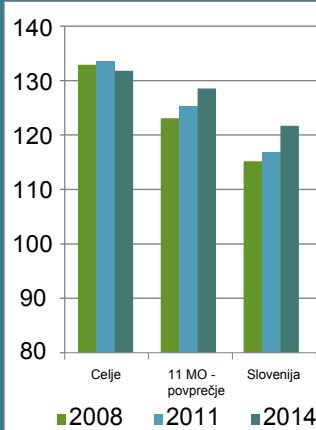
21.909
št.
gospodinjstev

1.700 preb./km²
gostota
naseljenosti

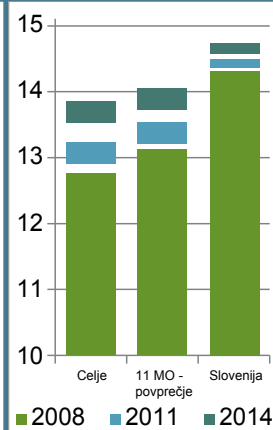
DEMOGRAFIJA

Staranje prebivalstva

Indeks staranja

Delež mladih [%]

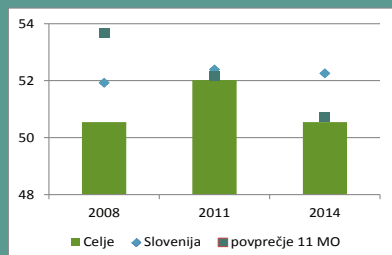

vir: SURS

vir: SURS

NAČRTOVANJE PROSTORSKEGA RAZVOJA

Število osebnih avtomobilov na 100 prebivalcev

vir: SURS

Delež degradiranih urbanih območij: **12,2 %**

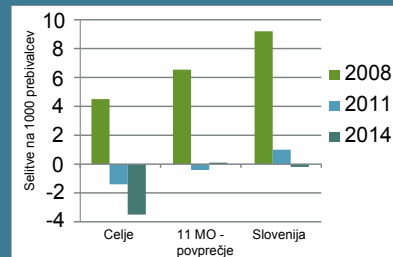
vir: DUO (FA)

Območja zelenih površin znotraj območij stavbnih zemljišč: **1,2 %**

vir: namenska raba prostora
* podatki za mesta in mestna naselja v 11 MO

Migracije

Selitveni saldo

vir: SURS

OKOLJE IN RAZVOJ MEST

Poraba vode v gospodinjstvih in zbrani komunalni odpadki

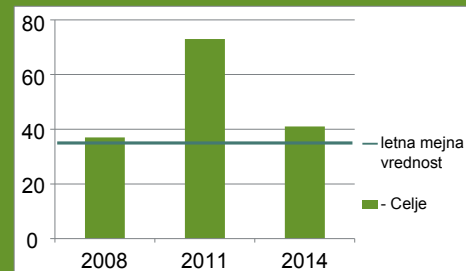
Zbrani odpadki:
416 kg/prebivalca

Poraba vode v gospodinjstvih:
46,4 m³/prebivalca

vir: SURS

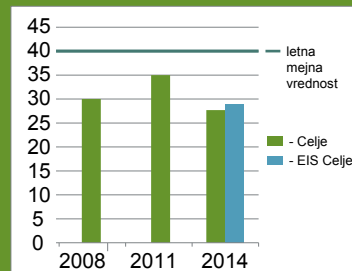
Kakovost zraka

Število dni s preseženo dnevno mejno koncentracijo PM10 50 µg/m³

vir: ARSO

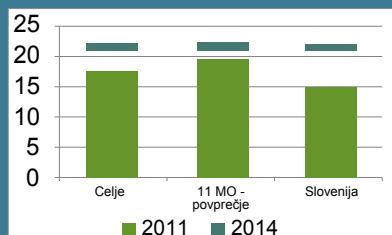
Gibanje povprečne letne koncentracije PM10

URBANA EKONOMIJA

Izobrazba

Delež prebivalcev z višjo izobrazbo [%]

vir: SURS

Delež brezposelnih mladih

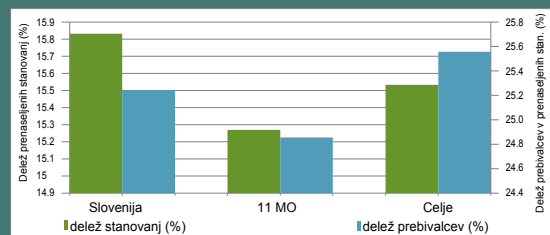
Stopnja registrirane brezposelnosti mladih (starost 15 – 29 let), 2014:

12 %

vir: SURS

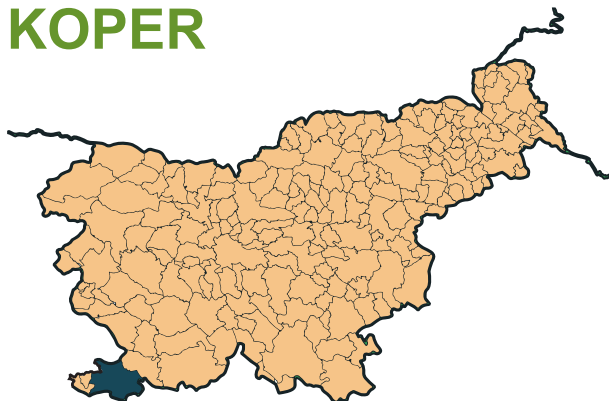
STANOVANJA IN STORITVE

Prenaseljenost stanovanj

vir: SURS

Mestna občina KOPER

303 km²
površina

12,97 km²
površina
urban. nas.

54.421
št.
prebivalcev

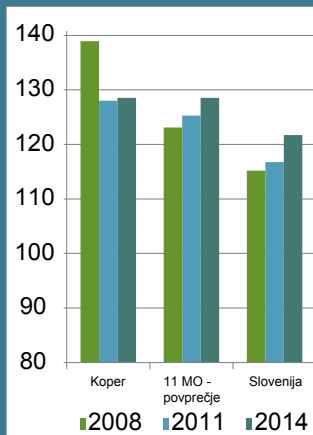
20.109
št.
gospodinjstev

168,4 preb./km²
gostota
naseljenosti

DEMOGRAFIJA

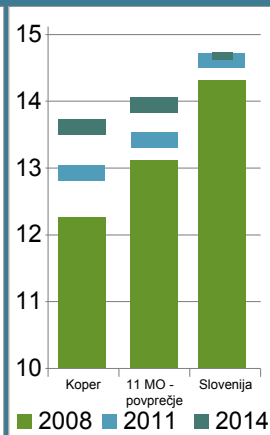
Staranje prebivalstva

Indeks staranja

vir: SURS

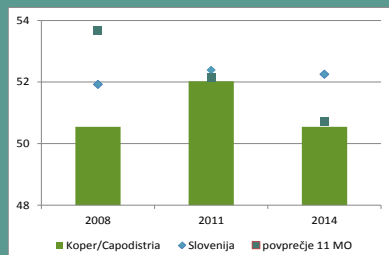
Delež mladih [%]

vir: SURS

NAČRTOVANJE PROSTORSKEGA RAZVOJA

Število osebnih avtomobilov na 100 prebivalcev

vir: SURS

Delež degradiranih urbanih območij: **19,85 %**

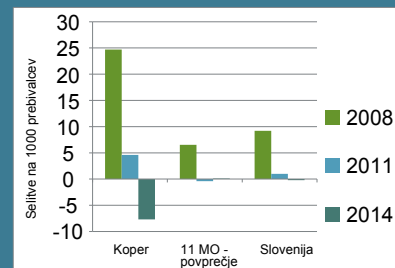
vir: DUO (FA)

Območja zelenih površin znotraj območij stavbnih zemljišč: **5 %**

vir: namenska raba prostora
* podatki za mesta in mestna naselja v 11 MO

Migracije

Selitveni saldo

vir: SURS

OKOLJE IN RAZVOJ MEST

Poraba vode v gospodinjstvih in zbrani komunalni odpadki

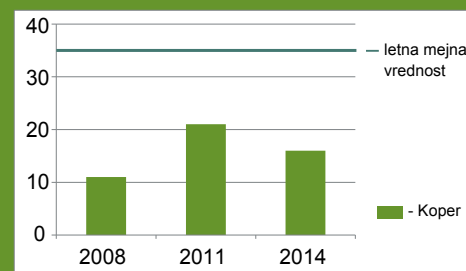
Zbrani odpadki:
390 kg/prebivalca

Poraba vode v gospodinjstvih:
40,14 m³/prebivalca

vir: SURS

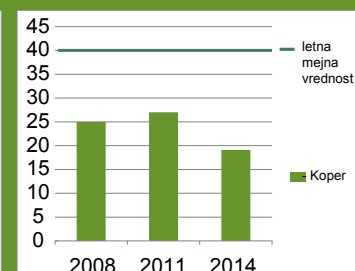
Kakovost zraka

Število dni s preseženo dnevno mejno koncentracijo PM10 50 µg/m³

vir: ARSO

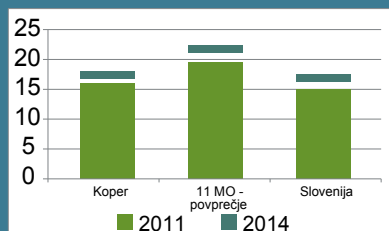
Gibanje povprečne letne koncentracije PM10

URBANA EKONOMIJA

Izobrazba

Delež prebivalcev z višjo izobrazbo [%]

vir: SURS

Delež brezposelnih mladih

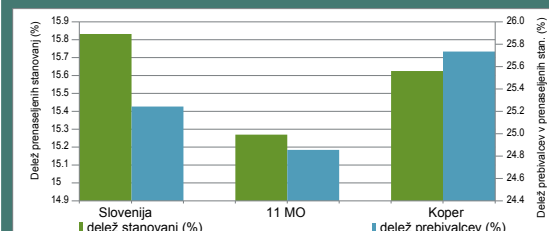
Stopnja registrirane brezposelnosti mladih (starost 15 – 29 let), 2014:

6,7 %

vir: SURS

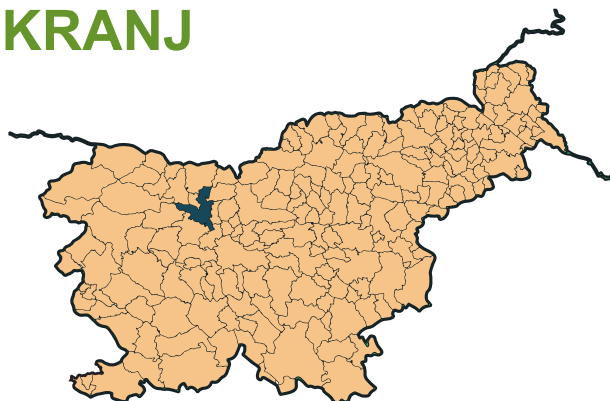
STANOVANJA IN STORITVE

Prenasejenost stanovanj

vir: SURS

Mestna občina KRANJ

151 km²
površina

32,50 km²
površina
urban. nas.

55.623
št.
prebivalcev

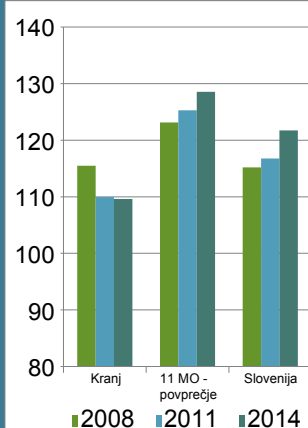
22.052
št.
gospodinjstev

368,6 preb./km²
gostota
naseljenosti

DEMOGRAFIJA

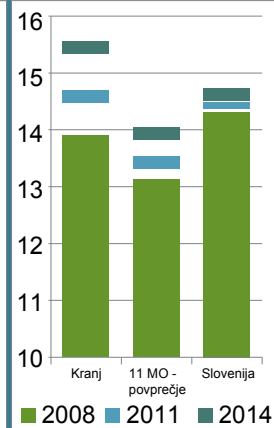
Staranje prebivalstva

Indeks staranja

vir: SURS

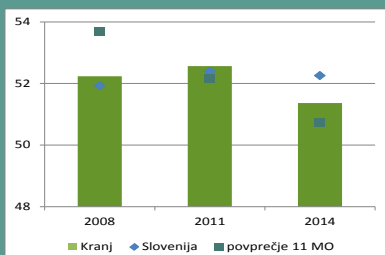
Delež mladih [%]

vir: SURS

NAČRTOVANJE PROSTORSKEGA RAZVOJA

Število osebnih avtomobilov na 100 prebivalcev

vir: SURS

Delež degradiranih urbanih območij: **4,99 %**

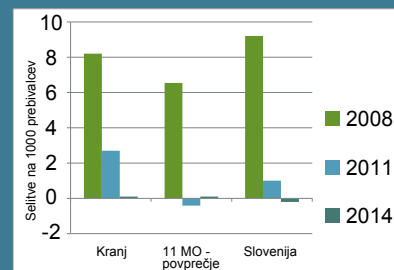
vir: DUO (FA)

Območja zelenih površin znotraj območij stavbnih zemljišč: **4 %**

vir: namenska raba prostora
* podatki za mesta in mestna naselja v 11 MO

Migracije

Selitveni saldo

vir: SURS

OKOLJE IN RAZVOJ MEST

Poraba vode v gospodinjstvih in zbrani komunalni odpadki

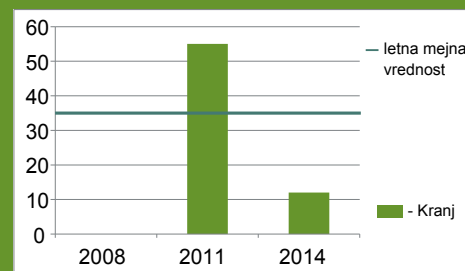
Zbrani odpadki:
354 kg/prebivalca

Poraba vode v gospodinjstvih:
62,73 m³/prebivalca

vir: SURS

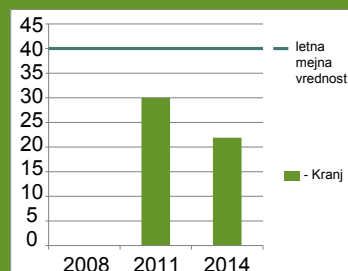
Kakovost zraka

Število dni s preseženo dnevno mejno koncentracijo PM10 50 µg/m³

vir: ARSO

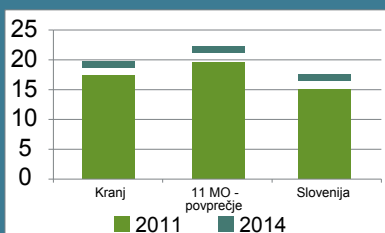
Gibanje povprečne letne koncentracije PM10

URBANA EKONOMIJA

Izobrazba

Delež prebivalcev z višjo izobrazbo [%]

vir: SURS

Delež brezposelnih mladih

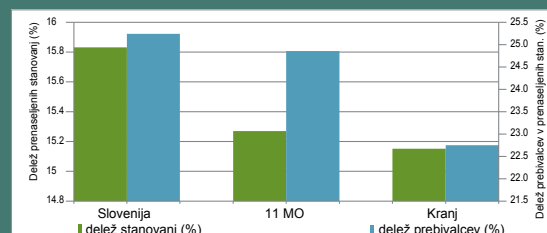
Stopnja registrirane brezposelnosti mladih (starost 15 – 29 let), 2014:

6,3 %

vir: SURS

STANOVANJA IN STORITVE

Prenaseljenost stanovanj

vir: SURS

Mestna občina LJUBLJANA

275 km²
površina

172,63 km²
površina
urban. nas.

285.857
št.
prebivalcev

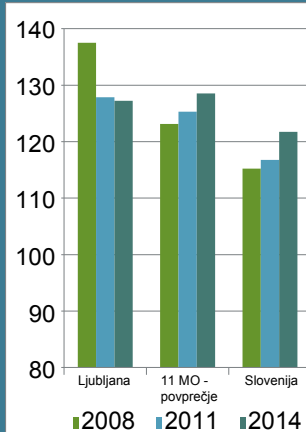
124.714
št.
gospodinjstev

1044,9 preb./km²
gostota
naseljenosti

DEMOGRAFIJA

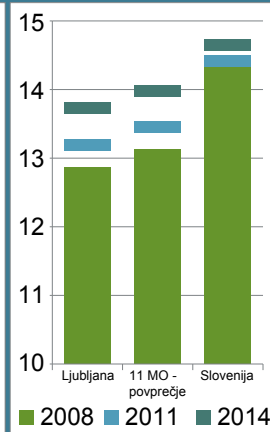
Staranje prebivalstva

Indeks staranja

vir: SURS

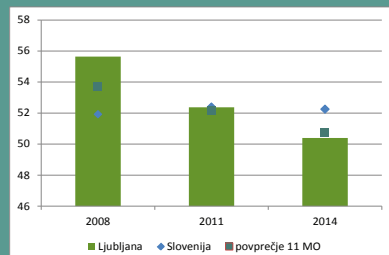
Delež mladih [%]

vir: SURS

NAČRTOVANJE PROSTORSKEGA RAZVOJA

Število osebnih avtomobilov na 100 prebivalcev

vir: SURS

Delež degradiranih urbanih območij: **5,46 %**

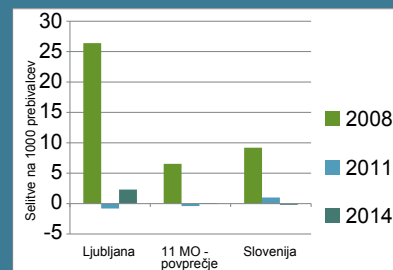
vir: DUO (FA)

Območja zelenih površin znotraj območij stavbnih zemljišč: **5,5 %**

vir: namenska raba prostora
* podatki za mesta in mestna naselja v 11 MO

Migracije

Selitveni saldo

vir: SURS

OKOLJE IN RAZVOJ MEST

Poraba vode v gospodinjstvih in zbrani komunalni odpadki

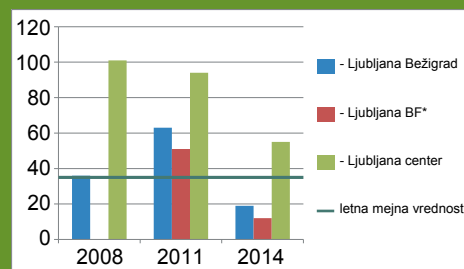
Zbrani odpadki:
390 kg/prebivalca

Poraba vode v gospodinjstvih:
58,56 m³/prebivalca

vir: SURS

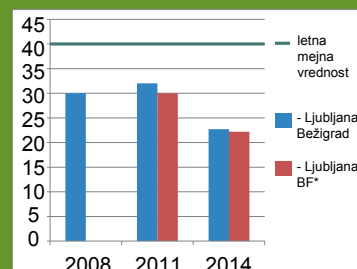
Kakovost zraka

Število dni s preseženo dnevno mejno koncentracijo PM10 50 µg/m³

vir: ARSO

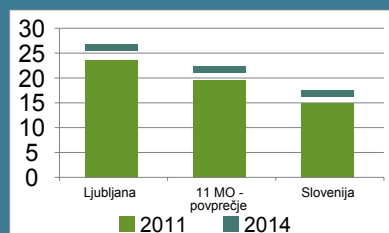
Gibanje povprečne letne koncentracije PM10

URBANA EKONOMIJA

Izobrazba

Delež prebivalcev z višjo izobrazbo [%]

vir: SURS

Delež brezposelnih mladih

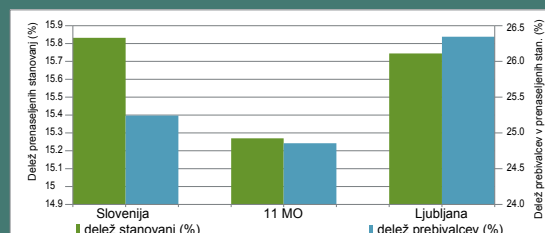
Stopnja registrirane brezposelnosti mladih (starost 15 – 29 let), 2014:

6,7 %

vir: SURS

STANOVANJA IN STORITVE

Prenaseljenost stanovanj

vir: SURS

Mestna občina MARIBOR

148 km²
površina

94,06 km²
površina
urban. nas.

112.088
št.
prebivalcev

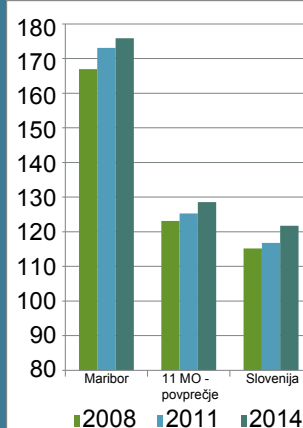
51.543
št.
gospodinjstev

757,5 preb./km²
gostota
naseljenosti

DEMOGRAFIJA

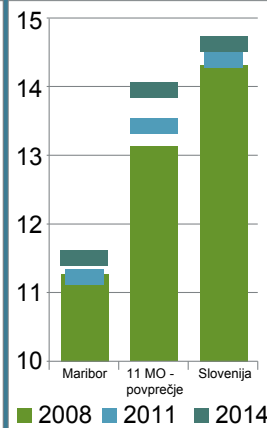
Staranje prebivalstva

Indeks staranja

vir: SURS

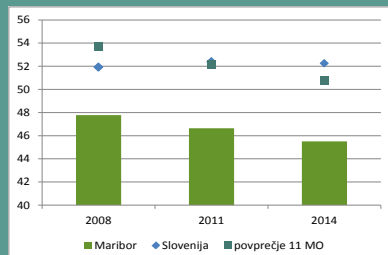
Delež mladih [%]

vir: SURS

NAČRTOVANJE PROSTORSKEGA RAZVOJA

Število osebnih avtomobilov na 100 prebivalcev

vir: SURS

Delež degradiranih urbanih
območij: **4,74 %**

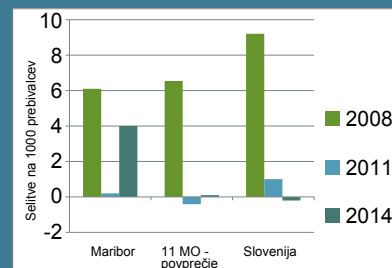
vir: DUO (FA)

Območja zelenih površin znotraj
območij stavbnih zemljišč: **2,2 %**

vir: namenska raba prostora
* podatki za mesta in mestna naselja
v 11 MO

Migracije

Selitveni saldo

vir: SURS

OKOLJE IN RAZVOJ MEST

Poraba vode v gospodinjstvih in zbrani
komunalni odpadki

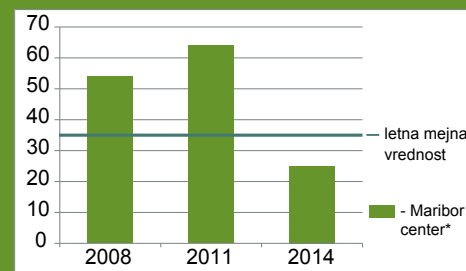
Zbrani odpadki:
445 kg/prebivalca

Poraba vode v gospodinjstvih:
42,67 m³/prebivalca

vir: SURS

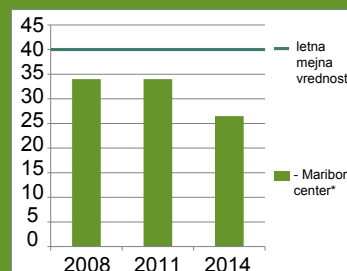
Kakovost zraka

Število dni s preseženo dnevno mejno koncentracijo PM10 50 µg/m³

vir: ARSO

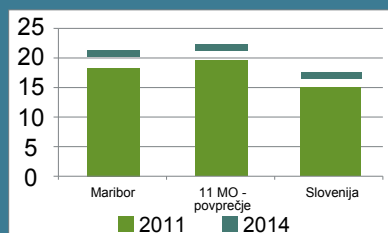
Gibanje povprečne letne koncentracije PM10

URBANA EKONOMIJA

Izobrazba

Delež prebivalcev z višjo izobrazbo [%]

vir: SURS

Delež brezposelnih mladih

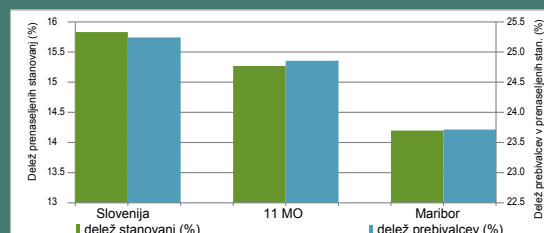
Stopnja registrirane
brezposelnosti mladih
(starost 15 – 29 let), 2014:

9 %

vir: SURS

STANOVANJA IN STORITVE

Prenaseljenost stanovanj

vir: SURS

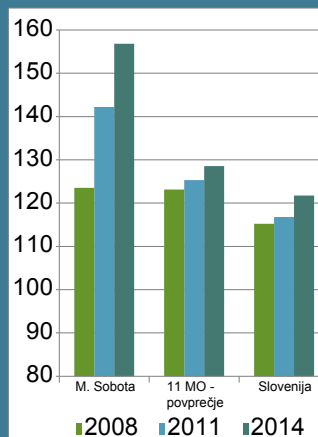
Mestna občina MURSKA SOBOTA

64 km²
površina16,72 km²
površina
urban. nas.19.016
št.
prebivalcev7.820
št.
gospodinjstev294,0 preb./km²
gostota
naseljenosti

DEMOGRAFIJA

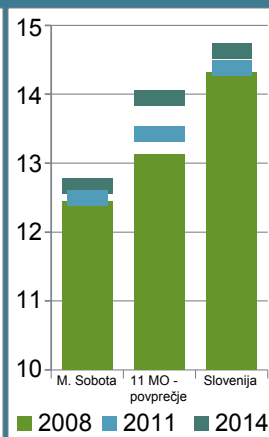
Staranje prebivalstva

Indeks staranja

vir: SURS

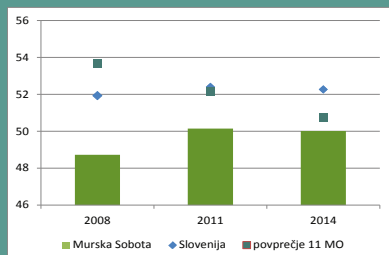
Delež mladih [%]

vir: SURS

NAČRTOVANJE PROSTORSKEGA RAZVOJA

Število osebnih avtomobilov na 100 prebivalcev

vir: SURS

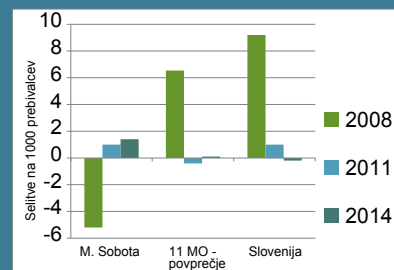
Delež degradiranih urbanih
območij: **3,91%**

vir: DUO (FA)

Območja zelenih površin znotraj
območij stavbnih zemljišč: **6 %**vir: namenska raba prostora
* podatki za mesta in mestna naselja
v 11 MO

Migracije

Selitveni saldo

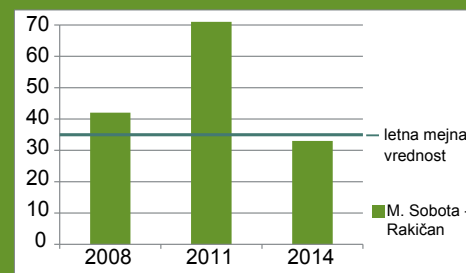
vir: SURS

OKOLJE IN RAZVOJ MEST

Poraba vode v gospodinjstvih in zbrani
komunalni odpadkiZbrani odpadki:
479 kg/prebivalcaPoraba vode v gospodinjstvih:
40,54 m³/prebivalca

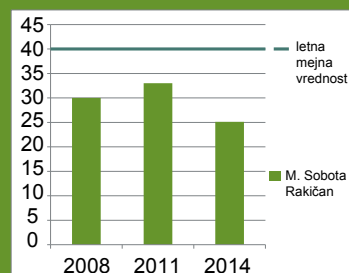
vir: SURS

Kakovost zraka

Število dni s preseženo dnevno mejno koncentracijo PM10 50 µg/m³

vir: ARSO

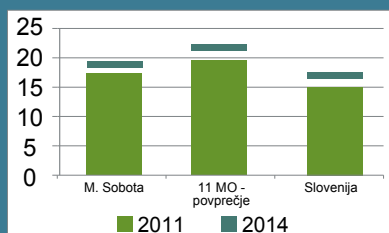
Gibanje povprečne letne koncentracije PM10

URBANA EKONOMIJA

Izobrazba

Delež prebivalcev z višjo izobrazbo [%]

vir: SURS

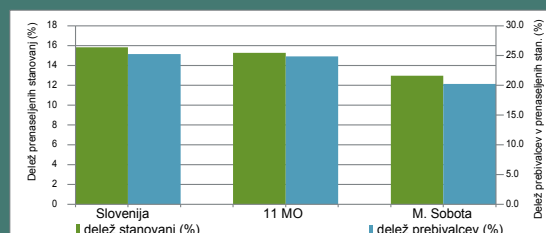
Delež brezposelnih mladih

Stopnja registrirane
brezposelnosti mladih
(starost 15 – 29 let), 2014:**14,5 %**

vir: SURS

STANOVANJA IN STORITVE

Prenaseljenost stanovanj

vir: SURS

Mestna občina NOVA GORICA

280 km²
površina

24,26 km²
površina
urban. nas.

31.773
št.
prebivalcev

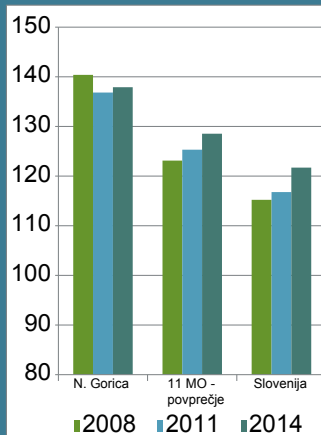
12.944
št.
gospodinjstev

113,7 preb./km²
gostota
naseljenosti

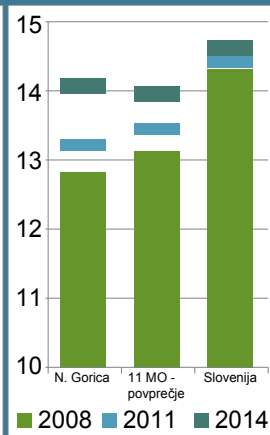
DEMOGRAFIJA

Staranje prebivalstva

Indeks staranja

Delež mladih [%]

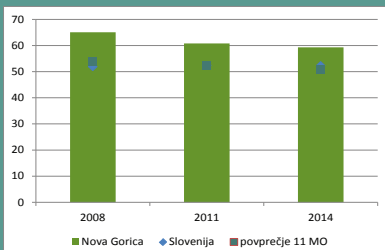

vir: SURS

vir: SURS

NAČRTOVANJE PROSTORSKEGA RAZVOJA

Število osebnih avtomobilov na 100 prebivalcev

vir: SURS

Delež degradiranih urbanih
območij: **13 %**

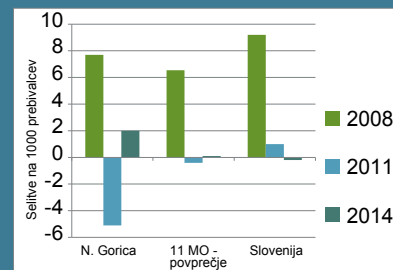
vir: DUO (FA)

Območja zelenih površin znotraj
območij stavbnih zemljišč: **5,6 %**

vir: namenska raba prostora
* podatki za mesta in mestna naselja
v 11 MO

Migracije

Selitveni saldo

vir: SURS

OKOLJE IN RAZVOJ MEST

Poraba vode v gospodinjstvih in zbrani
komunalni odpadki

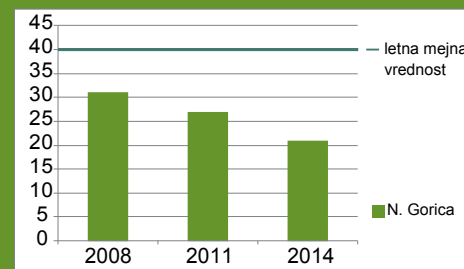
Zbrani odpadki:
439 kg/prebivalca

Poraba vode v gospodinjstvih:
41,89 m³/prebivalca

vir: SURS

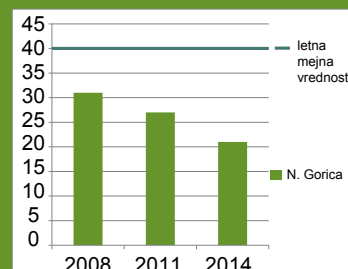
Kakovost zraka

Število dni s preseženo dnevno mejno koncentracijo PM10 50 µg/m³

vir: ARSO

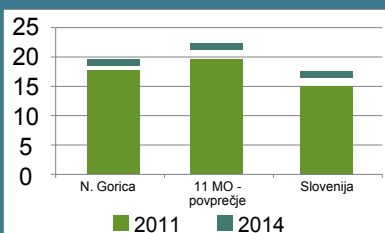
Gibanje povprečne letne koncentracije PM10

URBANA EKONOMIJA

Izobrazba

Delež prebivalcev z višjo izobrazbo [%]

vir: SURS

Delež brezposelnih mladih

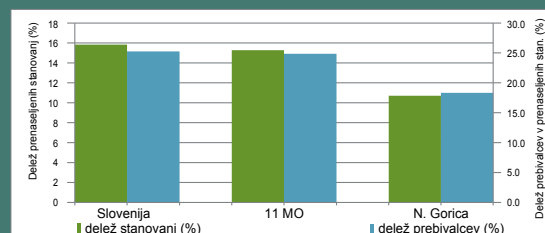
Stopnja registrirane
brezposelnosti mladih
(starost 15 – 29 let), 2014:

8,6 %

vir: SURS

STANOVANJA IN STORITVE

Prenaseljenost stanovanj

vir: SURS

Mestna občina NOVO MESTO

236 km²
površina

33,29 km²
površina
urban. nas.

36.333
št.
prebivalcev

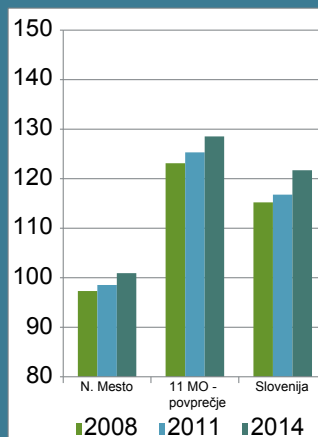
13.913
št.
gospodinjstev

154,2 preb./km²
gostota
naseljenosti

DEMOGRAFIJA

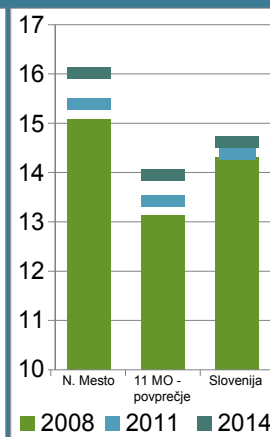
Staranje prebivalstva

Indeks staranja

vir: SURS

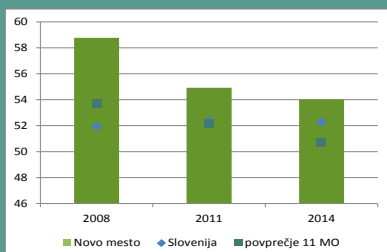
Delež mladih [%]

vir: SURS

NAČRTOVANJE PROSTORSKEGA RAZVOJA

Število osebnih avtomobilov na 100 prebivalcev

vir: SURS

Delež degradiranih urbanih območij: **4,35 %**

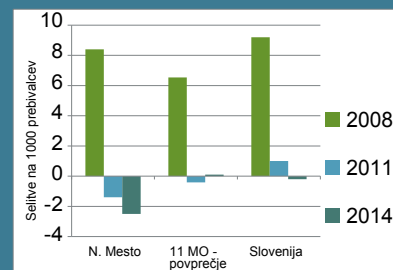
vir: DUO (FA)

Območja zelenih površin znotraj območij stavbnih zemljišč: **8,5 %**

vir: namenska raba prostora
* podatki za mesta in mestna naselja v 11 MO

Migracije

Selitveni saldo

vir: SURS

OKOLJE IN RAZVOJ MEST

Poraba vode v gospodinjstvih in zbrani komunalni odpadki

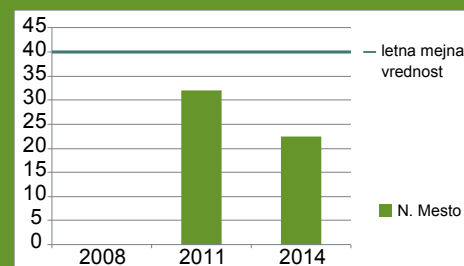
Zbrani odpadki:
337 kg/prebivalca

Poraba vode v gospodinjstvih:
37,91 m³/prebivalca

vir: SURS

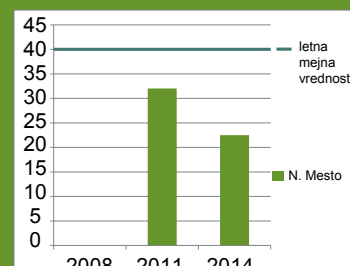
Kakovost zraka

Število dni s preseženo dnevno mejno koncentracijo PM10 50 µg/m³

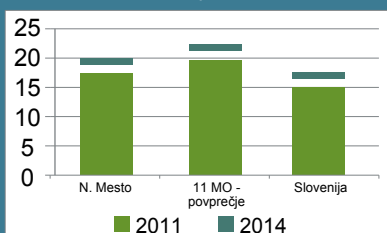
vir: ARSO

Gibanje povprečne letne koncentracije PM10

URBANA EKONOMIJA Izobrazba

Delež prebivalcev z višjo izobrazbo [%]

vir: SURS

Delež brezposelnih mladih

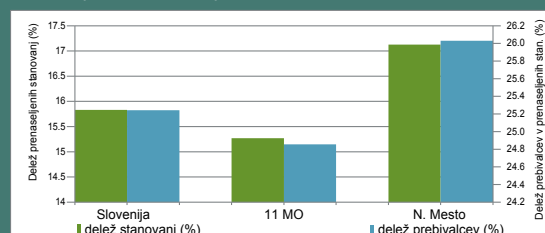
Stopnja registrirane brezposelnosti mladih (starost 15 – 29 let), 2014:

9,1 %

vir: SURS

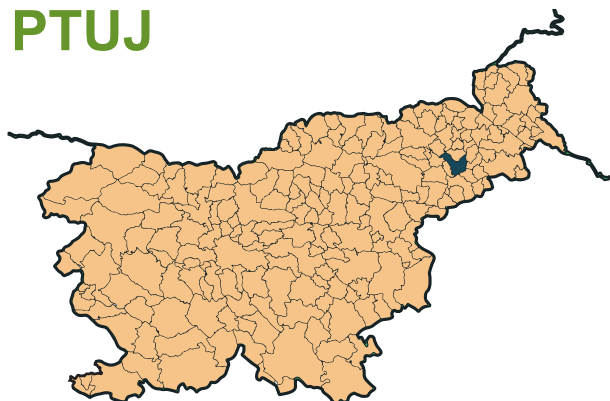
STANOVANJA IN STORITVE

Prenaseljenost stanovanj

vir: SURS

Mestna občina PTUJ

236 km²
površina

33,29 km²
površina
urban. nas.

36.333
št.
prebivalcev

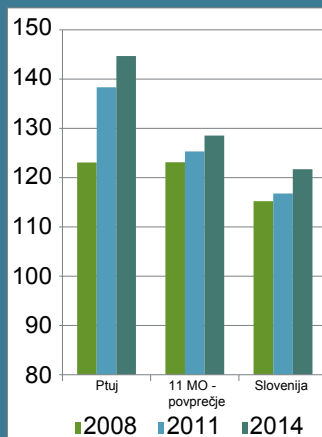
13.913
št.
gospodinjstev

154,2 preb./km²
gostota
naseljenosti

DEMOGRAFIJA

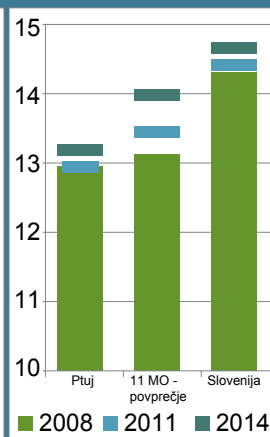
Staranje prebivalstva

Indeks staranja

vir: SURS

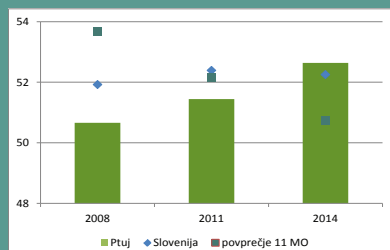
Delež mladih [%]

vir: SURS

NAČRTOVANJE PROSTORSKEGA RAZVOJA

Število osebnih avtomobilov na 100 prebivalcev

vir: SURS

Delež degradiranih urbanih območij: 3 %

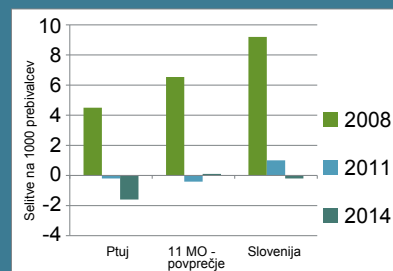
vir: DUO (FA)

Območja zelenih površin znotraj območij stavbnih zemljišč: 4,7 %

vir: namenska raba prostora
* podatki za mesta in mestna naselja v 11 MO

Migracije

Selitveni saldo

vir: SURS

OKOLJE IN RAZVOJ MEST

Poraba vode v gospodinjstvih in zbrani komunalni odpadki

Zbrani odpadki: 421 kg/prebivalca

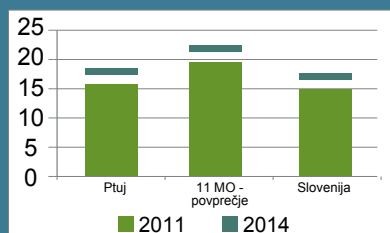
Poraba vode v gospodinjstvih: 35,41 m³/prebivalca

vir: SURS

URBANA EKONOMIJA

Izobrazba

Delež prebivalcev z višjo izobrazbo [%]

vir: SURS

Delež brezposelnih mladih

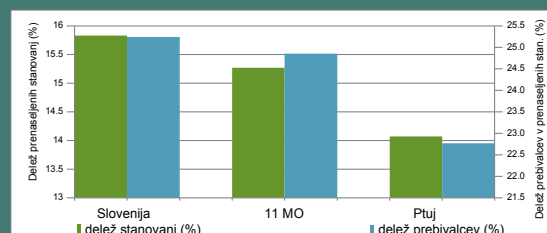
Stopnja registrirane brezposelnosti mladih (starost 15 – 29 let), 2014:

9 %

vir: SURS

STANOVANJA IN STORITVE

Prenaseljenost stanovanj

vir: SURS

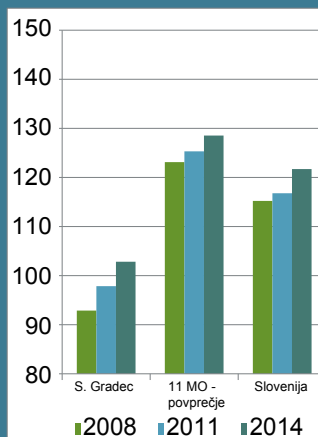
Mestna občina SLOVENJ GRADEC

174 km²
površina56 km²
površina
urban. nas.16.839
št.
prebivalcev6.656
št.
gospodinjstev96,5 preb./km²
gostota
naseljenosti

DEMOGRAFIJA

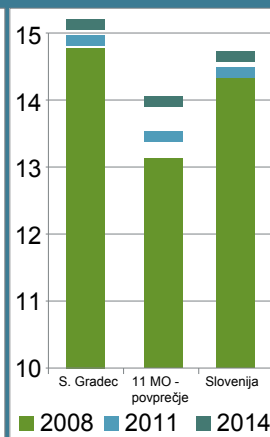
Staranje prebivalstva

Indeks staranja

vir: SURS

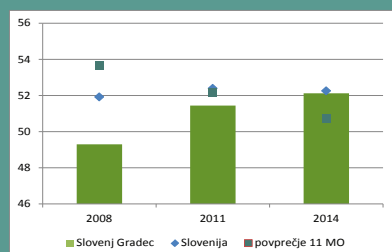
Delež mladih [%]

vir: SURS

NAČRTOVANJE PROSTORSKEGA RAZVOJA

Število osebnih avtomobilov na 100 prebivalcev

vir: SURS

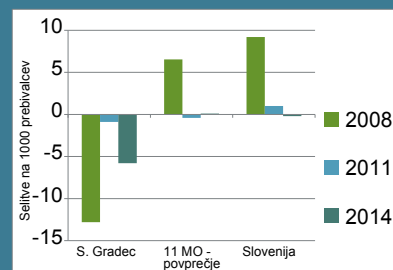
Delež degradiranih urbanih
območij: **6,2 %**

vir: DUO (FA)

Območja zelenih površin znotraj
območij stavbnih zemljišč: **4,4 %**vir: namenska raba prostora
* podatki za mesta in mestna naselja
v 11 MO

Migracije

Selitveni saldo

vir: SURS

OKOLJE IN RAZVOJ MEST

Poraba vode v gospodinjstvih in zbrani komunalni odpadki

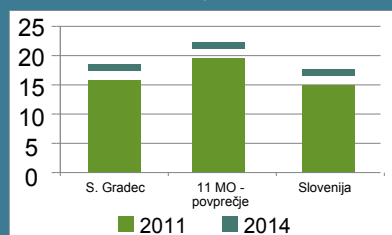
Zbrani odpadki: **278 kg/prebivalca**Poraba vode v gospodinjstvih: **33,15 m³/prebivalca**

vir: SURS

URBANA EKONOMIJA

Izobrazba

Delež prebivalcev z višjo izobrazbo [%]

vir: SURS

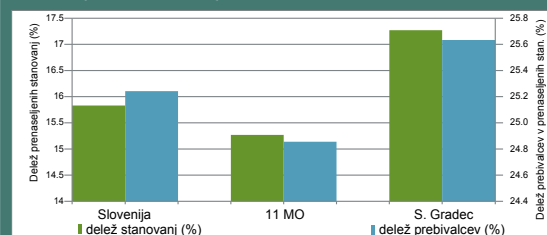
Delež brezposelnih mladih

Stopnja registrirane
brezposelnosti mladih
(starost 15 – 29 let), 2014:**10,4 %**

vir: SURS

STANOVANJA IN STORITVE

Prenaseljenost stanovanj

vir: SURS

Mestna občina VELENJE

84 km²
površina

12,59 km²
površina
urban. nas.

32.973
št.
prebivalcev

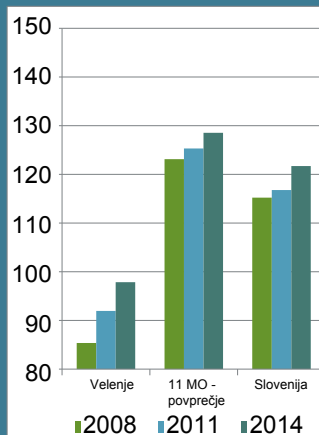
13.428
št.
gospodinjstev

392 preb./km²
gostota
naseljenosti

DEMOGRAFIJA

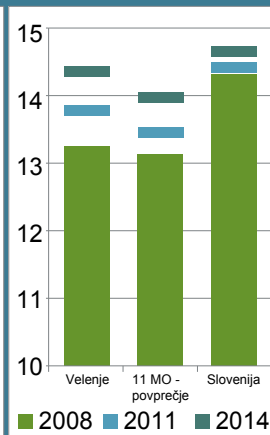
Staranje prebivalstva

Indeks staranja

vir: SURS

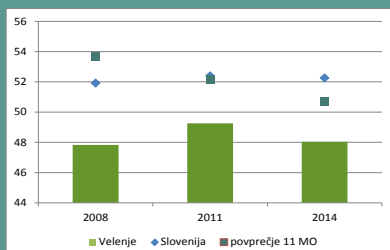
Delež mladih [%]

vir: SURS

NAČRTOVANJE PROSTORSKEGA RAZVOJA

Število osebnih avtomobilov na 100 prebivalcev

vir: SURS

Delež degradiranih urbanih območij: 4 %

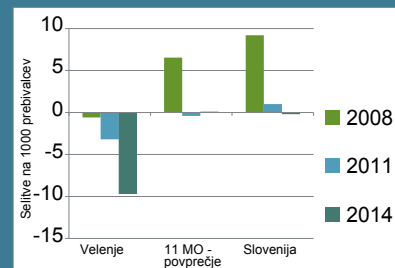
vir: DUO (FA)

Območja zelenih površin znotraj območij stavbnih zemljišč: 9 %

vir: namenska raba prostora
* podatki za mesta in mestna naselja v 11 MO

Migracije

Selitveni saldo

vir: SURS

OKOLJE IN RAZVOJ MEST

Poraba vode v gospodinjstvih in zbrani komunalni odpadki

Zbrani odpadki: 301 kg/prebivalca

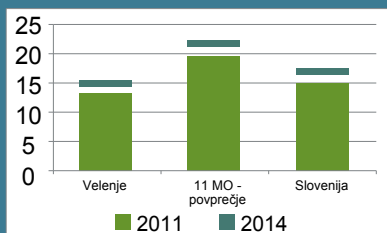
Poraba vode v gospodinjstvih: 52,99 m³/prebivalca

vir: SURS

URBANA EKONOMIJA

Izobrazba

Delež prebivalcev z višjo izobrazbo [%]

vir: SURS

Delež brezposelnih mladih

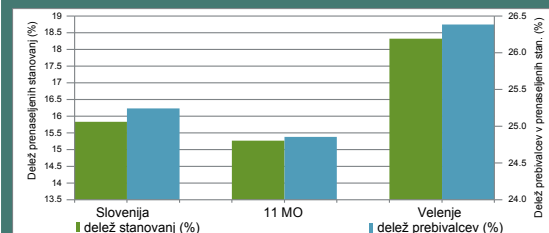
Stopnja registrirane brezposelnosti mladih (starost 15 – 29 let), 2014:

13 %

vir: SURS

STANOVANJA IN STORITVE

Prenaseljenost stanovanj

vir: SURS

4 VIRI IN LITERATURA

- ADAPT2DC, (dostopno na: <http://www.adapt2dc.eu/>).
- Bührmann, S. et al., 2012. Trajnostna mobilnost za uspešno prihodnost : smernice za pripravo celostne prometne strategije. Ministrstvo za infrastrukturo in prostor, Ljubljana.
- Duranton, G., 2000. Urbanization, urban structure, and growth, v: Huriot J.-M., Thisse J. F. (ured.), *Economics of Cities: Theoretical Perspectives*, pp. 290–317. Cambridge: Cambridge University Press.
- European Innovation Partnership on Smart Cities and Communities – Strategic Implementation Plan, 2013. Evropska Komisija (dostopno na: http://ec.europa.eu/eip/smartcities/files/sip_final_en.pdf).
- Eurostat, (dostopno na: <http://ec.europa.eu/eurostat>).
- Fujita, M., Thisse, J.-F., 2002. *Economics of Agglomeration: cities, industrial location, and regional growth*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Green Infrastructure (GI) COM(2013) 249 final.
- Gulič, A., Bizjak, I., 2006. Strokovne podlage za upravljanje in prostorski razvoj gospodarskih con na Gorenjskem (Background document on management and spatial development of business zones in the Gorenjska region). Sastavni del projekta INTERREG IIIa ROPOL – Razvoj obmejnih poslovnih lokacij Slovenija – Avstrijska Koroška. Urbanistični inštitut RS. Ljubljana.
- Gulič, A., Bizjak, I., 2007–2012. Poslovne cone v Sloveniji na svetovnem spletu, naročnik SPIRIT, Urbanistični inštitut RS, Ljubljana (dostopno na: <http://www.investslovenia.org/>).
- Housing statistics, 2015. Eurostat, statistics explained 2015. (dostopno na: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/>).
- Jacobs, J., 1969. *The Economy of Cities*. New York, Vintage.
- Jacobs, J., 1984. *Cities and the Wealth of Nations*. New York, Vintage.
- Kakovost zraka – letna poročila 1997–2014. Agencija Republike Slovenije za varstvo okolja (dostopno na: http://www.arso.gov.si/zrak/kakovost%20zraka/poro%C4%8Dila%20in%20publikacije/kakovost_letna.html).
- Koželj, J., (nosilec naloge) et al., 2016. Merila in kriteriji za določitev degradiranih urbanih območij (DUO 2). Fakulteta za arhitekturo Univerze v Ljubljani, Katedra za urbanizem, Ljubljana.
- Kraigher, T., Ferk, B., 2013. Delovna projekcija prebivalstva Slovenije. Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, Ljubljana
- La Rocca, R. A., 2013. Tourism and City. Reflections About Tourist Dimension of Smart City. *TeMA Journal of Land Use Mobility and Environment* 2, pp. 202–2013.
- Nordregio et al., 2005. ESPON 1.1.1 – Potentials for polycentric development in Europe. Project report. Stockholm, Sweden. (dostopno na: https://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/ESPON2006Projects/ThematicProjects/Polycentricity/fr-1.1.1_revised-full.pdf (15. jul. 2016)).
- OECD, 2013. *Health at a Glance*.
- OECD, 1980. *The OECD Social Indicators, A Statistical Compendium*.
- Operativni program oskrbe s pitno vodo za obdobje od 2015 do 2020, 2015. Republika Slovenija, Ministrstvo za okolje in prostor, (dostopno na: http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/osnutki/op_oskrba_pitna_voda_2015_2020.pdf).
- Polese, M., 2005. Cities and National Economic Growth: A Reappraisal. *Urban Studies*, Vol. 42, No. 8, 1429–1451, July 2005.
- Poročilo o prostorskem razvoju, 2016. Ministrstvo za okolje in prostor, Direktorat za prostor, graditev in stanovanja. Ljubljana.
- Poročilo o razvoju, 2015. Urad za makroekonomske analize in razvoj RS, Ljubljana, junij 2015.
- Poročilo o stanju okolja v Mestni občini Ljubljana, 2014. Mestna občina Ljubljana, Mestna uprava, Oddelek za varstvo okolja, Ljubljana.
- Prometna politika MOL (dostopno na: <http://www.ljubljana.si/si/zivljenje-v-ljubljani/promet-infrastruktura/>).
- Prostorske tipologije – Razmejitev mestnih in podeželskih območij, 2011. Statistični urad RS.
- Prostorski red Slovenije, 2004. Republika Slovenija, Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana.
- Quigley J. M., 2008. Urban economics. *The New Palgrave Dictionary of Economics* (2nd ed.) (dostopno na: http://www.dictionaryofeconomics.com/article?id=pde2008_U000035&edition=current&q=Urban%20economics&topicid=&result_number=1 (16. jun. 2016)).
- Rakar, I. et al., 2014. Good governance at local level – The case of Slovenia (dostopno na: <http://www.nispa.org/files/conferences/2014/papers/201406101135320.Rakar%20Bencina.pdf>).
- Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva 2013–2020 (ReNPSV13–20), 2013. Ur. l. RS, št. 39/13.

- Resolucija o nacionalnem stanovanjskem programu 2015–2025 (ReNSP), 2015. Ur. l. RS, št. 92/15.
- Sendi, R., 2013. Nizek površinski stanovanjski standard v Sloveniji: nizka kupna moč kot večno opravičilo, Urbani izziv, letnik 24, št. 1, 2013, Ljubljana.
- Slovenska Strategija Pametne Specializacije – S4 (SSPS), 2015. Služba vlade za regionalni razvoj, Ljubljana (dostopno na: http://www.svrk.gov.si/fileadmin/svrk.gov.si/pageuploads/Dokumenti_za_objavo_na_vstopni_strani/S4_dokument_potrjeno_na_VRS_150920.pdf (12. avg. 2016)).
- Stanovanjska problematika v Republiki Sloveniji, Spremljajoče gradivo k osnutku Nacionalnega stanovanjskega programa 2013–2022. Direktorat za prostor, Delovna skupina za pripravo Nacionalnega stanovanjskega programa 2012, Ljubljana.
- State of the world's cities 2012/2013: Prosperity of Cities, 2013. United Nations Human Settlements Programme (UN-Habitat). P.O. Box 30030, Nairobi, Kenya.
- Statistični urad Republike Slovenije (SURS), 2016 (dostopno na: <http://www.stat.si/>).
- Strategija EU za mlade – vlaganje v mlade in krepitev njihove vloge in položaja, 2009. Evropska komisija, april 2009.
- Strategija EU za zeleno infrastrukturo (dostopno na: http://ec.europa.eu/environment/nature/ecosystems/strategy/index_en.htm).
- Strategija prostorskega razvoja Slovenije (SPRS), 2004. Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana.
- Strategija razvoja slovenskega turizma 2012–2016 – Partnerstvo za trajnostni razvoj slovenskega turizma (SRST), 2012. Vlada RS, Ljubljana (dostopno na: http://www.mgrt.gov.si/fileadmin/mgrt.gov.si/pageuploads/turizem/Turizem-strategije_politike/Strategija_turizem_sprejeto_7.6.2012.pdf (12. avg. 2016)).
- Swyngedouw, E., Moulaert, F., Rodriguez, A., 2002. Neoliberal Urbanization in Europe: Large-Scale Urban Development Projects and the New Urban Policy. *Antipode – A Radical Journal of Geography*, Volume 34, Issue 3, July 2002, Pages 542–577.
- Swyngedouw, E., Moulaert, F., Rodriguez, A., 2014. Neoliberal Urbanization in Europe: Large-Scale Urban Development Projects and the New Urban Policy. In Flyvbjerg, B. editor(s). *Megaproject Planning and Management: Essential Readings*. Cheltenham & Northampton: Edward Elgar.
- Šuklje Erjavec, I., (nosilec naloge) et al., 2001. Zeleni sistem mesta. Prostorski plan Mestne občine Ljubljana – prostorska zasnova. Urbanistični inštitut RS, Ljubljana.
- Šuklje Erjavec, I., Erjavec, A., 2006. Zeleni sistem mesta Celje. Strokovne podlage za urbanistično zasnovo Celja. Urbanistični inštitut RS 2004–2006, Celje/Ljubljana.
- The Multifunctionality of Green Infrastructure, 2012. Environment 2012. Evropska Komisija.
- Trajnostna urbana strategija mestne občine Ljubljana (TUS-MOL), 2015. Mestna občina Ljubljana.
- Urbano vrtičkarstvo, 2016. Prostori sodelovanja (dostopno na: <http://prostorisodelovanja.si/poglavje-urbano-vrtickarstvo/>).
- UN: World Urbanization Prospects – Revision, 2014. UN – Department of Economic and Social Affairs, New York, USA (dostopno na: <https://esa.un.org/unpd/wup/Publications/Files/WUP2014-Highlights.pdf> (25. jul. 2016)).
- Urban-rural typology, 2011. Eurostat (dostopno na: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Urban-rural_typology).
- Vizija in strategija Mestne občine Ptuj 2015–2025 – Trajnostna urbana strategija (TUS Ptuj), 2015. Mestna občina Ptuj, Ptuj.
- Vodeb, V., et al., 2014. New innovative solutions to adapt governance and management of public infrastructures to demographic change : e-book for tackling infrastructure costs in shrinking regions, Budapest: Office for National Economic Planning.

